

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

HİTİTLERDE KRALİYET RÜYALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UFUK GÜVENÇ

TEZ DANIŐMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLGÜNEY MASALCI ŞAHİN

BİLECİK, 2022

10299340

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

HİTİTLERDE KRALİYET RÜYALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UFUK GÜVENÇ

TEZ DANIŐMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLGÜNEY MASALCI ŞAHİN

BİLECİK, 2022

10299340

BEYAN

“Hititlerde Kraliyet Rüyaları” adlı yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezi/dönem projesinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığımı, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	√
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....	

Öğrenci Adı ve Soyadı

UFUK GÜVENÇ

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

İnsanın bir de başka bir boyutta hayatının olduğunu gösteren rüyaların, Hititlerin inanç sistemi içerisinde yorumlanması sayesinde dini bir külte dönüşmesinin incelendiği bu tezde Hititler açısından rüyanın hayatlarındaki etkisine, sevinçlerine ve hüznlerine, galibiyetlerine ve çöküşlerine sirayet eden rüyalar, Hitit kral ve kraliçelerinin hayatlarına birçok yönden temas etmiştir. Hitit kral ve kraliçelerinin rüyalarının etkisiyle bayramlarının daha coşkulu, hüznlerinin daha kederli olduğu çivi yazılı metinlerde görülmüş ve her durumda rüyalarını kaydettirmeyi ihmal etmemişlerdi. Bununla birlikte sevindiren rüyalarda da kötü rüyalarda da tanrıların gönüllerini kazanabilmeyi amaçlamışlardı. Rüyalar, Hitit kral ve kraliçeleri için onları yücelten ve çökerten, yaşatan ve öldüren bir fenomen haline gelmişti. Bu çalışmada Boğazköy/hattuša arşivinden ele geçmiş olan çivi yazılı kaynaklardaki Hitit krallarının ve kraliçelerinin rüyaları iyi-haberci ile kötü rüyalar olarak derlenmeye ve yorumlanarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Yüksek Lisans eğitimim sırasında Hititlerde inanç, büyü ve ritüel üzerine yaptığım çalışmalar sayesinde bu konuda hevesli olduğumu gören sayın danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülgüney MASALCI ŞAHİN tarafından “Hititlerde Kraliyet Rüyası” konu başlıklı tez çalışmasını önermesiyle tezin konusu belirlenmiş oldu. Bunun için kendisine çok teşekkür ederim. Tez aşamasına geçildikten sonra tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını nedeniyle çalışmada yararlanılabilecek İstanbul’daki yegâne kütüphane, daha pandemi şartları ilan edilmeden kapatılınca araştırmaya Ekim 2022 tarihine kadar devam edilemedi. Nihayetinde yavaş yavaş etkisini yitiren bu ve bunun gibi bir felaketin bir daha yaşanmamasını dilerim.

Salgının etkisini yitirmeye başlamasıyla tez çalışmasına devam edebilmem mümkün olmuştur. Bu süreçte benden ümidini kesmeyen ve inancıma güvenerek bu süreçte bana desteğini gösteren sayın danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gülgüney MASALCI ŞAHİN hocama bir kez daha teşekkür ederim. Çalışmanın daha iyi bir aşamaya gelmesinde katkılarını sunan sayın Doç. Dr. Fatma SEVİNÇ ERBAŞI hocama teşekkürü borç bilirim. Tez çalışması konusunda verdiği tavsiyeleri için sayın Dr. Öğr. Üyesi Dilara USLU hocama teşekkür ederim. Tez çalışması konusunda beni motive eden sayın Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK hocama teşekkür ederim. Üniversite hayatımın başından itibaren hem maddi hem de manevi olarak kazanımlarımı sağlamamda büyük katkıları olan, bana yönetebilme yeteneğini sadece basketbol sahasında değil hayatın kendisinde de uygulayabilmeyi öğreten sayın hocalarım Murat AKAR ve Tamer ACAR’a da teşekkürü borç bilirim. Elindeki kaynağını benimle paylaşan değerli arkadaşım Özge Yılmaz’a çok teşekkür ederim. Benim için arkadaştan da fazlası olan ve her

konuda her türlü desteğini benden esirgemeyen Ecem Nariç'e teŖekkür ederim. Tez çalıŖması sırasında benimle uykusuz kalan annem Nursen Güvenç baŖta olmak üzere, her türlü desteklerini gördüğüm aileme teŖekkür ederim.

Ufuk GÜVENÇ

ÖZET

HİTİTLERDE KRALİYET RÜYALARI

Tarih boyunca insanın geleceğe dair bilgi sahibi olmak istemesi hep var olan bir durumdur. Özellikle de insan gelecek konusundaki kaygılarını zihninden atamaması sebebiyle geleceğini belirleme konusunda çeşitli yöntemler keşfetmeye çalışmıştır. Rüya da bunlardan biridir. Hitit çivi yazılı kaynaklarında rüya görmek anlamına gelen kelimeler *tešha-* ve *zašhai-* filleriyle sağlanmıştır. Bu kelimelerden başka, Sümerce ideogramla rüya, isim hali olarak \dot{U}^{TUM} ve fiil hali olarak da \dot{U} kelimeleri görülmektedir. Bu çalışmada rüyalar, iyi rüyaları temsilen, haberci ve kötü rüyalar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Rüyaların ayrılmasında etkili olan faktör ise rüyadaki anlamla birlikte rüyanın içeriği olmuştur. Haberci rüyalar genel olarak müjdeleyici içeriğe sahip olmakla birlikte tanrıların desteğinin net bir şekilde görüldüğü rüyalar olmuştur. Bu yönüyle haberci rüyalar kralların ve kraliçelerin tanrıyla olan bağı açık bir şekilde yansıtan rüyalar olarak değerlendirilmiştir. Kötü rüyalarda ise büyü aracılığıyla kişiye musallat edilen kötü rüya haricince, kişinin tanrıyla olan ilişkisine farklı bir yönden açıklık getiren rüyalar olarak değerlendirilmiştir. Haberci ve kötü rüyalar başlıklarından başka, kral ve kraliçelerin tanrılardan ümidini kesmedikleri ve tanrıların kendilerine yüz çevirmiş olsa dahi arınmak, şifa istemek ve dilekte bulunmak için tanrılara dua ettikleri de görülmüştür. Bu şekilde tüm yönleriyle kralların ve kraliçelerin rüya aracılığıyla tanrılarla olan bağı ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Rüya, Kehanet, Ritüel, Tanrılar.

ABSTRACT

DREAMS IN HITTITE ROYAL FAMILY

It's always situation in history when a person wants to know something about the future. In particular, the human has tried to explore a variety of ways to determine his future, because he cannot remove his concerns about the future from his mind. The dream is one of them. The words that mean dreaming in Hittite cuneiform sources are provided with *tešha-* and *zašhai* verbs. In addition to these words, for the Sumerian ideograms \dot{U}^{TUM} exists as the namesphere in the Hittite cuneiform texts, and the \dot{U} exists as the verb in the Hittite cuneiform texts. In this study, dreams had separated into two different subjects, as the representing good dreams are message dreams and bad dreams. The factor that was effective in the separation of dreams was the content of the dream, along with the meaning of the dream. While the message dreams generally have good news and good content, there have been dream where the support of the gods has been clearly reflect the connection of kings and queens between the God. In bad dreams, apart from the bad dream that was haunted by magic, it was considered a dream that made one's relationship with God a different way of clarifying it. In the other hands, the headlines of message dreams and bad dreams, they have also been seen that kings and queens have not given up worshipping and being to their Gods. They had also continued for purification, healing and wishing from their Gods, even if the Gods would not replied their calls. Thereby, in this way, there have been tried to express all aspects of the kings and queens and thier connection to the Gods through the dream.

Keywords: Hittite, Dream, Oracle, Ritual, Gods.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. ESKİ MEZOPOTAMYA VE MİSİR'DA RÜYA	11
2.1. Eski Mezopotamya'da Haberci ve Müjdeci Rüyalarda	13
2.2. Eski Mezopotamya'da Kötü Rüyalarda	17
2.3. Eski Mısır'da Haberci ve Müjdeleyici Rüyalarda	19
2.4. Eski Mısır'da Kötü Rüyalarda	22
3. HİTİTLERDE İNANÇ SİSTEMİ.....	24
3.1. Hititlerde Bayram Merasimleri ve Rüya İle İlişkisi.....	29
3.1.1. AN.TAH.ŞUMSAR Bayramı.....	29
3.1.2. Nuntarriyaşha Bayramı.....	30
3.1.3. KILAM Bayramı	31
3.1.4. Purulli(ya)- Bayramı	31
3.1.5. (h)išuwa Bayramı	32
4. HİTİTLERDE KRALİYET RÜYALARI.....	33
4.1. Haberci Rüyalarda	33
4.1.1. Hitit Krallarının Haberci Rüyalarda	35
4.1.2. Hitit Kraliçelerinin Haberci Rüyalarda	56
4.2. Kötü Rüyalarda	61
4.2.1. Hitit Krallarının Kötü Rüyalarda.....	62
4.2.2 Hitit Kraliçelerinin Kötü Rüyalarda	67

4.3. Arınma ve Hastalık Rüyaları	69
4.3.1. Hitit Krallarının Arınma ve Hastalık Rüyaları.....	71
4.3.2. Hitit Kraliçelerinin Arınma ve Hastalık Rüyaları	72
5. SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	88

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

AnAr : Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri.

AoF : Altorientalische Forschungen.

AnSt : Anatolian Studies.

A. Ü. D. T. C. F. : Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.

BiOr : Bibliotheca Orientalis.

CAD : The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago. Chicago. Glückstadt 1956 vd.

CHANE : Culture and History of The Ancient Near East, Brill.

CHD : H. G. Güterbock ve H. A Hoffner (Ed.), *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*.

Civilizations III : J. Sasson (Ed.), *Civilizations of the Ancient Near East III*, Peabody 1965.

CTH : E. Laroche, Catalogue des Textes Hittites, Paris, 1971.

DBH : Dresdner Beiträge zur Hethitologie, Dresden.

DMOA : Documenta et Monumenta Orientis Antiqui. Leyde/Boston/Cologne.

Eothen : Eothen. Florence.

ETCSL : Black J. B. vd. (1998-2008). The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature, Oxford, [Erişim Tarihi: 12. 02. 2022, <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk>].

Fs S. ALP : Otten H., Ertem H., Akural, E., Süel A. (Ed.), *Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honor of Sedat Alp*, Ankara.

Fs de Roos : T. van den Hout (Ed.), *The Life and Times of Hattušili III and Tuthaliya IV. Proceedings of a Symposium held in Honour of J. de Roos, 12-13 December 2003, Leiden (PIHANS 103)*. Leyde 2006.

Fs Koşak : Hethitologie Beiträge Silvin Koşak zum 65. Geburtstag, Detlev Groddek ve Marina Zorman(Ed.), DBH, 25, Harrassowitz, 2007.

Fs Popko : P. Taracha (Ed.), *Silva Anatolica. Anatolian Studies presented to Maciej Popko on the Occasion of his 65th Birthday*. Varsovie 2002.

Fs N. Özgüç : M. J. Mellink vd. (Ed.), *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüç* (Türk Tarih Kurumu Basımevi). Ankara 1993.

Gs Imparati : S. De Martino ve F. Pecchioli Daddi (Ed.), *Anatolia Antica. Studi in Memoria di Fiorella Imparati* (Eothen 11). Florence 2002.

HdO : Hethitisch, Palaisch, Luwisch, und Hieroglyphenluwisch. Handbuch der Orientalistik. Leiden 1969.

HED : J. Puhvel, Hittite Etymological Dictionary (Trends in Linguistics Documentation 1, Berlin/New York 1984.

Hethitica : Louvain-laNeuve.

HS : Historische Sprachforschung / Historical Linguistic, Wiesbaden.

HW : J. Friedrich Hethitisches Wörterbuch, Heidelberg, 1966.

HZL : E. Neu & C. Rüster, Hethitisches Zeichenlexikon, StBoT Beiheft 2, 1989, Wiesbaden.

IBS : Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft. Innsbruck

JANER : Journal of Ancient Near East Religions. Leyde/Boston/Cologne.

JANES : Journal of Ancient Near Eastern Society of Columbia University. New York.

JAOS : Journal of the American Oriental Society. Winona Lake.

JCS : Journal of Cuneiform Studies. Cambridge.

JNES : Journal of Near Eastern Studies. Chicago.

KBo : Keilschrifttexte aus Boghazköi. Berlin.

KUB : Keilschrifturkunden aus Boghazköi. Berlin.

NABU : Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires. Paris.

NINO : Nederlands Instituut Voor Nabije Oosten.

Numen : Numen. International Review for the History of Religion. Leyde/Boston/Cologne.

PIHANS : Publications de l'Institut Historique et Archéologique Néerlandais de Stamboul. Leyde.

RAI : Rencontre Assyriologique Internationale.

RHA : Revue Hittite et Asianique. Paris.

SBL : Society of Biblical Literature. Atlanta.

SMEA : Studi Micenei ed Egeo-Anatolici. Rome.

StBoT : Studien zu den Boğazköy-Texten. Wiesbaden.

TCL : Textes Cunéiformes du Louvre.

TdH : Texte der Hethiter. Heidelberg.

TDK : Türk Dil Kurumu, 1932.

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı, 1975.

TTK : Türk Tarih Kurumu. 1931.

UF : Ugarit-Forschungen. Neukirchen-Vluyn.

WdO : Die Welt des Orients. Göttingen.

ZA : Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie. Berlin/Leipzig.

_____ : Aynı tablet fragmanında farklı paragraflarda bulunan ve birleştirilmesi uygun görülmüş olan metinlerde kullanılmıştır.

[Kırık] : Transliterasyonu yapılmış metinlerde kırık olduğu için okunamayan işaretler için kullanılmıştır.

[] : Transliterasyonu yapılan tablet metinlerinde anlaşılamayan ifadeler için kullanılmıştır.

() : Transliterasyonu yapılan tablet metinlerinde anlamın pekiştirilmesi için yazarın kendisine ait olan yorum için kullanılmıştır.

§ : Paragraf başı olduğunu temsil eder.

+ : Direkt “join”leri gösterir.

age : Adı geçen eser.

agm : Adı geçen makale.

agt : Adı geçen tez.

bkz. : Bakınız.

Çev. : Çeviren.

dp. : Dipnot.

MÖ : Milattan Önce.

s. : Sayfa.

st. : Satır.

vd. : Ve diğerleri.

1. GİRİŞ

Rüya terimi, tabiri bakımından “görmek” anlamında kullanılmasıyla Arapça rü’yet sözcüğünün kökeninden dilimize geçmiştir. Yine dilimize Arapça’dan girmiş olan ve rüyanın tanrısal olduğuna işaret eden kelimeler ise “rü’yâ-yı sâdika, hasene ve sâliha” kelimeleridir. Kötü olan rüyalar için ise “hulm” kelimesi kullanılmıştır.¹ TDK sözlüğünde ise “Düş, gerçekleşmesi imkânsız durum, gerçekleşmesi beklenen ve istenen şey, umut ve hayal” anlamları bulunmaktadır.²

Rüya tıpkı insanların günlük yaşamındaki sıradan olgular olan barınma, beslenme ve hayatını devam ettirdiği tüm faaliyetler gibi insanın ihtiyacı olarak geçen bir olgudur. İnsanın yaşamında hayatı anlamlandırmaya çalışması gibi rüyasını da anlamlandırmaya çalışmış ve rüya ile birlikte yaşamın ötesinde başka bir yaşam boyutunun olup olmadığı konusunda çelişkiler yaşamışlardır. Rüyayı bu konuda kendisine rehber ve yönlendirici bir nitelik olarak kabul eden İlkçağ ilkel toplumlarından günümüze kadar insanların net olarak açıklayamadığı rüya olgusu, içerisinde soru işaretlerini barındıran açık kalmış bir alan olmuştur.³

Rüya, tüm insanların hayatı boyunca tecrübe ettiği psikolojik bir deneyimdir. Bu nedenle psikoloji biliminde rüyanın tanımı ise insanın uykusu esnasında ortaya çıkan ve arasında bağlantı olan veya olmayan görülmüş yaşanmışlıkların bir arada değerlendirilmesi olarak görülmektedir. Alfred Adler’e göre⁴ rüya insanoğlunun uyku sırasında görmüş olduğu anlamlı ve önemli eylemlerdir.⁵

İnsanlık tarihi boyunca rüyanın insanda hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan oldukça önemli bir yeri olmuştur. Rüyanın Hitit sarayındaki algılanış biçiminin nasıl olduğuna değinilen bu çalışmada rüyanın Hitit siyasi tarihine etkisinin nasıl olduğunu, rüyaların Hitit kral ve kraliçelerinin hayatlarında ne denli etkili olduğunu ve bunların yanında Hitit kral ve kraliçelerinin inançlı kişiliklere sahip olmalarının bilinmesinden dolayı kral ve kraliçelerin rüyalar aracılığıyla tanrılarla ilişkilerinin nasıl olduğu sorularına cevap aranmaya ve çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bu suretle ilk olarak modern dönemde psikolojik ve fizyolojik açıdan rüya görmeye etki eden faktörler açıklanmaya çalışılmış, akabinde de Hitit döneminde rüyanın algılanma biçimi aktarılmaya çalışılmıştır.

¹ İ. Çelebi. (2008). “Rüya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, s. 306.

² İ. Parlatır vd. (1998). *TDK Sözlüğü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 1872.

³ N. Evginer (2010). *Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s. 2.

⁴ A. Adler (1973). *İnsan Tabiatını Tanıma*, (Çev.) Ayda Yörükkan, Tur Yayınları, Ankara, s. 63.

⁵ N. Evginer (2010). *agt*, s. 3.

Rüya kavramı insanlık tarihinde başlıca kehanetle ilgili olarak geleceğe yön vermekle ya da büyücülükle çağrıştırıldığı görülmüştür. Bu sebeple de insanlar tarafından biraz gerçeklikle ilişkilendirmeyen bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Ancak MÖ 19. yüzyıldan itibaren rüya kavramı büyücülük gibi gizemli olayların dışında, modern döneme dair bilimin değer kazanmasıyla psikoloji bilimi altında rüya da incelenmeye başlanmış ve insanların rüya görmesi üzerine bilimsel değerlendirmeler yapılmıştır.⁶ E. Güven'in değinmesine göre,⁷ rüyaların bilimsel yönde olan fizyolojik ve nörolojik etkilerine dair inceleme faaliyetleri MÖ 19. yüzyıldan itibaren Burdach, Delboef ve Robert gibi isimler başta olmak üzere nörofizyoloji uzmanlarının çalışmalarında görülmüştür. İsimleri geçen bu uzmanlar tarafından herhangi bir kişinin rüya görmesi ise kişinin uyku sırasında felç halinde olması ve bu sırada iç ve dış uyaranlara verdiği tepki ya da ruhsal etkinlikte azalma ve yoksunluk halini ifade etmesi biçimi olarak rüya görülmesinin nedenini belirtmişlerdir. Rüyaların psikolojiye etkisi hakkında uzmanlar genel sorularda fikir birliği oluşturmuşlardır. Rüyaların içerikleri de psikolojiye etkileri konusunda ayrı olarak ele alınması gerekmektedir. Kişinin yaşadığı olaylar ve buna bağlı olarak kişinin ruhsal durumu, geçmişteki travmaları ve gelecek kaygısı rüyaların içeriğini belirleyen unsurlardır.⁸

Rüyanın kavramsal olarak ele alınması konusu hakkında ön plana çıkan yegâne ismin Sigmund Freud olduğu görülmüştür. S. Freud'a göre; "rüyalar bilinçaltına giden yoldur".⁹ İnsan, hayatının önemli bir bölümünü uykuya ayırmasından dolayı rüya da insan için en önemli bilinçaltı tecrübesi olmuştur. Bunun yanında, rüyaların başlıca amacı insandaki dünyevi acı, üzüntü ve mutluluklardan uzaklaşmaktır. Rüyaların görülmesine etki eden başka etkenler için, insanın çocukluk dönemindeki yaşantısında bilinçaltında baskılamış olduğu duyguların açığa çıkarılmış hali olarak da değerlendirilmektedir. Bu gibi etkenlerin rüyaları başlatan unsurlar olduğunu ve böylece merkezi sinir sisteminin rüyanın görülmesinde etkili olan görevli bir unsur olduğunu da belirtilmektedir. İnsanın uykuda olmadığı zamanlarda hayatının uyku haricindeki diğer bölümünü oluşturan sosyal ve etik baskılarla kontrol altında tutulmuş ve uzun süre bastırılmış duygularının uyku halinde bilinç rahatlamasıyla ortaya çıktığı savunulmaktadır. S. Freud devamında ise, insanın simgesel öğelerle rüyasını tam manasıyla yorumlayamayacağını belirtmekte ve insanın rüyaları bilimsel olarak kendisinin net bir şekilde açıklayamayacağını ve bu nedenle de genel yargılar içinde değerlendirme yapılamayacağını söylemektedir. S. Freud,

⁶ E. Güven (2015). Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları, *Türk Psikoloji Yazıları*, 18(36), s. 16.

⁷ E. Güven (2015). *agm*, s. 16-17.

⁸ E. Güven (2015). *agm*, s. 16-17.

⁹ S. Freud (2001). *Düşlerin Yorumu I*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul, s. 65.

insanların arzularının rüyalarda gerçekleşmesini istediğini ve insanların hayallerinin ve gerçekleşmesini istediği gayelerinin bir bakıma doyurulduğu bir evren olduğu şeklinde bir tanımda bulunmuştur. Buna konuya örnek olarak uyku halinde çok susamış birisinin kendisini su içerken görmesi şeklinde belirtilmiştir. Rüya konusunda çalışmaları ve fikirleriyle bilinen Freud, Jung'un¹⁰ bazı görüşlerini eleştirmiştir.¹¹

Haberci rüyalar, kişinin henüz gerçekleşmemiş bir olay hakkında gelecekte haber aldığı görüldüğü rüyalar olarak değerlendirilmiştir. Bundan dolayı bu rüyalara “kehanet rüyaları” da denilmiştir. Modern dönemde psikoloji bilimi içerisinde haberci rüyalar kendi içerisinde ikiye ayrılarak değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi, bedensiz veya ruhsal varlıklar tarafından gönderildiğine inanılan rüyalardır. İkincisi ise daha ender görülen, insan duyusunun dışında kalan algılama biçimiyle bir olayın hissedilmesi sayesinde görülen rüyalardır.¹²

Modern dönemde rüya görmeye etki eden faktörlerden biri olarak Freud tarafından değerlendirilen fizyolojik kökenli rüyalar, insanın ruhsal durumundan kaynaklandığı belirtilmiştir. Bunun yanında kişinin anlık olarak bedeninde yaşadığı değişimlerin etkisiyle gördüğü rüyalar ve çevresel faktörlerden etkilendiği rüyalar ile rüyanın fizyolojik nedenlerine değinilmiştir. Örneğin, kişinin kan basıncının düşmesiyle ya da mide ekşimesi yaşamasıyla gördüğü rüyalar kişinin bedensel etkilerden dolayı gördüğü rüyalara neden olduğu belirtilmişken, kişinin uyuduğu sırada odanın penceresinin açık kalmasından dolayı veya çevresel gürültüden dolayı kişinin gördüğü bu rüyalar da çevresel faktörün rüyaya etki etmesine neden olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda bu rüyalar insanın kâbus, diğer adıyla bu çalışmada kötü rüya, olarak belirtilen rüyaların görülmesine kaynak olan nedenlerdir.¹³

İnsanlık tarihi boyunca rüyanın insanda hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan oldukça önemli bir yeri olmuştur. Rüyanın Hitit sarayındaki algılanış biçiminin nasıl olduğuna değinilen bu çalışmada rüyanın Hitit siyasi tarihine etkisinin nasıl olduğunu, rüyaların Hitit kral ve kraliçelerinin hayatında ne denli etkili olduğunu ve bunların yanında Hitit kral ve kraliçelerinin inançlı kişiliklere sahip olmalarının bilinmesinden dolayı kral ve kraliçelerin

¹⁰ A. Bahadır (2007). *Jung ve Din*, İz Yayıncılık, s. 82-86. Üst satırlarda da değinildiği gibi Freud, rüyanın ortaya çıkması meselesini kişinin bilinçaltındaki duygularının rüya ile açığa çıktığını savunmuşken, Adler ise rüyanın psikik bir fenomen olduğunu iddia etmiştir.

¹¹ A. İmamoğlu (2010). Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2), s. 23.

¹² B. Türkoğlu (2001). *Rüyaların Gizli Dili*, Sınır Ötesi Yayınları, s. 75; S. Yücesoy (2001). *Uykudaki Bilgelik Rüyalar*, Ruh ve Madde Yayınları, s. 76.

¹³ B. Türkoğlu (2001). *age*, s. 51-52.

rüyalar aracılığıyla tanrılarla ilişkilerinin nasıl olduğu sorularına cevap aranmaya ve çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bu suretle ilk olarak modern dönemde psikolojik ve fizyolojik açıdan rüya görmeye etki eden faktörler açıklanmaya çalışılmış, akabinde de Hitit döneminde rüyanın algılanma biçimi aktarılmaya çalışılmıştır.

İnsanın ruh halinin bilinçaltına işlenmesiyle uyku halinde gelen rahatlama hissiyatı sayesinde meydana gelen rüya görülmesi durumu, çeşitli kavimlerde farklı şekillerde algılanmış ve yorumlanmıştır. Rüyanın yorumlanmasına dair, Eski Doğu kültür tarihinde ve Anadolu’da rüyanın yorumlanması ve rüyanın asıl olarak ne olduğu konusu belirsizdir.¹⁴ Modern Batı’da psikoloji bilimi Sigmund Freud’un görüşlerini temel alarak bireyin bilinçaltı olaylarının, insan zihnindeki bilinç üstü konumda, yani farkında olarak düşündüğü anlarda sürekli takıntı haline getirdiği ve zihninden çıkartamadığı düşüncelerini rüya ile dışa vurması şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁵ Buna bağlı olarak, rüyanın insana nasıl tezahür ettiğiyle ilgili Freud’un görüşünü savunan araştırmacılar, insanın hayatına dair yaşam tecrübesine bağlı olarak insanın tüm hayatı boyunca karşılaştığı hem uzun hem de kısa vadeli çeşitli olayların tecrübe edilmesi ve yaşanan hadiselerin etkisi nedeniyle insan zihninin rüyayı ürettiğini savunurlar.¹⁶ Sigmund Freud’a göre rüyanın insan zihninde nasıl oluştuğu bu şekilde tanımlanırken, eski devirlerde rüyanın gerçekleşmesi konusunda rüyanın kişiye bir dış kaynak vasıtasıyla, yani ilahi bir güçle iletildiğine inanılırdı.¹⁷ Bu nedenle rüya gören kişi rüyasını insan dışı varlıklara, tanrılara ve çeşitli doğa üstü olaylara göre yorumlamıştır.

Rüyaların insan psikolojisinde değerlendirilmesi durumu ve rüyanın ortaya çıkmasına etki eden faktörler ile görülen rüyanın etkisinin nasıl olacağı hakkındaki durum bugün bile saptanamaz haldedir. Bu sebeple de eski dönemdeki insanlar açısından rüyanın sebepleri ve etkileri tabi ki o dönem şartlarında incelendiğinde rüyayı gören şahsın, kral veya kraliçenin kendi otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla rüyayı bir araç olarak kullandığı anlamı çıkarılabilir.¹⁸ Aynı şekilde Hitit kraliyet üyelerinin rüya vasıtasıyla çeşitli problemlerini, korkularını, endişelerini ve bu durumla ilgili olarak sağlık ve başarı kaygılarını gidermek için rüya ritüeline başvurdukları da görülmüştür.

¹⁴ A. Ünal (2013). Hititlerde Rüya, Meltem Doğan-Alparslan ve Metin Alparslan (Ed.), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 476.

¹⁵ A. Ünal (2013). *age*, s. 476.

¹⁶ G. Beckman (2010). On The Hittite Dreams, Itamar Singer (Ed.), *ipimati, kistamati, pari tumatimis Luvian and Hittite Studies Presented to J. D. Hawkins on the Occasion of his 70th Birthday*, Tel Aviv, s. 26.

¹⁷ G. Beckman (2010). *agm*, s. 26.

¹⁸ A. Ünal (2013). *age*, s. 476.

Hitit kraliyet üyelerinin rüyalarına dair oldukça fazla rüya kaydının bulunmasına rağmen metinlerin Eski Hitit Krallığı döneminde hiç kayda geçmemiş olduğu görülmüştür.¹⁹ Bu durum, Hititlerin o dönemdeki dış dünyayı nasıl takip ettiği ve buna bağlı olarak edebi akımları diğer uygarlıklardan ne şekilde takip ettiği durumuyla ilgilidir. Bundan dolayı da Hititlerde bu dönemde herhangi bir edebiyat türünün oluşmamasıyla alakalı olarak, o an politik gücü elinde bulunduran kişinin dini anlayışıyla da ilgili olduğu düşünülerek, Hititlerde rüyaya dair herhangi bir yazılı örnek keşfedilmemiştir.²⁰

Eski Hitit Krallığı dönemi için rüya örnekleri keşfedilmemiş olsa da bu dönemde saltanat sürmüş olan I. Hattuşili ve I. Murşili'nin Alalah, Babil, Halep, Haşsu, Hahhum ve Urşu'yu fethetmek istediklerine dair rüya görmeyi arzuladıkları düşünülmektedir. I. Hattuşili, Akkad Kralı Sargon'un efsanevi, "mücadelenin kralı" anlamına gelen *şar tamhari* metinlerini²¹ ve bu metinlerde yer alan Sargon'un arzu rüyalarına hakimdir. Böylece I. Hattuşili, aynı Sargon gibi arzu rüyalar görmeyi amaçlamıştır lakin, I. Hattuşili ve I. Murşili'ye dair rüya ile ilgili herhangi bir çivi yazılı metin keşfedilmemiş olduğundan Eski Hitit Krallığı döneminde kayıt altına alınmış bir rüya metni olmamıştır.²²

Bu durum bir diğer açıdan şöyle de değerlendirilebilir ve Eski Hitit Krallığı dönemindeki insanların mahrem durumlarının gizliliğine verdikleri önemden dolayı yaşantılarına dair birçok olayı kaydettirmedikleri gibi rüyalarını da kaydettirme alışkanlıkları henüz başlamamıştı. Hititlerin birçok dini kültle birlikte birçok ritüeli de dışarıdan görek uyguladıkları bilinen bir gerçek olmasından dolayı Hurri, Mezopotamya ve Mısır başta olmak üzere dış dünyanın rüyaya dair yaklaşımı ve rüyanın değerlendirme biçiminin gelişmesi beklenmiş olabilir.²³

Bundan başka Hititlerin Ön Asya toplumlarındaki edebi gelişmeleri nasıl takip ettikleri durumu rüyanın bu devirde Hititlerde görülmemiş olmasıyla ilişkili bir durum olduğuna dair değerlendirmenin yapılmasına olanak sağlar. Hititlerin edebi konularda Mezopotamya tesirinde kalmış olduklarını gösteren en kuvvetli delillerden biri ise Gilgameş Destanı'dır (KUB 4 12). Eski Babilce yazılmış nüshasının Boğazköy/*Hattuša* arşivlerinde keşfedilmiş olması ve Gilgameş'in tanrının desteğini aldığı rüyasının da anlatıldığı bu destanın Hititler açısından

¹⁹ G. Beckman (2010). *agm*, s. 26.

²⁰ A. Ünal (2013). *age*, s. 478.

²¹ E. Memiş (2012). *Eskiçağda Mezopotamya En Eski Çağlardan Asur İmparatorluğu'nun Yıkılışına Kadar*, Ekin Yayın Evi, s. 54.

²² A. Ünal (2013). *age*, s. 478.

²³ A. Ünal (2013). *age*, s. 478.

önemli olduğu düşünülmüştür. Özellikle Hitit krallarından III. Hattuşili ve IV. Tuthaliya'nın Büyük Kral (LUGAL.GAL) olmalarına işaret eden rüyalarının (KUB 1.1+ iv st. 7-16 ve KBo 16.98 ii st. 10-18) kaydedildiği metinler bu yönde bir değerlendirme yapılabilmesine neden olmuştur.²⁴

Ahmet Ünal tarafından Orta Hitit Krallığına tarihlendirilerek I. Tuthaliya'ya ait olduğu değerlendirilen rüya metnini,²⁵ bu çalışmada P. Taracha'nın aynı rüya metni için kralın kimliğine dair yaptığı değerlendirmesi de dikkate alınmış ve bahsi geçen metni I/II. Tuthaliya olarak değerlendirdiği görülmüştür.²⁶ P. Taracha'ya göre Hitit İmparatorluk dönemine dair keşfedilmiş bir metin olan KUB 8.71 metninin tarihlendirilmesi doğru kabul edilirse, I/II. Tuthaliya'nın taht dönemine denk gelmektedir. KUB 8.71 metninin içeriğinden anlaşıldığı üzere Kara Tanrıça'nın (DINGIR.GE₆) rüya aracılığıyla uğursuz mesajlar ilettiği belirtilmektedir. Yine bu duruma benzer bir şekilde KUB 55.24 metninde rahip Walkui'ye ait bir büyü ritüeli yer almaktadır ve bu büyü ritüeline göre, "Gece Tanrıçası" veya diğer adıyla "Kara Tanrı"nın insanların rüyasına musallat olmasından dolayı, bu tür bir rüyanın uğursuzluk getireceğine inanılırdı. Bu sebeple de rahip Walkui, insanları bu tür bir uğursuz mesaj içeren rüyanın etkisinden kurtarmak için büyü ritüeli düzenlemiştir.²⁷

İmparatorluk dönemine tarihlendirilen ve Büyük Kral I/II.Tuthaliya'ya ait olduğu düşünülen²⁸ bir başka rüya metni (KUB 43.55 v st. 2-13), Kral Tuthaliya'nın "atalar evinde" (*Éhuhha*)²⁹ gördüğü kehanet içerikli rüyasında Urpara Şehri'nde Fırtına Bayramının kutlanmasını ve Fırtına Tanrısının bayram kutlaması münasebetiyle Hatti Ülkesini gözettiğine dair bir işareti niteliğinde şehre şimşekler çaktırdığı anlatılmıştır.³⁰

Hitit İmparatorluk dönemi için III. Hattuşili ve eşi Puduhepa'nın rüyaları tüm Hitit tarihinin şimdiye kadarki en fazla rüya metninin kaydedilmiş olduğu dönem olarak dikkat çekmektedir. III. Hattuşili'nin apolojik metninde yer alan, özellikle kendisinin hastalık rüyaları ve siyasi içerikli rüyaları ile tanrıçası İstar'a olan bağı ve eşi Puduhepa'nın rüyaları da yine bu tezde işlenmiştir.

²⁴ F. Kinal (1998). *Eski Anadolu Tarihi*, T. T. K. Basımevi, s. 184.

²⁵ A. Ünal (2013). *agm*, s. 478.

²⁶ P. Taracha (2000). *Ersetzen und Entsühnen: Das mittelhethitische Ersatzritual für den Großkönig Tuthaliya (CTH *448.4) und verwandte Texte*, Brill, s. 23.

²⁷ A. Ünal (1993). The Nature and Iconographical Traits of 'Goddess of Darkness', *Fs N. Özgüç*, s. 639-640; A. Ünal (2013). *agm*, s. 478.

²⁸ Metnin II. Tuthaliya'ya ait olduğu düşünülmektedir. Bahsi geçen metin için Kral Tuthaliya'nın kimliğine dair uzmanlar tarafından yapılan görüşler *Hitit Krallarının Haberci Rüyaları* bölümünde değerlendirilmiştir.

²⁹ A. Kloekhorst (2008). *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Brill, s. 353.

³⁰ P. Taracha (2000). *age*, s. 24-25.

Hitit arşivindeki rüya metinleri arasında, Ön Asya toplumlarının rüyaları da incelendiğinde, Hititlerde genel olarak kraliyet üyelerinin rüya kayıtlarının bulunmasıyla beraber üç farklı kişinin rüyasına da yer verilmiştir. Hitit ordusundaki bir on başının (LÚUGULA.10) rüyası ve yine Hitit ordusunda görev yapmış bir muhafız alayı komutanının rüyasına yer verilmiştir. Bunlardan başla Nuwašarpa ve Šuhera adlı kişilerine ait rüyalar da Hitit arşivindeki yerini almıştır. Hititlerde rüya olgusu kraliyet eksenini etrafında işlemiş olduğundan Hititlerin rüyaya dair spesifik bir tanrısı da incelenen metinlerde görülmemiştir.³¹

Yapılan incelemeler doğrultusunda rüya literatürünün Hatti Ülkesi'ne gelmesi üç ayrı değerlendirme üzerinde toplanmıştır. Birincisi, Hatti Ülkesi'nde görülen ilk rüya raporunun kaydı Hurri/Kizzuwatna kökenli olan Kral I/II. Tuthaliya ile olmuştur. Daha sonraki döneme tekabül eden rüya raporları ise yine Hurri/Kizzuwatna kökenli olan Kraliçe Puduhepa döneminde gerçekleşmiştir. Son olarak, rüya raporlarının metin halinde kaydedilmesi durumu çeviri literatüründe gerçekleştirilmiş ve Hurri etkisinde kalınmış olarak kaydedilmiştir. Bu metinler rüyaya dair fal ve adak metinleri ile dualar, ayınlar ve tedavi amaçlı ritüeller ve büyülerin yer aldığı metinler olarak kayda geçirilmişlerdir.³²

Çalışmada, Hititler açısından rüyaların tasnifi yapılırken Oppenheim'in eserinde belirtmiş olduğu şekilde rüyaları haberci ve kötü rüyalar olarak ikiye ayırmanın uygun olduğu düşünülmüştür.³³ Oppenheim'in bu görüşünü izleyerek Hititlerde rüya konusunda da genel olarak bir çalışması bulunan A. Mouton'un da eserinde yapmış olduğu gibi rüyaları, haberci ve kötü olarak ayırmanın yanında hastalık ile arınma ve şifa dileme içeriğine sahip rüyaların başka bir başlık altında ele alınması uygun görülmüştür.³⁴ Bunlardan başka, Hititlerde rüyaya dair A. Ünal'ın "Hititlerde Rüya"³⁵ ve G. Beckman'ın "On Hittite Dreams"³⁶ adlı çalışmalarından da Hititlerin rüyaya bakış açısının kavranması konusunda yararlanılmıştır.

Rüyaların içeriğine göre tasnifinin yapılmasına karar verildikten sonra da Hitit rüyalarının işlenmiş olduğu kaynakları belirleyebilmek ve bu kaynaklardan etkili bir şekilde

³¹ A. Ünal (2013). **agm**, s. 484.

³² A. Mouton (2007a). **age**, s. 305; A. Ünal (2013). **agm**, s. 478.

³³ A. L. Oppenheim (1956). *The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East, With a Translation of an Assyrian Dream Book*, American Philosophical Society.

³⁴ A. Mouton (2007a). *Rêves hittites. Contribution à une histoire et une anthropologie du rêve en Anatolie ancienne*, CHANE, 28, s. 30-54, 54-62, 63- 74; A. Mouton (2018). Portent Dreams in Hittite Anatolia, Esther J. Hamori ve Jonathan Stökl (Ed.), *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East*, SBL, s. 32-33.

³⁵ A. Ünal (2013). Hititlerde Rüya, Meltem Doğan-Alparslan ve Metin Alparslan (Ed.), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, 476-491.

³⁶ G. Beckman (2010). On Hittite Dreams, Itamar Singer (Ed.), *ipamati kistimati pari tumatimis Lwian and Hittite Sutides Presented to J. David Hawkins On The Occasion of His 70th Birthday*, s. 26-31.

yararlanabilmek adına, Hitit çivi yazılı metinlerinin E. Laroche tarafından düzenlenmiş olduğu Catalog der Texte der Hethiter (CTH)³⁷ kataloğunda değinilmiş olan kaynaklardan rüyaların Hitit kral rüyaları (CTH 583)³⁸, Hitit kraliçe rüyaları (584)³⁹ ile yine Puduhepa'nın rüyalarına yer verilmiş olan (CTH 585)⁴⁰ ve başkaca rüyalar aracılığıyla tanrılara yemin ve dua etme ile sunuda bulunma metinleri (CTH 590)⁴¹ bu çalışmada işlenmiştir.

V. Haas'ın değerlendirmesine göre II. Tuthaliya'nın yerine getirmediği bir adak sunusundan dolayı tanrı tarafından rüyada uyarılması (KUB 43.55), II. Tuthaliya'nın inancına bağımlı göstermektedir.⁴² I. Şuppiluliuma dönemiyle ilgili hem siyasi açıdan hem de inanç kavramıyla ilgili olarak ele alınmış olan metinde (KUB 3.87 st 9-15), Mitanni Krallığı ile imzalanacak olan bir antlaşmaya dair bir görevlinin gördüğü rüyanın kaydına değinilmiştir.⁴³ II. Murşili dönemine değinen rüya metinlerinde kendisinin yıllıkları sayesinde sadece rüya konusunda değil, o dönem için tüm Hitit tarihi etkili bir şekilde incelenebilmektedir. II. Murşili'nin yıllıklarında geçen ve bu çalışmada ele alınan rüya kayıtları ise haberci rüyalar içerisinde değerlendirilmiş olan Ankuwa'da bayram kutlamasına katılmaması yönünde tanrının rüyada talimat verdiği rüyası, tanrının rüyada *hekur* tapınağının nasıl geri alınacağıyla ilgili talimat vermesi ve ülkedeki salgın hastalık nedeniyle tanrıya yaptığı duası ile konuşma bozukluğunun Fırtına Tanrısı tarafından bir rüyada kendisine verildiği konularına değinen rüya metinleri yer almaktadır. II. Murşili'nin rüyalarından kendisinin tanrılarla olan bağı ve tanrılarının isteklerine tamah eden bir kral olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴

Kral rüyaları ve kraliçe rüyaları içerisinde en fazla rüya metninin kayda geçirildiği dönem olarak III. Hattuşili ve eşi Kraliçe Puduhepa dönemi olduğu görülmüştür.⁴⁵ Bu döneme ait Hitit külliyatının en önemli metinlerinden olan III. Hattuşili'nin apolojik metninde yer alan rüya ile ilgili bölümlerden III. Hattuşili ve eşi Kraliçe Puduhepa'nın kişilikleri ile siyasi ve dini anlamdaki bilgiler dahilinde özellikle Hattuşili'nin hastalığına dair rüya kayıtlarına ulaşılmıştır.

³⁷ Catalog der Texte der Hethiter. [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/CTH/index_en.php].

³⁸ CTH 583. Kral Rüyaları. [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=583].

³⁹ CTH 584. Kraliçe Rüyaları. [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=584].

⁴⁰ CTH 585. Puduhepa'nın Yemini. [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=585].

⁴¹ CTH 590. Rüya ve Yemin Fragmanları. [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=590].

⁴² V. Haas (1996). Marginalien zu hethitischen Orakelprotokollen, *AoF*, 23(1), s. 83.

⁴³ G. Beckman (1996). *Hittite Diplomatic Texts*, SBL, s. 39.

⁴⁴ A. Goetze (1933). *Die Annalen des Murşiliš*, J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, s. 180-181; I. Singer (2002). *Hittite Prayers*, SBL, s. 61-64.

⁴⁵ J. de Roos (2007a). *Hittite Votive Texts*, PIHANS, 109, s. 71-128; A. Mouton (2007a). *age*, s. 30-53.

Bu bölümlerdeki rüya metinleri incelenirken, III. Hattuşili'ye ait olan apolojik metnin diğer kaynakların da etkili bir şekilde kullanılmasında katkısı olmuştur.⁴⁶

Hitit İmparatorluk döneminin bilinen son kral rüyası metni ise Büyük Kral IV. Tuthaliya dönemine ait olan KUB 16.98 ii 10-18 fişli rüya kayıdır. IV. Tuthaliya'nın Büyük Kral olacağını müjdeleyen bu rüya metni için Theo v.d. Hout'a ait olan *The Purity of Kingship An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tudhalija IV* eseriyle birlikte yine aynı yazara ait olan *Hethitische Thronbesteigungsorakel und die Inauguration Tudhalijas IV* kaynaklarından yararlanılmıştır.⁴⁷

Kraliçe rüyaları arasında İmparatorluk döneminin ilk entrikalı rüya kaydı (KUB 22.70 öy. st. 12-70) II. Murşili dönemine ait olan rüya metnidir. Bu metinde, I. Şuppiluliuma'nın eşi Tavananna'nın, diğer adıyla "Büyük Kız", *hekur* tapınağındaki koruyucu tanrısının kendisinden altın çelengi istemesi ve çelengin verilmediğine dair Malaş isimli bir kadının anlatımıyla ilgili rüyanın sonucunu belirlemek amaçlı fal sorgulamalarının olduğu metinden, II. Murşili dönemi saray entrikaları hakkında bilgi vermesiyle birlikte, tanrının emrinin yerine getirilmediğini de açık bir şekilde göstermiştir.⁴⁸

Tez çalışmasındaki kraliçe rüyaları içerisinde oldukça fazla yer verilen Kraliçe Puduhepa'nın rüyaları, çalışmanın her noktasına tesir etmiştir denilebilir. Puduhepa'nın hem kendisiyle ilgili olan haberci rüyaları hem de eşi III. Hattuşili'ye dair görmüş olduğu haberci rüya kayıtları incelenmiştir. Bununla beraber kendisinin ruhsal durumunun kötü olduğuna işaret eden rüya kayıtları da incelenmiştir.⁴⁹

Çalışmanın bölümleri oluşturulurken Hitit kraliyet rüyaları için rüyaların haberci rüyalar, kötü rüyalar ile arınma ve şifa rüyaları şeklinde ayrıldığından yukarıda bahsedilmiştir. Hitit kraliyet üyelerinin rüyaları incelenirken Eski Asurca yazılmış bir mektubun Kaniş/Kültepe içerisinde yer alan *karum*'da keşfedilmiş olması⁵⁰ ve Boğazkale arşivinden Eski Babilce dilinde

⁴⁶ A. Ünal (1974). *Hattuşili III Band 1*, TdH 3, C. Witner; A. Ünal (1974). *Hattuşili III Band 2*, TdH 4, C. Winter; H. Otten (1981). *Die Apologie Hattuşiliş III. Das Bild Der Überlieferung*, StBoT 24, Otto Harrassowitz, s. 4-31.

⁴⁷ Th. P. J. v. d. Hout (1991). *Hethitische Thronbesteigungsorakel und die Inauguration Tudhalijas IV*, ZA, 81(1-2), s. 293; Th. P. J. v. d. Hout (1994). *The Purity of Kingship An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tudhalija IV*, DMOA, 25, s. 98-99.

⁴⁸ A. Ünal (1978). *Ein Orakeltext Über die Intrigen am Hethitischen Hof (KUB XXII 70=Bo 2011)*, TdH 6, C. Winter, s. 57-67, 77-79.

⁴⁹ A. Ünal (2014). *Puduhepa ve Zamani: Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*, Hitit Üniversitesi Yayınları, s. 494-496.

⁵⁰ L. Warbinek (2019). Was The Hittite ^{MUNUS}ENSI A Dream Interpretress?, S. de Marnito vd. (Ed.), *KASKAL: Rivista di storia, ambienti e culture del Vicino Oriente Antico*, 16, LoGisma, s. 53.

yazılmış Gilgameş Destanı'nın bulunmuş olması,⁵¹ Eski Ön Asya uygarlıklarının da incelenmesi gerektiği konusunda önemli faktörlerden olmuştur. Bu bağlamda Eski Ön Asya uygarlıklarından Sümerler başta olmak üzere Akad, Asur, Babil ve Mari rüyaları ile Eski Mısır döneminde Ramses dönemi rüya kayıtları⁵² ile M.Ö. 14. yüzyıla tarihlendirilen *Chester Beatty III* Papirüsünde⁵³ yer alan rüya kayıtlarından başlıca araştırmanın konusuna hizmet edecek olanlar seçilmiş ve çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmanın bir diğer konusu olan Hititlerin inancına dair anlatımın olduğu başlıkta Hititlerin rüyaları ilahi yoldan aldıklarına inanmış olmaları sebebiyle tanrılarına olan inancın ve tanrılarına vermiş oldukları önem dolayısıyla bu başlığa yer verilmesi hasıl olmuştur. İncelenen rüya kayıtları neticesinde II. Murşili, III. Hattuşili ve IV. Tuthaliya'nın bayramlarla ilişkili olan rüyaları görülmüş ve Hititler için önemli beş bayram rüya metinleriyle eşleştirilerek verilmiştir.

Araştırmanın diğer ve son başlığı ise çalışmanın konusu olan Hititlerde kraliyet rüyası başlığı olmuştur. Bu başlık altında kötü büyüün etkisinden arınmak için ve yine hastalıklarla ilgili şifa metinlerinin olduğu kayıtların bu başlık altında verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca rüya metni olmayıp, arınma ve şifa ritüellerinin kaydedilmiş olduğu metinler de yine bu başlık altında verilmiştir.

⁵¹ A. R. George (2003). *The Babylonian Gilgamesh Epic, Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts, 1*, Oxford University Press, s. 318.

⁵² C. D. Snell (2011). *Religions of the Ancient Near East*, Cambridge University Press, s. 65.

⁵³ K. Szpakowska (2003). *Behind Closed Eyes: Dreams and Nightmares in Ancient Egypt*, The Classical Press of Wales, s. 205; K. Szpakowska (2011). *Dream Interpretation in the Ramesside Age*, Mark Collier ve Steven Snape (Ed.), *Ramesside Studies in Honour of K. A. Kitchen*, Rutherford Press, 509-517.

2. ESKİ MEZOPOTAMYA VE MİSİR'DA RÜYA

Eski Mezopotamya uygarlıklarında çivi yazılı tabletlerde ve Mısır Uygarlığındaki papirüslerdeki rüya kayıtlarında rüyaların sınıflandırılmasına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Eski Mezopotamyalılar rüya metinleriyle ilgili olarak rüyanın iyi olduğuna işaret eden Akadca *damqu/damiqtu*⁵⁴ ve Sümerce SIG₅ terimlerini ve kötü rüyaya işaret etmek için de yine Akadca *lemmu/lemuttu*⁵⁵ ve Sümerce HUL terimlerini sıkça kullanmışlardır. Eski Mısır'daki rüya metinlerinde iyi ve kötü rüyanın tanımı ise; iyi rüya için *rsw.t nfr.t* şeklinde, kötü rüya için de *rsw.t dw.t* şeklinde tarif edilmiştir.⁵⁶

Eski Ön Asya uygarlıklarının rüyalarına ilişkin yapılan rüya türlerinin sınıflandırılması Oppenheim ile başlamıştır. Oppenheim'in belirttiğine göre;⁵⁷ Eski Ön Asya rüyaları kehanet içerikli gelecekte haber veren rüyalar ile kişinin ruhsal-bedensel sağlığının bozuk olduğunu gösteren kötü rüya olarak tanımlanan rüyalar olarak ikiye ayrılmıştır. Butler ise,⁵⁸ Oppenheim'in haberci rüyalar için yaptığı sınıflandırmanın daha da ayrıştırılması gerektiğini ve haberci rüyalar içerisinde direkt olarak anlaşılmalı, bir rüya yorumcusuna ihtiyaç duyulmuş olan rüyalar için sembolik haberci rüyalar tanımında bulunmuştur. Bunların yanı sıra S. Noegel da Oppenheim'in rüyaların sınıflandırılmasında yaptığı tanımlamanın oldukça elverişli olduğunu lakin, haberci rüya metinleri için eksik ve hatalı olduğuna dikkat çekmiş ve metinlerin kusursuz bir şekilde ayrıştırılmayıp, yapılan tanımlamanın kusurlu olduğunu belirtmiştir. S. Noegel'a göre haberci rüyalar arasında yorumlanmaya gereksinim duyan rüyalar ile kehanet içerikli olup yorumlanmaya gereksinim duymayan rüyaların bir alt sınıfta ya da başka bir sınıfta belirtilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹ Aynı düşüncüyü, Oppenheim'in hatalı olduğunu ifade eden bir başka uzman da A. Zgoll olmuştur. Ona göre de S. Noegel'in çıkarımı doğrudur ve Oppenheim'in yaptığı sınıflandırmanın daha da çeşitlendirilmesiyle birlikte daha ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiş olması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁰ Bu şekilde bu tez için Eski Mezopotamya

⁵⁴ CAD D, s. 68. *damqu/damiqtu*: İyi, güzel, hoş, memnun.

⁵⁵ CAD L, s. 120. *lemmu/lemuttu*: Kötü, ahlaksız, uğursuz, büyülenmiş.

⁵⁶ K. Szpakowska (2007). Nightmares In Ancient Egypt, Jean-Marie Husser ve Alice Mouton (Ed.). *Actes des journées d'étude de l'UMR 7044 (15-16 Novembre 2007, Strasbourg)*, De Boccard, s. 23.

⁵⁷ A. L. Oppenheim (1956). *age*, s. 184.

⁵⁸ S. A. L. Butler (1998). *Mesopotamian Conceptions of Dreams and Dream Rituals*, Ugarit-Verlag, s. 18.

⁵⁹ S. Noegel (2001). Dreams and Dream Interpreters in Mesopotamia and in the Hebrew Bible (Old Testament), Kelly Bulkeley (Ed.), *Dreams and Dreaming: A Reader in Religion, Anthropology, History, and Psychology*, St. Martin's Press, s. 48.

⁶⁰ A. Zgoll (2006). *Traum und Welterleben im Antiken Mesopotamien: Traumtheorie Und Traumpraxis Im 3/1 Jahrtausend V. Chr. Als Horizont Einer Kulturgeschichte Des Träumens*, Ugarit-Verlag, s. 92-93.

ve Eski Mısır rüyalarını tanımlamaya çalışılırken, rüyanın içeriğine göre iyi ve kötü olarak basit bir şekilde tanımlamanın daha doğru olduğuna karar verilmiştir.

Eski Mezopotamya uygarlıklarının yazılı kayıtları her biri kendi içerisinde katı ve tutarlı bir edebi üslup geleneğine tabi olmuştur ve açık bir şekilde farklı bir edebi düzeyde yer alan rüyalarla ilişkilendirilmektedir. Bu edebi üslup sayesinde günümüze kadar ulaşmış olan destanların, örneğin Gilgameş Destanı gibi, edebi yönden gerek sözlü gerekse de yazılı olarak işlenmiş bir şekilde günümüze kadar ulaşabilmesi edebi bir üsluba sahip olması sayesinde olmuştur.⁶¹

Aşağıda incelenmiş olan rüya metninin kaydedilmiş olduğu mektuptan (TCL 1.5 1-10) rüyanın Asurlu bir tüccar olan Indilum'a ait olduğu görülmüştür. Mektupta yer alan içeriğe göre Hititli bir rüya yorumcusuna danışılacağına dair içeriğe sahip olan bu mektup, Kaniş/Kültepe'deki *kārum*'da ele geçirilmiş olması Hitit ve Mezopotamya rüyaları arasında bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Mektupta yer alan içeriğe göre Hititli bir rüya yorumcusuna (^{MUNUS}ENSI) danışılacağına dair içeriğe sahip olan bu mektup, Kaniş/Kültepe'deki *kārum*'da ele geçirilmiş olması Hitit ve Mezopotamya rüyaları arasında bir ilişkinin olduğunu da ayrıca göstermiştir.⁶²

İncelenen bu mektupta geçen rüyayla ilgili olarak, rüyada ölü ruhun görülmüş olduğu ve Aşşur tarafından kişinin mal ve mülke karşı zaafından dolayı rüyada uyarıldığına dikkat çekilmiş olduğundan bu rüya için kötü rüya olduğu çıkarımı yapılabilir.

TCL 1.5 1-10:

“Tarām-Kûbi ve Şimat-Aşşur'u Indilum'a bu şekilde anlatın: ‘Burada (Hatti Ülkesinde) *ša'iltum*'a⁶³ danışmak için bulunuyoruz. (Amacımız) *bārītum*⁶⁴ hakkında ve ölü ruhlar ile Aşşur'un sana verdiği uyarıyı danışmaktır: ‘Sen gümüşe taptın! Tüm hayatını tehlikeye attın!’ [Metnin geriye kalan satırları kırıktır].”⁶⁵

Hititlerin Mezopotamya rüyalarıyla ilişkisi hakkında bir diğer örnek metin ise Babilce yazılmış ve Gilgameş'a ait olan rüya metnidir (KUB 4 12) ve bu metnin yazılmış olduğu tablet

⁶¹ A. L. Oppenheim (1956). *age*, s. 184.

⁶² L. Warbinek (2019). *agm*, s. 53.

⁶³ CAD Ş, s. 110. *ša'iltu*: Kadın rahibe, kehanet ritüeli görevlisi.

⁶⁴ CAD B, s. 213. *berūtū*: Çukur. Metinden anlaşıldığı üzere kişinin rüyasında ölü kişileri görmesi sebebiyle yeraltı dünyası veya diğer adıyla ölümler dünyası ile arasındaki ilişkiye dair yapılması düşünülen bir ritüelden bahsedilmiştir. Bu konuya dair, Hititlerde yeraltı dünyası ile bir ilişki kurulduğuna inanıldığı üzerine yapılmış bir çalışma için bkz. F. Sevinç Erbaşı (2008). Hititlerde Yeraltı Dünyası, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 231-247.

⁶⁵ L. Warbinek (2019). *agm*, s. 53.

parçası Hititlerin başkenti *hattuşša*'da keşfedilmiştir. Metinde geçen kraliyet giyimli adam benzetmesiyle bu rüyanın bir haberci rüya olduğu varsayımında bulunabilir ve Gilgameş'in önce dağın aşağısına düşmesi ve ardından rüyasındaki adam tarafından geri yükseltilmesi, onun Gökyüzünün Öküzü Humbaba ile girişeceği mücadelesinde galip geleceğine dair Tanrı Şamaş'ın bir işareti olmuş olabilir. Bu metin ise şu şekilde verilmiştir.⁶⁶

KUB 4 12 5-19:⁶⁷

“Onlar el ele tutuşarak gittiler. Gece bir (kamp kurdular) ve uyudular. Uyku onların üzerlerine aktı ve ona (Gilgameş'e) bir rüya geldi. Gecenin yarısında uykusunu terk etti ve kalkıp rüyasını Enkidu'ya anlattı: ‘Arkadaşım ben bir rüya gördüm’. Eğer beni sen uyandırmadıysan, ben neden uyanıyım? [*Tekrarlayarak*] Enkidu, arkadaşım, ben bir rüya gördüm ve eğer beni sen uyandırmadıysan, ben ne diye uyanıyım? Benim ikinci rüyam ilkinе göre daha (karmaşıktı). Arkadaşım, rüyamda bir dağ [*Kırık*]... Beni ayağımdan tuttu ve aşağıya fırlattı. [*Kırık*]... Parlak bir ışık (belirdi) ve orada kraliyet giysili bir adam vardı, bu ışık omuzlarıma güç verdi. Bu adam, bu topraklardaki en yakışıklı adamlardan biriydi ve onun yakışıklılığı [*Kırık*]... (Bu adam) beni dağın aşağısından yukarı çıkardı ve [*Kırık*]... Bana içmem için biraz su verdi ve o an kalbim [*Kırık*]... O, ayağımı yere koydu.”⁶⁸

Hititlerde görülen rüya örneklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için Eski Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarının rüya kayıtlarının da incelenmesi ve benzerliklerinin söz konusu olup olmadığının anlaşılması uygun olacaktır.

2.1. Eski Mezopotamya'da Haberci ve Müjdecî Rüyalar

Eski Mezopotamya rüyaları denilince akla ilk gelen rüya metni, Sümerlerin Lagaş Şehri'nin Kralı olan Gudea'ya ait rüya metnidir. Gudea, Ningirsu Tapınağı'ndaki yazıtlarda kendisinin ifadeleriyle anlattığına göre tanrıların kendisinin rüyalarına geldiğini ve ona gelecek hakkında bilgiler verdiğini kaydettirmiştir. Bu nedenle, Gudea'ya ait rüya kayıtlarından anlaşılabilir ki, Gudea kendisini gelecek hakkındaki kehanetler için tanrıya danışan dindar bir kişi olarak anlatmak istemiştir.⁶⁹ Bununla birlikte, tanrıların Gudea'ya ilettiği haberci

⁶⁶ A. R. George (2003). *age*, s. 318.

⁶⁷ Metinde ilk 4 satır oldukça kırık olduğundan net bir ifade çıkarılamamıştır, bu sebeple metnin transliterasyonu 5. Satırdan itibaren verilmiştir.

⁶⁸ A. R. George (2003). *age*, s. 318-321.

⁶⁹ C. D. Snell (2011). *Religions of the Ancient Near East*, Cambridge University Press, s. 38.

rüyalarında (B Heykeli, iv st. 10-12) kendisinin bir yönetici olarak hükmü altındaki bölgelerde bir kimsenin başka bir kimseye zulmetmesini engellemesini istemişlerdir.⁷⁰

Gudea'nın yazıtlarında bulunan rüya metinlerindeki hitabet düzeyinin iyi bir şekilde anlaşılır olması sayesinde tanrıların rüya aracılığıyla ilettikleri haberlerin gayet net bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Bunun da Gudea'nın rüyaları yorumlamadaki becerisine doğrudan bir katkı sağladığı düşünülmüştür. Gudea bazı rüyaları yorumlamadaki hataları nedeniyle tanrılardan gelen haberci rüyalarını iki kere düşünür olmuştur. Bu nedenle rüyalarında tanrılara karşı olumsuz bir tavır almıştır ve yine rüyasında kehanet içerikli bir haberci rüya aldığı vakit kulaklarını tanrıya kapatıp, onu dinlemediğini ve tanrının daha önceden uygulanmasını buyurduğu bir büyüün artık uygulanmayacağını rüyadaki tanrıya söylemiştir.⁷¹

Gudea kendisinin anlayamadığı rüyaları Tanrıça Nanše'ye rüya vasıtasıyla danışarak, açıklığa kavuşturulmasını sağladığı görülmektedir. Gudea'nın kendisinin anlamlandıramadığı bu rüyaların sembolik haberci rüyalar olmasından dolayı, bu tür rüyaların bir yorumcu tarafından aydınlatılması gerekmektedir.⁷²

Gudea bir müşküle düştüğünü ve rüyasına gelen tanrının ona bir konuda başarıya ulaşacağını kehanetini vermesine rağmen Gudea'nın tanrının kehanetine inanmadığı rüyası üzerine (Gudea A Silindiri, xi st. 1-21), Gudea'nın tapındaki rüyasında tanrıyla bir görüşme yapmıştır. Rüya da tanrıyla görüştüktan sonra Gudea, hiç beklemeden kehanetin doğruluğunu tespit edebilmek için Tanrı Ningirsu adına bir koyun kestirmiş ve bir tapınak inşa ettirmiştir.

Gudea A Silindiri, xi st. 1-21:

“Evime geldiğinde, tüm ülkedeki evler onurlandı. Lagaş'ın sağ kolu, ufuktaki Anzû kuşu, Eninnu'nun evi, benim sarayım, sen ki yetenekli çoban, sen benim için ileriye doğru diğer elini kaldırasın, ben (seni) çağıracağım, yükseklerden yağmurlu rüzgâr (fırtına) getireceğim ve insanlar ellerini berekete açacaklar. Evimin (tapınağımın) temellerinin atılmasıyla bereket gelecektir!”⁷³

Yine Gudea'ya ait olan yazıtlarda onun rüyaları hakkında yarı tanrı olarak nitelendirilen yerel yöneticilere değinilmiştir. Tanrıların, bu yerel yönetici olarak nüfuz sahibi olan yarı

⁷⁰ D. O. Edzard (1997). *Gudea and His Dynasty. The Royal Inscriptions of Mesopotamia. Early Periods*, 3(1), University of Toronto Press, s. 43.

⁷¹ C. D. Snell (2011). *age*, s. 39.

⁷² D. O. Edzard (1997). *age*, s. 69; Ömer Kahya (2019). *Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya'da Rüya*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 15.

⁷³ T. Jacobsen (1987). *The Harps That Once... Sumerian Poetry in Translation*, Yale University Press, s. 401-403.

tanrıların rüyalarına gelerek onlara çeşitli kehanet haberlerinin verildiği yazılmıştır.⁷⁴ Ayrıca tanrıların bu yerel yöneticilere rüyalarda verdikleri birtakım görevlerle, yönetici olan bu yarı tanrıların somut olarak yeryüzünde, öteki dünyada oldukları kabul edilmiş olan büyük tanrıların da soyut olarak ülkenin koruyucusu olarak ülkenin refahını gözettikleri kaydedilmiştir.⁷⁵

Sümer rüyalarına dair haberci rüya örneği teşkil eden bir başka destansı rüya kaydı da mitolojik metinlerden elde edilen “Dağ Mağarasında Lugalbanda” destanıdır. Hikâyenin anlatımı şu şekilde verilmiştir.

Lugalbanda'nın Rüyası, st. 351-354:

“Kırmızımsı kahverengi boğa, kim benim için onu kesecek? Kim bana onun (boğanın) yağını dökecek? Baltamın ucu göklerin demirindedir, o baltamı ve hançerimi alıp kullanacak!”⁷⁶

Bu destanda anlatılan hikâyeye göre, Lugalbanda bir sefer hazırlığı sırasında hastalığa yakalanır ve ordusuyla birlikte savaşa gitmeye devam edememiş, bir mağarada inzivaya çekilmiştir. Daha sonra Lugalbanda, mağarada uykuya dalmış ve Rüya Tanrısı Anzaqar'ı rüyasında görmüştür. Anzaqar, Lugalbanda'dan boğa ile güreşmesi için bir emir buyurmuş ve Lugalbanda boğayı güreşte yenmiştir. Boğayı güreşte yenen Lugalbanda daha sonra sağlığına kavuşmuş ve savaştaki ordusuna katılmış, savaşın kaderini kendi lehine değiştirmiştir.⁷⁷

Lugalbanda Dağ Mağarasında, st. 340-344:

“Kral (Lugalbanda) rüyaya yattı. Rüyayı ne bir kapı geri çevirebilir ne de bir kapı direği onu geride tutabilir. Yalan söyleyene yalanı, doğru söyleyene doğruyu konuşur. Birini mutlu edebilir ya da bir kişiye ağıt yaktırabilir. O tanrıların (gönderdiklerinin) kapalı arşiv sepetidir.”⁷⁸

Akadlı bir kral olmasına rağmen zamanla Sümer efsanesi haline gelmiş olan ve aslında tüm Mezopotamya tarihi açısından çok etkili bir olayın yaşanmasını tasvir eden rüya, Kral Sargon'a ait olan rüya metninin olduğu söylenebilir. Sami kökenli Sargon, henüz genç yaşlarında Sümerlerin Kiş Şehri'nin Kralı Ur-Zababa'nın yerini alıp, yeni Kiş kralı olmuştur ve

⁷⁴ C. D. Snell (2011). *age*, s. 39.

⁷⁵ D. O. Edzard (1997). *age*, s. 32.

⁷⁶ J. B. Black vd. (1998-2006). *The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature (ETCSL)* 1.8.2.1. st. 351-354. [Erişim: 13. 04. 2022, <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/>]; W. W. Hallo (1983). Lugalbanda Excavated, *Journal of the American Oriental Society*, 103(1), s. 173; S. Noegel (2001). *age*, s. 47.

⁷⁷ S. Noegel (2001). *age*, s. 47.

⁷⁸ ETCSL 1.8.2.1 st. 340-344.

teker teker diğer Sümer şehir devletlerini fethederek Sümer efsanesi haline gelmiştir.⁷⁹ Bu destanın rüyada geçen bölümü şu şekilde verilmiştir.

Sargon'un Rüyası, st. 12-25:

“Ezinu Tapınağı'nda saki Sargon uykuya değil, rüyaya yattı. Rüyada kutsal İnanna, onu (Ur-Zababa'yı) kanlı bir nehirde boğdu. Sargon, çığlık atarak yeri ısıırıyordu. Ur-Zababa, Sargon'un bu çığlıklarını duydu ve Sargon, Ur-Zababa'nın huzuruna getirildi ve (Ur-Zababa) sordu: 'Ey saki, gece vakti sana bir rüya mı gösterildi?' Sargon cevapladı: 'Ey kralım, seni ilgilendiren ve sana anlatacağım bu rüyada: 'Yalnız başına duran genç bir kadın vardı. Bu kadın göğse kadar uzun, yer kadar engin ve büyüktü (genişti). O kadın bir surun en sağlam duvarı gibi sınımsız duruyordu. Benim için seni büyük ve kanlı bir nehirde boğdu.' [Kırık]... Ur-Zababa dudaklarını ısırdı ve oldukça korkmuştu.”⁸⁰

Asurlulara dair haberci rüya metinleri arasında değerlendirilen ve Asurbanipal'in kitabelerinde sıkça yer verilen bu rüya metninde tanrı Asur, Frig Kralı Giges'in rüyasına girmiş ve ondan Asurbanipal'e boyun eğmesini istemiştir. Frig Kralı Giges de bu rüya üzerine Asurbanipal'e bir mektup göndermiştir.⁸¹ Bu rüya kaydında bir tanrının başka bir ülkenin kralına görünmüş olması tıpkı, “Hititlerde Kraliyet Rüyaları” başlığında incelenmiş olan (KUB 1.1+ st. 19-23), Hitit Büyük Kralı III. Hattuşili'nin tanrıçası Istar'ın Hatti beylerinin rüyasına girip, Hatti Ülkesi'ni Hattuşili'ye bahşettiğini söylediği rüya ile benzerlik göstermektedir.

Babil krallarından Ammiditana'nın on ikinci hükümdarlık yılı dolayısıyla tanrının kendisinden bir heykel sunusunda bulunmasını istemiştir. Tanrının heykelinin kendi adına yapılmış olan tapınağa heykel sunusu istediği rüya metni; “*onun (kralın) tanrının tapınağına bir rüya ile yapılmasının emredildiği dua eder şekildeki heykelini (tapınağa) getirdiği yıl*” olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte yine Babil krallarından biri olan Nabonid'den Tanrı Sin, üzerinde kalsedon taşından bir boncuk bulunan hançer istemiştir. Bu rüya metninin kaydı da “*Babil Kralı Nabonid'den rüyada istediği, Tanrı Sin'in emri olan bir hançer*” şeklinde kaydedilmiştir.⁸²

Mari Krallığına dair rüya kayıtları arasında değerlendirilen ve Tanrıça Annunitum'un tapınağında bir kâhin tarafından görülen rüya, uyku inkubasyonunda bulunduğu dair delil

⁷⁹ F. Kinal (1983). *Eski Mezopotamya Tarihi*, A. Ü. D. T. C. F. Yayınları, s. 76; E. Memiş (2012). *age*, s. 56-57.

⁸⁰ ETCSL 2. 1. 4. B Bölümü, st. 12-25; J. S. Cooper & W. Heimpel (1983). *The Sumerian Sargon Legend*, *Journal of the American Society*, 103(1), s. 77.

⁸¹ Ö. Kahya (2019). *Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya'da Rüya*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 13.

⁸² A. L. Oppenheim (1956). *age*, s. 192; Ö. Kahya (2019). *agt*, s. 16.

niteliği teşkil etmiştir. Bu rüyada kâhin kralına gördüğü rüyasını anlattığı bir mektupla (ARM 26.1 237), Zimri-Lim'in sefere gitmeyip Mari'de durmasını tanrıların bir emri olduğunu söylemiştir.⁸³ Aynı zamanda, kâhin tarafından rüyanın görülüp mektupla rapor edilmesi durumu, Hititlerdeki uyku inkubasyonu ile görevli LÜDINGIR^{LIM}niyanza- unvanlı görevlilerle benzer ilişkilere sahip olduklarını göstermiştir.

2.2. Eski Mezopotamya'da Kötü Rüyalarda

Oppenheim, kötü rüyanın görülmesine etki eden nedenlere bilimsel yönden yaklaşmış ve kötü rüya görmeye sebep olan etkenin kişinin ruh ve zihinsel sağlığının kötü rüya görmede etkili olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴ Oppenheim hem de Eski Ön Asya'daki toplumların kötü rüya görmesine etki eden diğer nedenin ise onların inançlarıyla alakalı olduğunu belirtmiştir. Bu inanca göre Eski Ön Asya'daki toplumlarda kişilerin kendisine has tanrıları olurdu ve bu tanrıların kişiye iyi talih, şans ve refah getirdiğine inanılmıştır. Aksi durumda ise kişinin tanrısıyla olan ilişkilerinin bozulduğuna inanıldığı, kişinin tanrısının kendisine kızdığını ve ondan uzaklaştığına inanıldığına, Oppenheim ve Butler tarafından değinilmiştir.⁸⁵

Babil dönemi Larşa Şehri'nin Kralı olan Sin-iddinam'ın kendisinde vuku bulan rahatsızlıkları Tanrıça Nin-İsina için yazmış olduğu bir dua mektubunda anlatmıştır. Kral mektubunda gördüğü bir rüyada kötü bir ruhun başında beklediğini ve diğer rüyalarının da sürekli kötü rüyalar olduğunu ifade etmiş, tanrıçadan şifa dilemiştir.⁸⁶

Asur Dönemine tarihlendirilen Akadca bir metinde kötü rüya görülmesine sebep olan kara büyüye maruz kalmış kişilerin gösterdiği belirtilere değinilmiştir.

BAM 3 ii 5-10:

“Eğer birisi her gün ve gece sürekli korkuyor ve endişeleniyorsa, sürekli kayıplar yaşayıp geliri azalıyorsa, diğer insanlar onun hakkında olumsuz konuşuyorsa, o kötü olarak işaret ediliyorsa, o gittiği yerlerde iyi karşılanmıyorsa, onun rüyalarının anlamı karmaşıkça, o rüyalarında sürekli ölümleri görüyorsa, o kişinin kalp kırıklığı varsa: bu kişi tanrının öfkesini ve gazabını üzerine almıştır ve tanrılar bu kişiye kızmıştır. Bu kişiye kara büyü yapılmıştır ve bu kişi tanrıların önünde lanetlenmiştir.”⁸⁷

⁸³ J. M. Durand (1988). *Archives Épistolaires De Mari I/1*, Éditions Recherche sur les Civilisations, s. 478-479.

⁸⁴ A. L. Oppenheim (1956). *age*, s. 227.

⁸⁵ A. L. Oppenheim (1956). *age*, s. 227; S. A. L. Butler (1998). *age*, s. 89.

⁸⁶ W. W. Hallo (2003). Letter-Prayer of King Sin-iddinam to Nin-Isina (1. 164), *The Context of Scripture I: Canonical Compositions from the Biblical World, I*, Brill, s. 232-233; A. Zgoll (2006). *age*, s. 425.

⁸⁷ T. Abusch (1999). Witchcraft and the Anger of the Personal God, Tzvi Abusch ve Karel van der Toorn (Ed.), *Ancient Magic and Divination, I*, Styx Publications, s. 87-88.

Kötü rüyaya maruz kalma sebebinin tanrısının kendisini terk etmesi olarak belirtilmiş olan edebi bir metinde, Ludlul Bēl Nēmeqi metninde, Šubši-mešrê-Šakkan'ın Tanrı Marduk'un kendisine öfkelenmesine neden olduğuna ve tanrının kendisini terk etmesinden dolayı başına gelen kötülöklere değinilmiştir.

Ludlul Bēl Nēmeqi 1. Tablet st. 52-54:

“(Durumumla ilgili) kehanetim kâhin ve rüya yorumcusu tarafından belirnemedi. Sokakta duyduğum *egirru*⁸⁸, benim için kötü bir işaret oldu ve gece uyduğumda kötü bir rüya gördüm.”⁸⁹

Kara büyüye maruz kalmış bir kişinin kötü rüyalar gördüğünün yazılmış olduğu Yeni Asur dönemine tarihlendirilmiş bir metin kaydı ise şöyledir:

AMT 86/1 st. 3-7:

“Eğer bir adamın başı sürekli ağrıyorsa, uykusunda [*Kırık*]..., o adamın rüyaları kötüyse, rüyalarında konuşuyorsa [*Kırık*]..., dizleri tutmuyorsa, göğsünde ağrı oluyorsa ve o adamın vücudu hep terliyse o adam kara büyüye maruz kalmıştır.”⁹⁰

Rüyada ölmüş aile bireylerinden kimselerin görülmesi durumunda rüyayı gören kişinin başına bir kötülük geleceğine, hatta öleceğine inanılmıştır. Bu sebeple ölen kişinin ölümler diyarından çıkıp yakınlarına zarar vereceği düşünöldüğü için ölü kişilerin ardından düzenli zaman aralıklarında *kispu*-sunularının ölü ruhlara verilmesi gerektiğine inanılmıştır.⁹¹ Bu rüya kaydı aynı zamanda Hititlerde Kraliçe Puduhepa'nın ölü ruhlar için koyun adağında bulunduğu rüya kaydıyla (KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 4 37-44) ölü ruhlara verilen sunular bakımından benzerlik göstermektedir.⁹²

CMAwR 1, 8.2 st. 72-74:

“Uyurken gördüğüm rüyamda tanrılarımı, ruhları, ölü insanların ruhlarını, yaşayan insanları, tanıdığım (ve) tanımadığım insanları [gördüm]. Gördüğüm rüyayı hatırlamıyorum ve onu (aklımda) tutamıyorum.”⁹³

⁸⁸ CAD E, s. 45. *egirru*: Gıybet, iftira.

⁸⁹ Ö. Kahya (2019). *agt*, s. 38.

⁹⁰ S. A. L. Butler (1998). *age*, s. 54; T. Abusch & D. Schwemer (2016). *Corpus of Mesopotamian Anti-witchcraft Rituals*, 2, Brill, s. 91.

⁹¹ Ö. Kahya (2019). *agt*, s. 40.

⁹² A. Archi (2007). The Soul Has to Leave The Land of The Living. *Journal of Ancient Near Eastern Religions*, 7(2), s. 183.

⁹³ T. Abusch & D. Schwemer (2011). *Corpus of Mesopotamian Anti-witchcraft Rituals*, 1, Brill, s. 265; Ö. Kahya (2019). *age*, s. 39.

Bir başka rüya kayında ise rüyada ölmüş aile üyelerinin görülmesiyle ilişkilidir. Bu metinde öldükten sonra ölümler diyarına gitmiş olan ölümlere ait ruhların rüyada görülmesi durumunda uygulanan bir ritüel kaydedilmiştir. Bu metinde, yukarıdaki metin gibi yine Hititlerde Kraliçe Puduhepa'nın rüyasında babasını gördüğü rüya (KUB 31.71 i 1-27) ve Kraliçe Danuhepa'nın öldükten sonra III. Hattuşili'nin rüyasında Fırtına Tanrısının göğe yükseleceğinin müjdesini verdiği rüya metni (KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 3 1-14), rüyada ölümlerin görülmesi bakımından benzerlik göstermektedir.

ADRC ii 2-4:

“Ey toprak parçası, rüyamda gördüğüm kötü ruh (gecenin) ilk vakti, orta vakti (ya da) üçüncü vakti, babamı gördüğüm (ya da) ölü annemi gördüğüm, (ya da) bir tanrıyı gördüğüm, (ya da) bir kralı gördüğüm, (ya da) önemli bir kimseyi gördüğüm, (ya da) bir prensi gördüğüm, (ya da) ölü bir insanı gördüğüm, (ya da) yaşayan bir insanı gördüğüm, (ya da) daha önce görüp bilmediğim şeyleri gördüğüm, (ya da) daha önce gitmediğim yerlere gittiğim, (ya da) daha önce yemediğim bir yiyeceği yediğim, (ya da) daha önce görülmemiş bir elbiseyi giydiğim rüyamda senin kötülüğünü (toprak parçasını) suya atacağım, seni suda ıslatacağım, senin (suda) dağılacağın (gibi), senin (suda) parçalanacağın (gibi), eski haline dönemeyeceğin (gibi), bana görünen kötü rüya da senin gibi suda aksın ve gitsin!”⁹⁴

2.3. Eski Mısır'da Haberci ve Müjdeleyici Rüyalarda

Eski Mısır denilince akla ilk gelen düşünce meşhur Mısır piramitleri ve bu piramitlerin arasındaki en büyüğü olan Giza Piramidi olacaktır. Aşağıda incelenmiş olan rüya metni II. Amenhotep'in daha bir prens iken rüyasında kral olacağını müjdelendiği rüyasını kaydettirdiği *stela*, Giza Piramidi'nin önünde yer alan *stela*'ya kaydedilmiştir. Bu rüya metninde prensin önünde uyuduğu ve Sphinx'in heykeli olduğu düşünülen heykelin canlanıp, prensle konuştuğu görülmüştür. Heykel, prene kendisini tekrar eskiden olduğu gibi tekrar görkemli şekline getirmesi için istekte bulunmuş ve bu isteğinin yerine getirilmesine karşın, prensin babasından sonra yeni kral olacağını vadetmiştir. Prens, babası öldükten sonra kral olmuş ve II. Amenhotep adını almıştır. Sonra da heykeli temizlettirip, heykelin önüne kendisinden sonraki krallar da heykelin sanını bilsinler diye bir *stela* diktirmiştir.⁹⁵

⁹⁴ S. A. L. Butler (1998). *age*, s. 294.

⁹⁵ C. D. Snell (2011). *age*, s. 65.

II. Amenhotep'in Rüyası:

“Prens atlı arabasından indi, çölün sert kumlarında yürümeye başladı ve havanın kavurucu sıcaklığı onu nehrin kenarına götürdü, nehirden su içmek için bir köylüden izin istedi. Atından inerken etrafta kimseleri görmeyince atlı arabasındaki iki atı birbirinden ayırdı ve atların otlanması için serbest bıraktı. Bu sırada kendisi de üzeri toprakla kaplanmış olan eski bir anıt heykelin önüne geldi. Bu heykelin sadece baş kısmı kulaklarıyla birlikte üzerindeki baş örtüsü görülebiliyordu. Prens bu heykelin önünde uzandı ve ardından gün ışığı altında uyudu ve bu sırada bir rüya gördü. Rüyada bu heykel, gövdesi güçlü bir aslanın gücünü tasvir eder şekilde, başı da bilgeliğini gösterir bir şekilde cana gelmişti. Ardından heykel konuşmaya başladı: ‘Her yerim (kum ile) kaplandı!’ dedi ve prene şikâyetle bulunmaya devam etti: ‘Hiç kimse benim güzelliğimi ve gücümü göremiyor, hatıralarım tıpkı bu kumlar gibi sis içinde kaldı. İnsanlar durumumu gördükleri halde bunu krala iletmedikleri gibi benim adımları da yanlış söylüyorlar ve beni yanlış tanıtıyorlar. Ama sen, prens, hala hayattasın ve oldukça da mahirsin. Sen beni temizler ve tamir edip eski görkemli halime gelmemi sağlarsan, sen benim adımları tüm Mısır’da haykırırsan, bilmelisin ki Güneş Tanrısı Khafra belirecektir.’ Ardından prens uykusundan uyandı ve heykelin gözlerine dik dik ve uzun uzun bakarken şu sözü verdi: ‘Ben senin dileğini gerçekleştirmek için çabalayacağım ve senin eski görkemine ulaşman için kralı bilgilendireceğim.’ dedi”⁹⁶

Eski Mısır’da yukarıdaki rüya metninde olduğu gibi rüyalar kişilere doğrudan anlaşılır bir şekilde gelmediği de olmuştur. Bundan dolayı tapınaklarda birtakım görevlerle ilişkilendirilmiş olan şef rahiplerin bir diğer görevleri de rüya yorumu olmuştur. Bu rahipler diğer tapınak rahipleri gibi tapınakların asli rahibi değillerdi ve sadece belirli zamanlarda tapınaktaki tanrılar adına düzenlenen dini törenlerde ve ritüellerde ilahi söylemek ve dua etmek için bulunmuşlardır.⁹⁷

Bununla ilgili Dair el-Medine’de keşfedilmiş olan bir mektupta anlatılana göre, mektupta ismi okunamayan adamın kız arkadaşının gördüğü rüyadan bahsedilmiştir. Mektupta, adamın kız arkadaşının rüyasında Kraliçe Nefertari’yi görmesi üzerine rüyasını yorumlatmak için gizlice tapınağa gittiği yazılmıştır.⁹⁸

⁹⁶ C. D. Snell (2011). *age*, s. 65.

⁹⁷ G. Pinch (1994). *Magic in Ancient Egypt*, British Museum Press, s. 52.

⁹⁸ K. Szpakowska (2011). *agm*, s. 516.

Dair el-Medine’de tarihi geç 13. yüzyıl ile erken 15. yüzyıla tarihlendirilen ve Qenherkhopsef tarafından yazılmış olan bir “Rüya Kitabı” anlaşılması zor ve karmaşık olan rüyaların rahipler tarafından daha kolay bir şekilde rüyaların yorumlanmasını sağlamıştır.⁹⁹

Eski Mısır’da Ramses döneminde tapınakta veya başka bir kutsal mekânda tanrıların haberci rüyalarını almak için rüya inkubasyonunun uygulandığı görülmüştür. Rüya Kitabı’nı hazırlayan Qenherkhopsef’in karısı Naunakht’tan olma oğlu genç Qenherkhopsef tarafından Ramses’in heykelinin ayaklarına yazılmış olan rüya inkubasyonunu uygulamıştır. Bu rüya inkubasyonunun uygulanma yöntemi ise genç Qenherkhopsef’in Hathor için söylediği ilahi ile başlayıp, devamında tapınağın alt odasında ritüeline devam etmiş ve geceyi orada geçirerek rüya görmeyi amaçlamıştır.¹⁰⁰

Daha eski dönemlerde rüya inkubasyonunun uygulandığına dair bir delil henüz keşfedilmediğinden, Mısır’da rüya inkubasyonuna başvurulması Ramses döneminden itibaren görülmeye başlanmıştır. Ramses dönemine (MÖ 1350) tarihlendirilen *Chester Beatty III Papirüsü*, rahiplerin yoruma ihtiyaç duyan haberci rüyaları yorumlaması için kullanılmıştır. Aynı zamanda bu papirüs Qenherkhopsef, Amunakht veya başka aile üyeleri tarafından da rüyaların yorumlanması için kullanılmıştır. Adına “Hayat Evi” dedikleri tapınakta rahipler tarafından yapılan rüya yorumları ile Ramses Dönemi Mısır’da rüya inkubasyonu sayesinde tanrılarla iletişime geçildiğine inanıldığından, teknik olarak bu sayede, tıpkı genç Qenherkhopsef’in yaptığı gibi ayrı ve yeni bir ilahi ritüel de oluşturulmuştur.¹⁰¹

Bir başka müjdeleyici rüya ise IV. Tutmoses’in prens iken kral olacağına alamet eden rüyasıdır. Bu rüya kaydında da tıpkı II. Amenhotep’te olduğu gibi IV. Tutmoses de prens iken bir heykelin önünde uyuya kalmış ve rüyasında önünde uyuduğu tanrı heykelini görmüş ve onunla konuşmuştur. Bu rüya kaydında tanrı IV. Tutmoses’ten herhangi bir şey istemediğine ona Aşağı ve Yukarı Mısır’ın krallığını bahşetmiştir.

IV. Tutmoses, Sphinx Stela ii st. 8-13:

“Prens Tutmoses günlerden birinde gezinirken Büyük Tanrının (heykelinin) önünde durdu ve onun gölgesi altında uyudu ve bir rüya gördü. Rüyasında tanrı onunla bir babanın oğluyla konuştuğu gibi konuştu ve şunları dedi: ‘Bana bak, dikkatini bana ver oğlum Tutmoses. Ben senin babanı HoremAkhet-Khepri-Ra-Atum. Krallığına sana vereceğim ve [toprağında yaşayanların başında] sen olacaksın. Beyaz ve kırmızı tacı, varis olan Geb’in tahtında sen

⁹⁹ G. Pinch (1994). *age*, s. 59.

¹⁰⁰ K. Szpakowska (2011). *agm*, s. 516.

¹⁰¹ K. Szpakowska (2011). *agm*, s. 517.

taşıyacaksın. Tanrının gözünün alabildiği her yer senin olacak. Aşağı ve Yukarı Mısır'ın toprakları senin olacağı gibi bu ülkelerin erzakları da senin olacak ve yabancı ülkelerden sana hediyeler gelecek ve senin uzun bir ömrün olacak.”¹⁰²

2.4. Eski Mısır'da Kötü Rüyalarda

Eski Mısır'a dair haberci ve müjdeleyici rüyalar bölümünde Qenherkhopsef'in Rüya Kitabı'ndan bahsedilmiş ve bu kitabın rüya yorumlamadaki niteliği anlatılmıştır. Aynı şekilde bu kitap rahipler tarafından kötü rüyaların anlaşılması ve kötü rüya gören kişinin tedavisinin sağlanması için de kullanılmıştır.¹⁰³

Eski Mısır'da kötü rüyaların diğer Ön Asya uygarlıklarında olduğu gibi kara büyü uygulanarak kişiye musallat edildiğine inanılmıştır. Bazı büyü uygulamalarının sadece belirli büyü objeleriyle değil, aynı zamanda ağız yoluyla da sözlü olarak yapıldığı uzmanlar tarafından belirtilmiştir. Aynı zamanda büyülü olduğuna inanılan bu sözlerdeki sesteş ifadelerin kullanılması yoluyla bir tekerleme oluşturulmuş ve bu sözler iyi veya kötü rüya görüldükten sonra kötü rüyanın kötü etkisini ortadan kaldırmak için ya da iyi rüyanın gerçekleşmesi için söylenmiştir. Örneğin; rüyasında arp gören birisi kendisine kötü bir ruhun musallat olacağına inandığı gibi, rüyasında eşek gören birisi için de rüyasının hayırlı olacağına inanılmıştır.¹⁰⁴

Kötü rüya ile ilgili olarak Grek-Mısır papirüslerinde korkunç varlıkların, kötü ruhların rüyada görülmesine sebep olan kara büyüye karşı uygulanan birtakım bilgiler bulunmuştur. Papirüslerde kara büyüye maruz kalan kişinin Tanrı Seth'in öfkesinin kişiye yönlendirilebildiği ve böylece kişinin kabuslar görmesine, hatta öleceğine inanmasına ve kişinin bu nedenle ruhsal bunalıma girmesine sebep olduğu yazılmıştır.¹⁰⁵

Burada ise kötü rüya gören bir kişinin tedavisi için uygulanan büyüye değinilmiştir. Metin şu şekilde verilmiştir:

“Kendi yerinde uyanan adamın söylediği sözler: (Rüyayı gören): ‘Bana gel, annem Isis bana gel! Bekle, uzaklarda bana dokunan bir şeyler görüyorum.’ Isis konuşur: ‘Oğlum Horus, buradayım. Gördüğün her neyse açık etme, senin uyuşukluğun (rahatsızlığın) geçmiş olacak, senin (kötü) rüyaların geri gidecek, seni korkutan ateş de gidecek. Bekle, seni görmeye, sendeki tüm kötülükleri kovmaya ve sendeki tüm rahatsızlıkları gidermeye geldim.’ Bunun üzerine (rüyayı gören): ‘Selam sana, ey gece ve gündüz görülen iyi rüya. Nut’un oğlu Seth’in yarattığı

¹⁰² K. Szpakowska (2003). *age*, s. 205.

¹⁰³ G. Pinch (1994). *age*, s. 59.

¹⁰⁴ G. Pinch (1994). *age*, s. 68.

¹⁰⁵ G. Pinch (1994). *age*, s. 73.

bütün uğursuzlukları ve kötülükleri kovasın. Ra, düşmanlarına karşı haklı olduğu gibi ben de düşmanlarıma karşı haklıyım.’ Bu büyü, kendisine bira ve tütsü ile harmanlanmış taze otlar ve ritüel ekmeği verildikten sonra kendi yerinde uyanan adam tarafından söylenmelidir. Adamın yüzü bu bira, ot ve ekmekle ovulmalıdır ki tüm kötü rüyalar onu terk etsin.”¹⁰⁶

¹⁰⁶ K. Szpakowska (2007). Nightmares In Ancient Egypt. Jean-Marie Husser ve Alice Mouton (Ed.), *Actes des journées d'étude l'UMR 7044 (15-16 Novembre 2007, Strasbourg)*, De Boccard, s. 28.

3. HİTİTLERDE İNANÇ SİSTEMİ

Hititler MÖ 1650 yılında I. Hattuşili önderliğinde *Hattuşa* merkezli (bugünkü Boğazkale) bir devlet kurmuşlar ve yüzyıllar boyunca Ön Asya'nın güçlü devletlerinden biri olmayı başarmışlardır. Hititlerin politik ve askeri başarıları sayesinde, özellikle de Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgelerinde varlık göstermiş olan Hurrilerin inanç ve geleneklerinden etkilenmişlerdi.¹⁰⁷ Hititlerin Anadolu'da kendilerini göstermeye başladıkları vakitler Hurrilerden başka etkileşim içerisine girdikleri toplumların başında Asurlular bulunmaktaydı. Özellikle Asur ticari kolonileri döneminde Hititler, Asurlular ile ticari faaliyetlerde bulunmalarının yanında bir de inanca dair birçok şeyi onlardan almışlardır.¹⁰⁸ Asurlu bir tüccarın rüyasının yazılı olduğu mektubun (TCL 1.5 1-10) Hatti Ülkesi'ne rüyanın yorumlanması için getirilmesi de bu iddiayı bir başka yoldan desteklemiştir.

Hitit kralları, saray erkânı ve toplumu inandıkları tanrılara, diğer toplumların ve krallıkların yaptığı gibi, insansı özellikler veya nesnel özellikler yüklemişlerdi.¹⁰⁹ Bunun yanında tanrıları dağ veya nehir gibi belirli coğrafi konumlarla özdeşleştirmişler ve tanrıları o coğrafi konumla tanımlamışlardır.¹¹⁰

Hitit krallarının benimsemiş oldukları çok tanrılı inançta, tanrılara tapınma ritüellerinin yapılmasının en temel amacı, tanrı(lar)nın ülkeyi ve krallığı koruduğuna inanılmasıdır. Tanrılar memnun edilmediğinde kara büyü ve yasaklanmış eylemlerde bulunulması ile kızdırılması durumunda onun gazabına maruz kalınacağına inanılması bir diğer etkidir. Tanrısının gazabına maruz kalmamak için kişi tanrısıyla olan ilişkisine dikkat etmeye gayret göstermiş ve belirli dönemlerde tanrısına sunuda bulunmayı ihmal etmemiştir.¹¹¹ Aynı şekilde tanrıdan herhangi bir durumda beklenti içine giren kişi, tanrıya sunuda bulunarak hem gelecek hakkında bilgi sahibi olmayı amaçlamış hem de bir hastalık veya içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmayı amaçlamıştır.¹¹² Bir de tapınak görevlilerinin ritüelin zamanını şaşırması ya da ritüelin uygulanmasında gereken özeni göstermemesi durumunda tanrının gazabına uğrayacakları inancını benimsemişlerdi.¹¹³

¹⁰⁷ İ. Koç (2003). *age*, s. 91.

¹⁰⁸ İ. Koç (2003). *age*, s. 92.

¹⁰⁹ Y. Heffron (2014). Material Culture of Hittite 'God-Drinking'. *JANER*, 14(2), s. 165.

¹¹⁰ V. Haas (1994). *Geschichte der Hethitischen Religion*, Brill, s. 53; A. Ünal (2003). *Hititler Devrinde Anadolu*, 2, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 74.

¹¹¹ V. Haas (1994). *age*, s. 493; İ. Koç (2003). *age*, s. 94.

¹¹² A. Ünal (2003). *age*, 75.

¹¹³ Ö. Sir Gavaz (2012). *Hitit Krallarının Kült Gezileri Ayınlar, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler*, Tekmatsan Matbaacılık, s. 33-34.

Dini törenler ve çeşitli ritüeller, tanrılar adına inşa ettirilen tapınaklarda uygulanmıştır. S. de Martino'nun ifadesine göre,¹¹⁴ tapınaklar Hitit siyasi tarihi için de adeta bir ayna görevi görmüş ve Hitit Devleti'nin dini sahası olmuştur.

Hititlerde de baş tanrı olarak bilinen Fırtına Tanrısı yerin ve göğün tanrısı olarak nitelendirilmiştir. Hititler Fırtına Tanrısının birçok şeye etki ettiğine inanmış olmalarının yanında doğa olaylarını yönettiğine de inanmış olduklarından tanrının kendilerine bereket getirdiğine de inanmışlardır. Bu sebeple Fırtına Tanrısının üzerlerinden desteğini hiç eksik etmemesi için onun adına birçok ayinler, şöenler ve bayramlar düzenlemişlerdir.¹¹⁵ Hurrilerin Fırtına Tanrısıyla ilgili, boğa ve geyik kültürüne büyük önem arz etmelerinden dolayı Hititler de boğa ve geyik kültürüne büyük oranda önem vermişlerdir.¹¹⁶

Hitit krallarının Fırtına Tanrısından başka tanrı ve tanrıçalar için de etkinlikler düzenledikleri görülmüştür. Bu tanrılar da yine Fırtına Tanrısı gibi büyük tanrılar arasında olan, örneğin Arinna'nın Güneş Tanrıçası veya Lawazantiya İstar'ı (Šaušga) gibi tanrı ve tanrıçalar olmuştur.¹¹⁷ Hititler çok tanrılı politeist bir inanç yapısına sahip olmalarından dolayı tanrılarının ve tapınaklarının çokluğuna vurgu yapmak amacıyla “bin tanrılı Hatti Ülkesi” ibaresini birçok yazılı kaynakta kullandıkları görülmüştür.¹¹⁸ Bir tanrının kişinin kendisine iyi şans, talih ve bereket getirdiğine inanılmasından dolayı Hititlerde bir kimsenin kendi kişisel tanrısının olduğu da görülmüştür.

Hitit çivi yazılı metinlerinde Hititlerin “tören, ayin, merasim” gibi sözcükler EZEN₄ Sümer ideogramı ile ifade edilmektedir. Tanrılar adına yapılan bu dini etkinlikler tapınak görevlisi olan kâtipler tarafından tabletlere yazılmış, belirli bir uygulama takvimi oluşturulmuştur.¹¹⁹

Hititler tanrılarının adına düzenledikleri dini ritüellerini mevsimlerin iklimsel özelliklerine göre dönemselsel olarak yapılandırmışlardır. Hititlerde mevsimlerin takip edilmesi konusunda nasıl bir takvim kullandıklarına dair net bir bilgi olmasa da ay takvimini

¹¹⁴ S. de Martino (2006). *Hititler*, (Çev.) Erendiz Özbayoğlu, Dost Kitabevi, Ankara, 90.

¹¹⁵ S. de Martino (2006). *age*, s. 95.

¹¹⁶ Ö. S. Savaş (2002). “Hititlerde Fırtına Tanrısı” ile “Boğa Kültü” Üzerine Bazı Gözlemler ve Yorumlar, *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 5(1), s. 98.

¹¹⁷ İ. Koç (2003). *age*, s. 93; S. de Martino (2006). *age*, s. 95.

¹¹⁸ M. Hutter (1997). Religion in Anatolia. Some Comments on ‘Volkert Haas: Geschichte der hethitischen Religion.’, *Numen*, 44(1), s. 78.

¹¹⁹ C. Rüster & E. Neu (1989). *Hethitisches Zeichenlexikon/Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy-Texten*, Wiesbaden, s. 143; Ö. Sir Gavaz (2012). *age*, s. 32-33.

kullandıklarına dair görüşler vardır.¹²⁰ Bir kral rüyasının yazılı olduğu tablet metninde (KUB 15.5 8 st. 1-16)¹²¹ kraliçe Puduhepa'nın Kummannili Ningal ile rüyasında konuşması ve kraliçenin tanrıdan tavsiye alması üzerine kraliçe, bunun karşılığı olarak Sümerli Ay Tanrısı *SIN*'e¹²² yemin etmiş ve bir yılın 12 ay olduğunu ve her 12 ayda bir aynı hediyeği Ay Tanrısına sunacağını kaydettirmiştir.

Hititlere göre yıldırım, yağmur ve şimşek nitelendirmesi yapılarak bahar mevsimi yılın ilk mevsimi sayılmıştır. Bahar mevsiminden sonra ise hasat döneminin başladığı yaz mevsimi gelmiştir. Yaz mevsimleri günümüzde kullandığımız Gregoryen takvimine göre Temmuz ayında başlayıp tam dört ay boyunca sürdüğü belirtilmektedir. Yaz mevsiminden sonra ise Kasım ayında sonbahar mevsiminin başlamasıyla bir mevsim ritüeli olarak gökyüzünde gözükecek ilk yağmur ve şimşegin beklendiği ritüel alanına gidildiği ve Kasım ayından sonra da yılın son mevsimi olan kış mevsiminin geldiği anlaşılmaktadır.¹²³ Hititler bahar mevsimi için *hamešhant*,¹²⁴ sonbahar için *zenant*¹²⁵ ve kış mevsimi için de *gimant*¹²⁶ ifadelerini kullanırlardı.¹²⁷

Hititlerin birbirinden farklı özelliklere sahip birçok tanrı ve tanrıçaya taptıkları görülmüştür. Bazı durumlarda tanrıların Hatti Ülkesi'ni terk ettikleri inancıyla, tanrıyı geri çağırarak ve ülkenin koruyuculuğuna devam etmesi için çeşitli dini ritüeller yapmışlardır.¹²⁸ Bu ritüellerden en çok tercih edileni de tanrıya sunularda bulunularak yapılan dualar olmuştur.¹²⁹ Hitit arşivinde, Hitit halkının dini ritüellerini nasıl gerçekleştirdiklerine dair bilgilerin tam olarak net olmamasıyla beraber başrahip olan kral ve hanedan üyelerinden kimseler ile tapınak rahiplerinin dua ritüellerine katıldıkları bilinmektedir. Bir dua hangi tanrı için yazılmışsa, dua metni o tanrının karşısına konurdu. Tanrının geri çağırılmadan önce nereye gittiği belirlendikten sonra, bu dualar vasıtasıyla tanrı geri çağırılırdı. Tanrının geri gelmesi için yer altı tanrıları da

¹²⁰ S. Demirel (2017). An Essay on Hittite Cultic Calendar Based Upon the Festivals, *Athens Journal of History*, 3(1), s. 22.

¹²¹ J. de Roos (2007a). *Hittite Votive Texts*, PIHANS, 109, s. 108.

¹²² J. Lorenz (2013). "Lange Jahre" und Lebenszeit bei den Hethitern, L. Feliu, vd. (Ed.), *Time and History in the Ancient History: Proceeding of the 56th Recontre Assyriologie Internationale at Barselona 26-30 July 2010*, Eisenbrauns, s. 175.

¹²³ V. Ardzinba (2010). *Eskiçağ'da Anadolu Ayinleri ve Mitleri*. (Çev.) Orhan Uravelli, Kafdav Yayınları, Ankara, s. 13.

¹²⁴ HED H, s. 69. *hamešhant*: Bahar ve yaz mevsimleri anlamına gelmektedir.

¹²⁵ A. Ünal (2016). *age*, s. 606. *zenant*: Sonbahar anlamına gelmektedir.

¹²⁶ A. Ünal (2016). *age*, s. 274. *gimant*: Kış ve soğuk mevsim anlamına gelmektedir.

¹²⁷ S. Demirel (2017). *agm*, s. 22.

¹²⁸ İ. Koç (2003). *age*, s. 96.

¹²⁹ Konuyla ilgili olarak II. Murşili'nin taht döneminde ülkedeki veba salgınıyla ilgili olarak tanrıya yaptığı dua örnek gösterilebilir (CTH 378.1). Bu duada II. Murşili, Fırtına Tanrısına sunuları hazırlamada görevli olan kişilerin de vebadan ölmesi durumunda artık tanrı için sunu hazırlayabilecek kimsenin kalmayacağını söylemiş ve tanrının inayet göstermesini dilemiştir (Y. Arıkan, 1994: 86; M. Alparlan, 2006: 129).

olmak üzere çağrılmak istenen tanrıyı memnun edebilmek için birçok defa sunuda bulunulması gerekirdi. Böylece tanrının geri geleceğine inanılırdı ve hem ülkeyi hem de kralı tekrar koruyacağına inanılırdı.¹³⁰

Hititlerde tanrılara dair yapılan dini ritüellerin yanı sıra bireysel amaçlarla da yapılan büyü, fal ve kahinlik uygulamaları da mevcuttur. Büyünün, Anadolu'nun taş devrine kadar uzanan Hititlerin genel kültürünü açıklamak maksadıyla önemli bir yer tuttuğu muhakkaktır. Hititlerin Anadolu'da tarih sahnesine çıkmalarından sonra büyü uygulamalarında bulunmuş olmaları, özellikle Hurrilerin ve birçok toplumdan büyü ritüelleri hakkında öğrendikleriyle büyü ritüelleri hakkında bilgi sahibi oldukları görülmüştür.¹³¹

Çivi yazılı metinlerinde dini ayinler ve büyü Hitit yaşamının ve kültürünün bir parçası olarak yan yana görülür biçimdedir. Hatti toplumunda büyü uygulamalarına dair, büyüünün günlük yaşamda da sıkça kullanıldığı ve hatta büyüünün kişisel amaçlar uğruna kullanıldığı durumlar da olmuştur. Dini merasimlerde uygulanan ritüeller ve büyü ritüelleri, ikisi de antik döneme ait epeyce geliştirilmiş kült olgularıdır. Dini merasimlerde kullanılan ritüellerin sadece Hititlerde değil, tüm antik dönem Ön Asya toplumlarında yazılı kaynak olarak kabul edilen türden kayıtlarının tutulmasıyla, bu alanda bir literatür de kendiliğinden oluşmuştur. Bu sayede bir sonraki nesle geçen ritüel uygulamaları günümüze kadar ulaşabilmiş, kulaktan duyma hikâye ve destan gibi kalmamış, birebir tarifleriyle antik dönem uygarlıklarında keskin bir doğrulukla kullanılmıştır.¹³²

Büyü ritüellerinin öğrenilmesi ve geliştirilmesiyle sağlık alanında kullanılmasının yanı sıra,¹³³ kehanet ritüelleri ile de ülkenin ya da kişinin başına gelmesi beklenen olumsuz durumdan kurtarma amacıyla kullanıldığı çivi yazılı metinlerden anlaşılmaktadır.¹³⁴ Bunlardan biri de Kraliçe Puduhepa'nın hizmetinde görevli olan Harranaziti'nin karısının öleceğiyle ilgili kötü rüyanın etkisinden arındırılması için büyü ayini (KBo 18.142 ay. st. 8-16) yapılması olmuştur.

¹³⁰ E. Reyhan (2016a). Hitit Arşivlerinde Kizzuwatna Kökenli "Tanrıları Çağırma Ritüelleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), s. 3.

¹³¹ İ. Koç (2003). *age*, s. 98.

¹³² A. S. Kapelrud (1959). The Interrelationship Between Religion and Magic in the Hittite Religions, *Brill*, 6(1), s. 3.

¹³³ S. de Martino (2006). *age*, s. 100.

¹³⁴ E. Reyhan (2003). Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekilleri Üzerine Bir İnceleme, *Anatolicum Archivum-Anadolu Arşivleri*, 6(2), s. 111.

Hititlerde inanca dair bir başka önemli olgu da bayramlar olmuştur. Bayramlarla ilgili olarak aşağıda daha detaylı içeriklere yer verilse de bayram ve rüya arasındaki ilişkiye dair bu konulara değinilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

Hitit dilinin kökeni Hint-Avrupa dil ailesinden olmasına karşın, rüya anlamına gelen *tešha* ve *zašhai* kelimeleri, Hint-Avrupa kökenli olmayan yerel kelimelerdir.¹³⁵ E. Laroche'a göre, *tešha* kelimesinin *^DTaşhapuna/^DZaşhapuna* kelimelerinin kökünde yer alması sebebiyle *^DTaşhapuna/^DZaşhapuna* isimlerinin Nerik'in tanrılarında birisi olduğunu ve bu kelimelerin Hititçe "rüya" kelimesine benzerliğinden dolayı Laroche, tanrı olarak nitelendirdiği bu isimler için Hatti'nin rüya tanrısı olduğu yönünde bir bildirimde bulunmuştur.¹³⁶ Hatti'nin rüya tanrısının *^DTaşhapuna/^DZaşhapuna* olduğuna ve hatta Hatti'nin bir rüya tanrısının olduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır. Sadece Hititçe *tešha* ve *zašhai* kelimelerinin anlamlarının "rüya" olmasından yola çıkarak ve bu kelimelerin, *^DTaşhapuna/^DZaşhapuna* isimlerine benzerliğinden dolayı Hatti'nin rüya tanrısı olduğunu belirtmek yanlış bir tutum olmaktadır. Bundan dolayı da Hititçe rüya kelimesinin menşeinin Hatti dilinden türediğini söylemek de yanlış olmaktadır.¹³⁷

Yukarıdaki ifade için E. Laroche'un görüşünün yanlış olduğu değerlendirilmiş olsa da rüyaların bayramlarla bir ilişkisi olduğuna dair J. de Roos'un yaptığı açıklama kabul edilebilirdir. J. de Roos'un rüya ve bayramlar arasındaki ilişki konusunda yaptığı yorum ise Hitit krallarının bayram kutlamaları sırasında görmüş oldukları rüyaların tanrılara adak sunulması ve yemin edilmesiyle ilgili olduğudur.¹³⁸

Bundan başka rüyaların inanç kısmı ile ilgili belirtilmesi gereken önemli bir detay da özellikle rüya yorumlamada ve görülen rüyanın etkisini belirlemede kullanılan fal yöntemleri olmuştur. Hititlerde tanrıların rüya vasıtasıyla ilettiği her haber ciddiye alınarak, harfiyen yerine getirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bazı rüyalar anlamları bakımından dolaylı bir şekilde haber içerdiğinde ya haberin anlamı anlaşılammıştır ya da bir den fazla anlam içermiştir. Bu

¹³⁵ A. M. Byrd (2011). Deriving from the Divine: Hittite *tešha*-/*zaš(a)i*-, *Historische Sprachforschung / Historical Linguistics*, 124, s. 97.

¹³⁶ E. Laroche (1947). Recherches sur les noms des dieux hittites. *Revue hittite et Asiatique*, 7, s. 38-39.

¹³⁷ A. M. Byrd (2011). *age*, s. 97.

¹³⁸ J. de Roos (1998). Hittite Votive Texts, Aygöl Süel (Ed.), *III. Hititoloji Kongresi Bildirileri (Çorum 16-22 Eylül 1996)*, s. 494.

durumlarda tanrının tam olarak ne istediğinin saptanabilmesi için kahinler aracılığı sayesinde fal ile kehanet belirleme yollarına başvurulduğu görülmüştür.¹³⁹

Kraliçe Puduhepa'nın eşi III. Hattuşili'nin sağlığıyla ilgili görmüş olduğu bir rüya metninde (KUB 52.72 öy. st. 7), rüyada görülen tanrının kimliğinin belirlenebilmesi için KIN falına müracaat edilmiş ve tanrının Zawalli olduğu belirlenmiştir.

KUB 52.72 öy. st. 7:

“Bu rüyayı kraliçeye gösteren Zawalli mi? Eğer öyleyse, et falının olumsuz sonuçlanmasına müsaade edesin *irkipelliš* görünüyor, (bu fal) olumsuzdur.”¹⁴⁰

3.1. Hititlerde Bayram Merasimleri ve Rüya İle İlişkisi

Boğazkale'den ele geçmiş olan çivi yazılı tablet metinlerinin hatırı sayılır bir bölümü bayramlarla ilgili metinlerden oluşmaktadır. Bu metinler bayramlarla ilgili olarak, bayram kutlamalarının nasıl yapıldıklarıyla ilgili en ince detayına kadar çivi yazılı tabletlerde işlenmiştir.¹⁴¹ Bayramların belirli bir takvime bağlı olarak uygulandığına daha önce değinildiği gibi bir de bayramların takvimin dışında farklı dönemlerde kutlandığı da olmuştur.¹⁴² Bu tür bayramlar tanrılardan herhangi bir durum için istekte bulunulduğunda, bir beklenti içerisine girildiğine ve karşılığının alındığında yapılan bayramlar olmuştur. Bunun yanında ülkede yağmurun yağması, kuraklığın yok olması veya ülkenin refahının artması gibi durumlarda da bayram kutlamalarının yapıldığı olmuştur.¹⁴³

3.1.1. AN.TAH.ŠUMSAR Bayramı

İlkbaharın gelmesiyle başlayan ve 38 gün süren, “çiğdem” anlamına gelen bu bayram adını AN.TAH.ŠUM^{SAR} çiçeğinden almıştır.¹⁴⁴ Kral ve mahiyeti başkent Hattuşa'dan başlayan bir güzergâh oluşturarak dini merkezlere kült gezilerinde bulunurdu. Bu bayramın uygulanmasında kullanılan kült takvimi de neredeyse eksiksiz bir şekilde Boğazkale arşivinde ele geçmiştir.¹⁴⁵

¹³⁹ A. Ünal (2013). Hititlerde Rüya, Meltem Doğan-Alparslan ve Metin Alparslan (Ed.), *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, Yapı Kredi Yayınları, s. 482; V. Haas (1994). *Geschichte Der hethitischen religion*, Brill, s. 208-209.

¹⁴⁰ A. Mouton (2007a). *age*, s. 187.

¹⁴¹ A. Goetze (1957). *age*, s. 130.

¹⁴² Ö. Sir Gavaz (2012). *age*, s. 32.

¹⁴³ V. Haas (1994). *age*, s. 675.

¹⁴⁴ G. Masalcı (2012). *Hititlerin Kullandığı Bir Müzik Aleti: GIŠ^DINANNA*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 15; E. Reyhan (2016b). Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri, *Turkish Studies*, 11(6), s. 96.

¹⁴⁵ S. Erkut (1998). Hititlerde AN.TAH.ŠUM^{SAR} Bitkisi ve Bayramı Üzerine Bir İnceleme, S. Alp ve A. Süel (Ed.), *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (Çorum 16-22 Eylül 1996)*, s. 194.

AN.TAH.ŠUM^{SAR} bayramına dair ilk bilgiler II. Muršili'nin babası I. Šuppiluliuma'nın kahramanlıklarını kaydettirdiği metinde görülmüştür. Bu bayramla ilgili olan diğer metinler ise IV. Tuthaliya dönemine tarihlendirilmiştir.¹⁴⁶

Hitit kraliyet üyelerinin özenli bir şekilde kutladığı bu bayramın Arinna ve Hattuša kentlerinde daha sık kutlandığı görülmüştür.¹⁴⁷ AN.TAH.ŠUM^{SAR} bitkisinin adını verdiği bu bayramın Arinna kentiyile öne çıkmasıyla, Arinna kentinin Alacahöyük¹⁴⁸ ve Alişar¹⁴⁹ ile eşleştirilmesine olanak sağlamıştır. Bunun yanında, Alacahöyük orthostatlarındaki sahneler, A. Ünal tarafından bayram kutlaması olarak nitelendirilmiştir.¹⁵⁰

Bu bayrama dair bir rüya örneği olarak II. Muršili'ye ait olan (KUB 24.128 ay. 1-4) rüya gösterilebilir. II. Muršili, Palhuiša üzerine sefere çıkmadan önce Ankuwa kentine gelip tanrıya, çıkacağı seferde başarı dilemek istemiştir. Bunun üzerine tanrının rüyada II. Muršili'nin Ankuwa'ya gelmemesini haber ettiği rüyası bu bayram için örnek olarak verilebilir.

3.1.2. Nuntarriyašha Bayramı

Sonbaharın gelmesini temsil eden bu bayramı Hitit kralları seferden döndükten sonra Hattuša'dan başlayıp çevredeki diğer şehirlere gidilmesiyle yapılan kültürel ziyaretler ile bu bayramı kutlamışlardır. Bayramın adına dair kelime anlamı net değildir lakin, *nuntarriyašhaš* kelimesi “acelecilik, hız ve sürat” anlamlarına gelmektedir. Bayrama adını veren *nuntarriyašhaš* kelimesi, “acele, hız ve sürat” anlamlarına gelen *nuntar*-¹⁵¹ sözcüğünün kökünden türemiştir.¹⁵²

Bayramda kral ve kraliçe birlikte ülkenin birçok kentine kült yolculuğuna çıkarlardı. Bu kült yolculuklarının yapılma amacı sadece tanrılara saygı göstermek ve onları anmak için değil, aynı zamanda kralın otoritesini vurgulayıp tanrısal gücünü meşru kılmaktı.¹⁵³ Ayrıca Kraliçe Puduhepa eşi III. Hattušili'nin sağlığına kavuşması dahilinde Nerik'te bir festival

¹⁴⁶ S. Erkut (1998). *agm*, s. 191.

¹⁴⁷ S. Erkut (1998). *agm*, s. 192.

¹⁴⁸ S. Erkut (1992). Hitit Çağının Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri, *Fs S. Alp*.

¹⁴⁹ Ö. Sir Gavaz (2012). *age*, s. 127.

¹⁵⁰ A. Ünal (1994). The Textual Illustration of the 'Jester Scene' On the Sculptures of Alacahöyük, *AS*, 44, 207-218.

¹⁵¹ A. Ünal (2016). *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, s. 381. *nuntar*-: Acele, hız ve sürat anlamlarında verilmiştir. Ayrıca, CHD L-N, s. 472. *nu(n)tarāš*: İvedi ve hemen anlamlarına gelmektedir. HED N, s. 126. *nuntaram*: İvedilik ve çabukluk anlamlarına gelmektedir.

¹⁵² G. Masalcı (2012). *agt*, s. 16.

¹⁵³ S. de Martino (2006). *age*, s. 94.

düzenleyeceğine dair yemin metni, *Nuntarriyašha* Bayramı'nın önemine ayrı bir açıdan vurgu yapmaktadır.¹⁵⁴

Bu bayramla ilişkilendirilen rüya metni ise IV. Tuthaliya'nın tahta çıkmadan önce henüz genç bir prens olduğu dönemde görmüş olduğu rüyasıdır (KUB 16.98 ii 10-18). Bu rüyada anlatılana göre IV. Tuthaliya rüyasında sürekli olarak Arinna'nın Güneş Tanrıçası adına Nerik'e yapılmış bir kült gezisini görmüş olduğuna dair rüya kaydı sayesinde IV. Tuthaliya'nın rüyası ile *nuntarriyašha* bayramı ilişkilendirilmiştir.

3.1.3. KILAM Bayramı

“Pazar, büyük kapı” anlamına gelen Sumerogramdan adının türediği bu bayram üç gün boyunca kutlanırdı. Bayramın kutlanmasına başkent Hattuša'dan başlanırdı. Bu bayramın kutlanması esnasında kralın önünden çeşitli hayvanlarla geçit töreni yapılması, KILAM bayramının en ayırt edici özelliği olmuştur. Kralın önünden geçirilen hayvanlar önemli tanrıları temsil ederlerdi ve aynı zamanda hayvan kılığına girmiş olan insanlar da kralın önünde yapılan geçit törenine katılırlardı. Hitit çivi yazılı metinlerinde aslan, köpek, kurt ve başka bazı hayvanlar “tanrı hayvanları” anlamına gelen “*šiunaš huitar*” ve “*DINGIR.MEŠ huitar*” kelimeleriyle ifade edilmektedir.¹⁵⁵

Bu bayrama ilişkin rüya kaydı ise KUB 15.24 § 26 tablet metninde yer alan bölümdür. Bu bölüm aslında bir rüya kaydı olmamasına rağmen, III. Hattušili'nin hastalığına ilişkin Tanrıça Lelwani'ye KILAM Bayramı'nda yaptıkları sunuyla ilgilidir.¹⁵⁶

3.1.4. Purulli(ya)- Bayramı

Yeni yıl bayramı olarak nitelendirilen *purulliyaš-* bayramı, Nerik kenti kültürle yakından ilgisi olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu yeni yıl bayramın kutlanma biçiminin Babil'deki yeni yıl bayramıyla hemen hemen aynı oldukları fikri de öne sürülmüştür.¹⁵⁷ Hoffner, *İlhuyanka* Efsanesi'ni bu bayram ile ilişkilendirmiş ve bu bayramın ilkbaharda kutlandığını iddia etmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁴ G. Torri vd., (2009). *Central-North Anatolia in the Hittite Period: New Perspectives In Light Of Recent Research: Acts of The International Conference Held At The University of Florence, 7-9 February 2007*, Herder, s. 15; P. Goedegebuure (2014). *The Hittite Demonstratives: Studies in deixis, topics and focus*, Harrassowitz, s. 409.

¹⁵⁵ V. Ardzinba (2010). *age*, s. 53; G. Masalcı (2012). *agt*, s. 17.

¹⁵⁶ H. Otten & V. Souček (1965). *Das Gelübde der Königin Puduhepa an die Göttin Lelwani*, StBot, 1, s. 25.

¹⁵⁷ V. Haas (1970). *Der Kult von Nerik. Ein Beitrag zur hethitischen Religionsgeschichte*, Pöpstliches Bibelinstitut, s. 115.

¹⁵⁸ H. A. Hoffner (1974). *Alimenta Hethaeorum: Food Production in Hittite Asia Minor*, American Oriental Society, s. 18.

İlkbaharda kral henüz sefere çıkmadan kutlanan bu bayramın kutlama yeri ise Hatti ve Zippalanda Şehirlerinin Fırtına Tanrısı adına Hattuša'nın dışında bir yerde yapılırdı. Bayrama ilişkin metinlerden görüldüğü üzere bu bayram Zippalanda, Nerik ve Tawiniya Şehirlerinde kutlanırdı.¹⁵⁹

Ejderha ya da yılan olarak tanımlanan *İlluyanka* Efsanesi'nin bu bayram ile bir bağlantısı olduğu düşünülmüştür.¹⁶⁰ Nerik'te düzenlenen bayram kutlamalarında Fırtına Tanrısı ile *İlluyanka* ejderinin arasındaki savaş canlandırılırdı.¹⁶¹

purulliyaš- bayramına dair rüya metni ise (KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 3 1-14), Danuhepa'nın henüz Hakpiş Kralı olan III. Hattušili'nin rüyasında görünerek Fırtına Tanrısının göğe yükseleceğinin müjdesini verdiği rüyadır.

3.1.5. (h)išuwa Bayramı

Uzmanlar tarafından *(h)išuwa* bayramı adını Anadolu'nun doğusundaki İšuwa Bölgesi'nden ve tanrı *(H)išuwa/Ešuwe*'den aldığı düşünülmektedir. Hurri geleneğine ait olan bu bayram, köklerinin bulunduğu Kizzuwatna tanrılarını ve kültlerini de Hitit devletinin dinine ekleyen III. Hattušili'nin eşi Kraliçe Puduhepa aracılığıyla kült takvimine eklenmiştir.¹⁶²

(h)išuwa Bayramının kutlamaları sırasında II. Tuthaliya'nın tanrıya sunu olarak vermesi gereken kurbanları vermemesinden dolayı Güneş Tanrıçası tarafından uyarıldığı rüya metni (KUB 43.55 v 2-13) örnek olarak gösterilebilir.

¹⁵⁹ V. Haas (1994). *age*, s. 729, 736, 740.

¹⁶⁰ O. R. Gurney (1977). *Some Aspects of Hittite Religion*, Oxford University Press, s. 102.

¹⁶¹ J. G. Macqueen (2018). *age*, s. 166.

¹⁶² S. de Martino (2006). *age*, s. 94.

4. HİTİTLERDE KRALİYET RÜYALARI

Hititlerde rüya kayıtları Kraliyet arşivine ait olduğundan tüm bu kayıtlar büyük çoğunlukla kral ya da kraliçelerin kayıtlarıdır. Bunun dışında birkaç görevlinin daha rüya kaydına rastlanmıştır. Ayrıca mitolojik anlatılarda da rüya kayıtları vardır. Bu bölümde rüyaların haberci ve kötü olarak sınıflandırılması daha önce belirtildiği gibi Oppenheim ve A. Mouton'ın değerlendirmeleri dikkate alınarak yapılmıştır ve bu çalışmada da benzer başlıklar altında incelenecektir.

4.1. Haberci Rüyalar

Bu başlık altında incelenen rüya metinleri gelecekle ilgili kehanetlerin, müjdelerin ve bazı kötü durumlardan kurtulmak için tanrılardan gelen haberci nitelikli rüya kayıtlarını içermektedir. Bu rüyaların tanrılar tarafından doğrudan, hiçbir talepte bulunulmadığı durumlarda kişiye tezahür ettiğine inanıldığı gibi, bir başka şekilde de haberci rüyalar bir kral veya kraliçe tarafından herhangi bir meseleyle ilgili olarak tanrılardan rüya aracılığıyla bir kurtuluş yolu istenilen rüyalar olduğuna inanılmıştır.

Hitit kraliyet üyelerinin rüyaya yaklaşım biçimi ise rüyada tanrı ile birebir görüşüldüğüne inandıkları için rüyayı tanrı iradesini önceden öğrenmedeki en önemli yollardan bir tanesi olarak kabul etmişlerdir. Herhangi bir durumda kral ya da kraliçe rüya ritüeline başvurmak istediğinde bu işle görevli kişi tapınak avlusunda veya başka bir kutsal alanda uykuya dalarak inkubasyonu gerçekleştirirdi ve dilediğinin ulaştığına dair bir işaret -bu süreç rüyada istenilenin görülmesine kadar ya da sunulan adağın tanrıya ulaştığına dair herhangi bir işaret- alınıncaya kadar beklenirdi.¹⁶³ Hitit çivi yazılı metinlerinde kullanılmış olan bu tür istiare şeklindeki rüya görme metoduna dair terimler ise “kutsal, temiz uyumak” anlamına gelen *šuppa*-¹⁶⁴ *šeš*-¹⁶⁵, “kutsal uyku” anlamında *šuppa šeššumar* ve “uykunun kutsallığı, temizliği” anlamına gelen *tešhaš šuppuwar* kelimeleridir.¹⁶⁶

Hititlerde bir kralın ya da kraliçenin tanrılara danışmak istedikleri meselelerinde rüyayı aracı olarak kullanmak için bu işle görevli olan ve metinlerde adı ^{LÚ}DINGIR^{LIM}-*niyanza* olarak geçen görevliyi uyku inkubasyonu ile görevlendirdikleri görülmüştür.¹⁶⁷ Ayrıca bir başka inkubasyonla görevli kişi olarak da UR.MAH-*ziti* adında bir görevli de görülmüştür (KUB 15.5

¹⁶³ A. Ünal (2013). *age*, s. 480.

¹⁶⁴ CHD Š, s. 607. *šuppi*:- Kutsal, ritüel saflık, kutsanmış.

¹⁶⁵ A. Ünal (2016). *age*, s. 477. *šeš*:- Uyumak, yatmak.

¹⁶⁶ A. Ünal (2013). *age*, s. 480.

¹⁶⁷ A. Goetze (1957). *age*, s. 147.

+ KUB 48.122 ay. st. 52-55). Uyku inkubasyonunda bulunacak kişi, rüyada haber vermesi istenen tanrı ya da tanrıça heykelinin bulunduğu tapınakta inkubasyona yatar ve inkubasyonun yapılacağı yerin temizliğine dikkat edilirdi.¹⁶⁸ II. Murşili döneminde Hatti Ülkesi'nde meydana gelen salgın hastalık (veba) için Murşili'nin tanrıya yakarıp dua etmesi ve sonucun inkubasyona yatacak rahiplere bildirilmesini istediği rüya kaydı (KUB 14.8 ay. 34-46), bu konuya iyi bir örnektir.

Rüyaya başvurulması durumu, diğer bir manasıyla rüya inkubasyonunun uygulanması durumu II. Muwatalli döneminde ülkesinde baş gösteren salgın hastalıkla ilgili olmuştur. II. Muwatalli, ülkedeki salgın hastalık nedeniyle tanrıya dua etmiş ve sonucun inkubasyonla görevli kişiye bildirilmesini dilemiştir (KUB 11.1 i 38-42).¹⁶⁹

Haberci rüya kayıtlarında tanrıların kral veya kraliçeden talepte buldukları da görülmüştür. Metinlerde istek ve talepte bulunulduğunu gösteren işaretler için Sümerce ideogram ile “IR” veya Hititçe “*wek-, wekuwar*” filleri kullanılmıştır.¹⁷⁰

Haberci rüyalar içerisinde değerlendirilen rüyalar arasında incelenen ilk rüya metni olan (KUB 30.10 öy. st. 24-28) Prens Kantuzzili'nin rahatsızlığına dair tanrıya yakarması ve gördüğü rüya sonucunda da bir karaciğer falı uygulaması yapılmıştır. Fal sonucunda kendisinin öleceğine dair işaret alınınca bir vekil, diğer adıyla aktarma ritüeli uygulanmış ve Kantuzzili'nin ölümden kurtulması amaçlanmıştır. Bu rüya metni, Prens Kantuzzili'nin hastalığına dair tanrıdan rüya vasıtasıyla haber almak istemesinden dolayı kötü rüyalar içerisinde değil, haberci rüyalar içerisinde gösterilmesi uygun görülmüştür.

III. Hattuşili ve eşi Kraliçe Puduhepa rüyalarının birçoğunu yazılı kaynak olarak çivi yazılı tabletlere aktarmışlardır. Böylece Hattuşa'da poropogandaya dayalı yeni bir edebi türün oluşmasını sağlamışlardır. III. Hattuşili ve eşi Puduhepa'nın dönemine değin hiçbir şekilde rüya metnlerinin bu kadar ayrıntılı bir biçimde işlendiği görülmemiştir.¹⁷¹

Oppenheime'a göre, Eski Ön Asya'da rüyaların görüldükleri biçimde anlatılmadıkları veya aynı şekilde yazıya geçirilmedikleri, belirli bir edebi kalıba sokularak sanatlaştırıldıkları görülmektedir.¹⁷² Bu sebeple bu tür rüyaların S. Freud'a göre psikolojik olarak çıkarımlarının yapılabilmesi yolu kapanmış olur. Puduhepa'nın rüyaları ise sanatsız düz bir şekilde, görüldüğü

¹⁶⁸ V. Haas (1994). *age*, s. 623.

¹⁶⁹ J. Boley (2000). *Dynamics of Transformation in Hittite: The Hittite particles -kan, asta, and -san*, Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck, s. 204; A. Ünal (2013). *agm*, s. 481.

¹⁷⁰ A. Mouton (2007a). *age*, s. 40.

¹⁷¹ A. Ünal (2013). *agm*, s. 484.

¹⁷² A. L. Oppenheim (1956). *age*, s. 185.

gibi aktarıma yönüyle kaydedilmiş olduğundan psikolojik olarak rüyaların çıkarımı yapılabilmektedir.¹⁷³

Ahmet Ünal tarafından ifade edildiği üzere, Puduhepa'nın kendisine özgü rüya anlamını belirleme metodu vardır. Birkaç kırık metinden anlaşılması olduğu üzere Puduhepa, rüyaların altın ve gümüş modellerini yaparak tanrıçaya, Kummanni'nin Hepat'ına sunarak rüya ritüelini gerçekleştirmiştir.¹⁷⁴ Bu rüyaya örnek olabilecek rüya metni ise III. Hattuşili'nin apolojik metninde geçen Hattuša'nın Tanrıça Istar tarafından kendisine bahşedildiği rüya metnidir.¹⁷⁵ Bu rüya ile birlikte III. Hattuşili'nin düşmanlarının rüyasına giren Tanrıça Istar'ın onları rüyada Hattuşili karşısında harap ve bitap halde göstermiş ve Hattuşili'ye biat etmelerini emretmiştir. Ünal son olarak, Hattuşili'nin bu iki rüyasının arzu niteliği taşımasından dolayı, bu rüyaların sosyal ve politik açıdan güç kazanmak için kullanıldığını belirtmiştir.¹⁷⁶

Haberci rüyaların bir talepte bulunulmadan tanrı tarafından rüyanın gönderilmesi durumunda rüyada tanrının ilettiği haber ya doğrudan anlaşılmalıdır ya da kral veya kraliçe rüyanın anlamlandırılması için rahiplere başvurmuştur. Rüyanın anlaşılmadığında ise rahiplerin yaptığı fal sorgulaması sayesinde tanrının ilettiği habere anlam kazandırılırdı.¹⁷⁷ Bu konuya en iyi örnek olabilecek rüya kaydı ise III. Hattuşili'ye ait olan rüya kayıtlarıdır. Kendisine ait olan apolojik metinde kayda geçmiş olan rüya metinlerinde Tanrıça Istar'ın desteğini gördüğünü ve bu desteğin birçok defa rüya aracılığıyla iletildiği belirtilmiştir.

İncelenen rüya metinleri dahilinde rüyaların yorumlanmasıyla görevli olan kahinler için kadın kâhin (^{SAL}ŠU.GI), büyücü/kâhin (^{MUNUS}ŠU.GI), Hepapiya ('Hepa-SUM) ve Kraliçe Puduhepa'nın özel rüya yorumcusu Gazzuwalla'nın karısı unvanlarına rastlanmıştır.¹⁷⁸

4.1.1. Hitit Krallarının Haberci Rüyaları

Hitit rüya metinleri arasında tanrının rüya aracılığıyla uyarı amaçlı mesaj gönderdiğini gösteren rüya metinlerinden biri olan Prens Kantuzzili'nin rüyası (KUB 30.10 öy. 24-28), haberci rüyalar arasında sembolik haberci rüyalara ait örneklerden biridir. Sembolik haberci rüyaların kendisine has özelliği olarak, tanrının rüyada ne tür bir mesaj ilettiği hemen anlaşılazdı. Rüyayı anlayabilmek için kehanet falına başvurulurdu. Prens Kantuzzili hem

¹⁷³ A. Ünal (2013). *agm*, s. 486.

¹⁷⁴ A. Ünal (1987). *Review of KUB 55*, BiOr, 44, s. 485-486.

¹⁷⁵ A. L. Oppenheim (1956). *age*, s. 197.

¹⁷⁶ A. Ünal (2013). *agm*, s. 486.

¹⁷⁷ E. J. Hamori (2018). *Perchance to Dream*, (Ed.) Esther J. Hamori, *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East*, SBL, s. 3.

¹⁷⁸ J. de Roos (2007a). *age*, s. 21; L. Warbinek (2019). *agm*, s. 53-74.

tanrının tekrar rüyasına gelmesi için hem de yapılacak karaciğer falının sonucunun olumlu çıkması için tanrıya dua etmiştir.¹⁷⁹ Bu rüya metninden de anlaşıldığı üzere, Prens Kantuzzili daha önce rüyasında tanrıyı görmüş ve tanrının rüyada neyi ifade etmek istediğini anlayabilmek için dua ederek, mesajın doğrudan başka bir haberci rüyayla bildirilmesini ya da kehanet ile sonuçlandırılmasını talep etmiştir.

KUB 30.10 öy. 24-28:

“Tanrım, tüm kalbinle ruhunun derinliklerini (şimdi) bana açasın ve hatalarımı görebilmem için bana sırlarımı (hatalarımı) açıklayasın. Tanrım, ya benimle rüyada konuşasın, kalbini bana açasın ve benim tüm hatalarımı fark edebilmemi sağlayasın ya da bir kâhine iletessin (ya da) Güneş Tanrısının rahibine bir karaciğer falı vasıtasıyla iletessin. Tanrım (ruhunun derinliklerini) tüm kalbinle bana açasın ve hatalarımı fark edebilmem için (rüyada) bana anlataşın”.¹⁸⁰

Hitit Büyük Krallık Dönemi’nin ilk kralı olan II. Tuthaliya dönemine tarihlendirilen tablette (KUB 43.55), Büyük Kral II. Tuthaliya’nın yerine getirmesi gereken kurban ritüelini gerçekleştirilmemesinden dolayı Yeryüzünün Güneş Tanrıçası rüya aracılığıyla kendisini uyarmıştır ve direkt olarak, Tuthaliya’nın bir hatası sebebiyle rüya aracılığıyla kendisine öfkeli olduğunu belirtmiştir.¹⁸¹

Aşağıdaki rüya metninde adı geçen Büyük Kral Tuthaliya’nın kimliğine dair bir belirsizlik durumuna Piotr Taracha tarafından açıklık getirilmiştir. İlk olarak bir kâhin tarafından tahta tablet üzerine kaydedilen (KUB 43.55) tablet metninin paraleli olan KBo 15.16 + 10.52 tabletleri sayesinde yukarıdaki rüya metninde adı geçen kralın kesinlikle IV. Tuthaliya olmadığını, bahsi geçen kralın II/III. Tuthaliya olduğunu belirtmiştir.¹⁸² J. Miller ise Tuthaliya’nın kimliği için “II. Murşili’nin reformunu” öne sürerek rüya metninde geçen kralın II. Tuthaliya olduğunu belirtmiştir.¹⁸³ II. Murşili’nin Arinna’nın Güneş Tanrıçası adına kült ayinlerinin uygulanmasına yönelik yaptığı düzenleme nedeniyle, rüya metninde geçen kurban ritüeli ve festival kutlamasına, (h)işuwa Bayramına gönderme yaparak metinde görülen kral sıfatının II. Tuthaliya olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁴

¹⁷⁹ A. Mouton (2007a), *age*, s. 30.

¹⁸⁰ I. Singer (2002). *Hittite Prayers*, SBL, s. 32.

¹⁸¹ V. Haas (1996). Marginalien zu hethitischen Orakelprotokollen, *AoF*, 23(1), s. 83.

¹⁸² P. Taracha (2000). *age*, s. 163.

¹⁸³ J. Miller (2004). *Studies in the Origins, Development and Interpretation of the Kizzuwatna Rituals*, StBoT, 46, s. 351-352, dp. 491; A. Mouton (2007a), *age*, s. 147.

¹⁸⁴ M. Alparşlan (2006). *II. Murşili ve Dönemi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, s. 133.

KUB 43.55 v 2-13:

“Biz bu tableti eski kil tabletten kopyaladık. Eski tabletin (üzerinde yazılı olan metin): Efendi Tuthaliya, Büyük Kral, Hattuša’da, atasının evinde Yeryüzünün Güneş Tanrıçası’na kurban ritüelinde bulunduğu sırada bir (haberci/kehanet) rüya gördü. Yılın bu zamanlarıydı. Yılın bu zamanlarında Şimşek Festivali (kutlanıldığı) sırasında Fırtına Tanrısı (nedeniyle/sayesinde) Urwara Şehri’nde şimşekler çaktı”.¹⁸⁵

Hititler ile Mitanni Ülkesi arasında yapılmış olan bir antlaşmaya değinen aşağıdaki bu metnin I. Şuppiluliuma Dönemi’ne ait olduğu düşünülmüştür. Metnin değindiği konu ise, Kutmar Bölgesi’nde I. Şuppiluliuma ile Mitanni Krallığı arasında yapılacak olan antlaşma ile ilgilidir.¹⁸⁶ Metinde, Antaratli isimli kimsenin Fırtına Tanrısının kendilerine kızgın olduğunu bildirmesi ve bu durum için üç defa fal ile kehanet sorgulaması yaparak, Şuppiluliuma’ya gönderilmesi düşünülen mektubun akıbetinin tayin edildiği anlatılmıştır.

KUB 3.87 9-15:

“Ve Antaratli bu konu hakkında (konuştu): ‘Fırtına Tanrısı kızgın’. Antaratli [*Kırık*]... Bu konuyu Kumma’nın Fırtına Tanrısına üç defa (fal ile) soracağım. O (tanrı) kendi hizmetinde bulunan rahibe bu durumu rüya ile bildirecek. Ulağım, Şuppiluliuma’nın sadık hizmetlisine (bu sayede haberi iletebilecek). İptalaim’in Fırtına Tanrısının rahibi [*Kırık*] bana bir haber gönderdi.”¹⁸⁷

Kral II. Murşili’nin *hekur* tapınağının Hititlerin düşmanı olan Kalaşmalı Apparuş’tan geri alınmasıyla ilgili gördüğü rüya üzerine, sınır güvenliğiyle sorumlu olan bir görevlinin rüya aracılığıyla tapınağı Kalaşmalı Apparuş’tan geri aldığı tablet metninde (KBo 2.5 i 11-16) kaydedilmiştir. Rüyayı görenin kim olduğu belirtilmemiştir. Bu kişinin sınır güvenliği yetkilisi mi, yoksa II. Murşili mi olduğu konusu muğlaktır lakin; rüyanın görülmesinden sonra bir kâhine danışılmış olmasından dolayı rüyayı görenin II. Murşili olması ihtimali kuvvet bulmuştur.¹⁸⁸ Konuya ilişkin olarak kaybedilen bir bölgenin yarattığı buhranla Pittalahşa Şehri’nin ve *hekur* tapınağının nasıl geri alınacağı tanrının rüyaya iştirak etmesiyle kişiye iletiildiği metinde ifade edilmiştir.

¹⁸⁵ V. Haas (1996). *agm*, s. 83.

¹⁸⁶ G. Beckman (1996). *Hittite Diplomatics Texts*, SBL, s. 39.

¹⁸⁷ G. Beckman (1996). *age*, s. 39; A. Mouton (2007a). *age*, s. 101.

¹⁸⁸ A. Mouton (2007a). *age*, s. 87.

KBo 2.5 i 11-16:

“Hattuša’ya ve düşmanın ordusu sayesinde esir tuttuğu Pittalahša Şehri’nin *hekur* tapınağına geldim. İstahara Şehri’nin sınır görevlisi [...]’-šiš, (rüyadaki talimatlara göre) Pittalahša Şehri’ni ve *hekur* tapınağını (geri) aldı. Esirlerin arasından büyük (ve) küçük sığırlara (da) el koydum”.¹⁸⁹

II. Murşili dönemiyle eşleştirilen rüya içerikli metinlerden en önemlilerinden biri ise II. Murşili’nin krallığı dönemine nüfuz eden veba salgını olmuştur. II. Murşili, salgının neyden kaynaklandığı konusunda ilgili olarak babasının krallığı zamanında Mısır Ülkesi’nden zaptedilen esir askerlerden bu hastalığın bulaşmış olduğunu belirtmekle beraber, aynı zamanda babası I. Şuppiluliuma’nın kardeşi Tuthaliya’yı haksız bir şekilde tahttan indirerek kral olmasına bağlamıştır.¹⁹⁰ Bu salgın hastalığın “tanrısal” anlamda neyden kaynaklandığını ve çözümünün de nasıl olacağını belirleyebilmek için dua ve fala başvurulmuştur.¹⁹¹ İlahi yollara başvurularak salgının sebebini ve çözümünü bulma girişimi rüya aracılığıyla iletilecek olan bir haber ile ya da bir rahip (ENSI) önderliğinde uygulanmış olan karaciğer falı sayesinde belirlenmek istenmiştir.¹⁹² Ayrıca, metinde “tanrı adamı söylesin” ifadesi de tanrı ile insan arasındaki iletişime dikkat çekerek tanrıdan gelecek işaretin haberci rüya ile iletilmesi talebinde bulunulmuştur. Murşili’nin bahsi geçen veba duası şöyledir:¹⁹³

KUB 14.8 ay. 34-46:

“Ya da [bana] özel bir kefarete ödetmek (istersen) rüyada bana söyle, (ben de) sana (kefaretimi) vereyim. [Ayrıca] (Eğer) bundan (vebadan) başka durumlarda da insanlar ölürse, (bana) rüyada göster (ya da) kâhin tarafından (kehanetle) belirlenmiş olsun (ya da) ‘tanrı adamı’¹⁹⁴ (bizlere) iletin ya da tüm rahiplerime emrettiğim gibi (rahipler) kutsanmış bir şekilde uykuya (inkubasyona) gidecekler. Hattuša’nın Fırtına Tanrısı, efendim, yaşamama izin ver!

¹⁸⁹ A. Mouton (2007a). *age*, s. 87-88.

¹⁹⁰ I. Singer (2002), *age*, s. 58.

¹⁹¹ M. Alparslan (2006). *II. Murşili ve Dönemi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 129.

¹⁹² A. Mouton (2007a). *age*, s. 30.

¹⁹³ II. Murşili’nin bahsi geçen duası, onun birinci veba duasıdır. II. Murşili’ye ait dört adet veba duası metni olmasına rağmen, tezin konusu nedeniyle sadece birinci veba duasına (CTH 378) yer verilmiştir.

¹⁹⁴ A. Mouton (2007a). *age*, s. 121-123. KUB 14.8 ay. 43, ^{LÜ}DINGIR^{LİM}-ni-an-za-ma: Metinde tanrı adamı olarak ifade edilen bir görevli olup, tanrıdan rüya aracılığıyla gelen mesajların iletilmesiyle görevlidir. Bkz. A. Goetze (1957). *Kleinasien*, s. 147; A. Ünal (2013), *agm*, s. 480.

Tanrılarım, efendilerim mevcudiyetinizi gösteresiniz¹⁹⁵ ve rüyada bazı kişilere (rahiplere) (kararınızı) bildiresiniz ve (böylece) insanların ne diye öldükleri görülmüş olur”.¹⁹⁶

II. Muršili'nin bir başka rüya metni de (KBo 24.128 ay. 1-4) onun Ankuwa Şehri'ne gitmemesi yönünde tanrıdan aldığı haberci rüyasıdır. Bu rüya metnine dair metnin II. Muršili dönemine ait olduğunu belirten iki belirti vardır. Metnin Muršili'ye ait olduğuna dair belirtiler şöyle açıklanabilir. Festivalin Ankuwa'da kutlanacağı bilgisinden yola çıkılarak değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. II. Muršili yıllıklarına göre kendisi daha önce Ankuwa'da Palhuiša üzerine sefer hazırlığında bulunduğu ve yine aynı dönemde bu şehirde yağmur festivaline katılmış olduğu da bilindiği için,¹⁹⁷ festival kutlaması sırasında tanrı tarafından bu rüyayı gördüğü yönünde değerlendirmede bulunulmuştur. Çünkü, II. Muršili'ye ait yıllıklardan (annal), Palhuiša seferine dair bilgiler doğrultusunda, kendisinin bahsi geçen sefere hazırlık için Ankuwa'da kış mevsimini geçirdiği bilgisi de yer almaktadır.¹⁹⁸ Yine II. Muršili'nin dini kişiliği de düşünüldüğünde her yıl kış mevsimini Ankuwa'da geçirdiği, kendisine ait yıllıklardan bilindiği üzere Ankuwa'da yağmur festivali kutlamasına gitmemesi yönünde rüya ile uyarılan kralın II. Muršili olduğu açıklığa kavuşmuş olur.

Haliyle bu tablet parçası, üzerindeki metin sebebiyle II. Muršili'nin hayatına dair siyasal bir konuya değinmektedir.

KBo 24.128 ay. 1-4:

“Ankuwa Şehri'nde kutlanılacak olan yağmur festivaline gidilmesi durumuyla ilgili olarak, o (Muršili) bir rüya gördü ve eğer (kralın) bu günlerde Ankuwa'ya gitmesinin yasaklanmasına dair (yapılan kehanet sonucu) olumsuz...”¹⁹⁹

II. Muwatalli'nin Fırtına Tanrısına (*pihaššašši*) yaptığı duaya dair söylenebilir ki; II. Muwatalli kültlerin uzun bir süreyle ihmal edilmesi üzerine Fırtına Tanrısının öfkelenmesine neden olmasından dolayı ülkede kıtlık ve kuraklıktan kaynaklanan bir buhran durumu ortaya çıkmıştır. Ancak Muwatalli, II. Muršili'nin Büyük Kral (LUGAL.GAL) olduğunda ülkedeki veba salgınını babası I. Šuppiluliuma'ya bağlaması gibi kendisi de ülkesindeki buhranı babası II. Muršili'ye bağlamış, kendi hatasını ilk başta kabul etmemiştir. Ardından hatasını fark eden

¹⁹⁵ Metnin bu satırında geçen “tanrım varlığınızı gösteriniz” tabiri ile yapılacak karaciğer falında tanrının kral tarafından alınmak istenen kehanetin kendi lehine olacak şekilde sonuçlanmasını istemesine işaret eder.

¹⁹⁶ A. Mouton (2007a). *age*, s. 121-123; I. Singer (2002). *age*, s. 61-64. Ayrıca metnin nesir halindeki versiyonu Itamar Singer tarafından “No. 12. Mursili's 'First' Plague Prayer to the Assembly of Gods and Goddesses (CTH 378.I)” başlığında da mevcuttur.

¹⁹⁷ M. Alparslan (2006). *agt*, s. 87.

¹⁹⁸ M. Alparslan (2006). *agt*, s. 55.

¹⁹⁹ A. Mouton (2007a). *age*, s. 177.

Muwatalli, “Yerin ve Göğün Efendisi” ve “Tanrıların Kralı” sıfatlarına sahip olan Fırtına Tanrısı ile ölümler dünyasının tanrısı Annuaki arasındaki anlaşmazlığı gidermek amacıyla kişisel tanrısı olan Fırtına Tanrısına dua etmiş ve yakarmıştır.²⁰⁰

II. Muwatalli Fırtına Tanrısına yaptığı yakarıştta, tanrının herhangi bir ihmalkarlık ya da hoşnutsuzluk durumunu iletmesini istediği yollardan birinin de rüya ile iletilmesini istemesi aynı zamanda kralın bir görevli tayin ederek rüya *inkubasyonuna* başvurduğuna işaret etmiştir.

KBo 11.1 40-44:

“Eğer ki birisi Fırtına Tanrısının tahtını ve dikili taşını (*huwaši*)²⁰¹ devirirse ya da kutsal bir pınarı kirletirse, [*Kırık*], ben (onları) tekrar düzeltereğim fakat yazılı bir şekilde bulamazsam (ya da) muhterem yaşlı adam (rahip) bana (yapılması gerekeni) bildirmezse, ey tanrım bir rüya ile bu konuda beni aydınlatasın! [Ben, Kral Muwatalli, bu vesileyle] (Fırtına) Tanrısının emrini eksiksiz bir şekilde yerine getirdim. Fırtına Tanrısı, efendim uzlaştırıcı gözlerinle yine toprağa bakasın] ve ülkeye barış, refah, (bereket) bahşedesin!”²⁰²

II. Muwatalli ya da Urhi-Teššub’un Büyük Kral olduğu zamanla III. Hattušili’nin de Hakpiş Kralı olduğu zamana tarihlendirilen KUB 15.5+ III st. 32-46 metni için net bir biçimde haberci rüyası demek zordur. Metnin ilk satırlarından (st. 32-45) Büyük Tanrıya bir sunuda bulunulduğu anlamı açıktır lakin, bu satırların kırık olması sebebiyle Büyük Tanrıya ne için sunuda bulunulduğu anlamı açık değildir. Metnin geri kalan satırlarında ise (st. 37-46) kralın gördüğü rüyasında birisinin (tanrının) kendisinden bir riton istemesi üzerine önce Liššatarhunta ritonun nasıl olması gerektiğiyle ilgili sözünü söylediği, ardından da Hepapiya’nın bahsi geçen ritonun Büyük Tanrı’ya verilmesi gerektiğini söylediği görülmektedir.²⁰³

KUB 15.5+ III st. 32-46:

“10 gün için UR.Tahunta [*Kırık*]... Bunun üzerine Hepapiya söyledi: ‘ve o (sunu) Büyük Tanrı’ya verilsin.’ Efendimin (kralın) rüyası:’ ‘Rüyada birisi bana (bunu) söyledi: Bir riton [*Kırık*]... başı altınla kaplanmış bir riton [*Kırık*]... Bölgenin Iştar’ına ...[*Kırık*]. [*Kırık*]... bu değil.’ [*Kırık*]... karar üzerine Liššatarhunta konuştu: ‘Bana ...[*Kırık*] Fırtına Tanrısının şimşegi gibi gümüş bir kadeh [*Kırık*]... ve bu [*Kırık*]... Fırtına Tanrısının şimşegine [*Kırık*]...’

²⁰⁰ I. Singer (2002). *age*, s. 81-82.

²⁰¹ J. Puhvel (1991). *Hittite Etymological Dictionary. Volume: 3: Words Beginning with H*, Mouton de Gruyter, s. 438. *huwaši*: Taş veya ahşap direk, metalden kült objesi anlamına gelmektedir.

²⁰² I. Singer (2002). *age*, s. 84

²⁰³ J. de Roos (2007b). A New Fragment Of KUB 15.5+, M. Alparslan, A. M. Dinçol, B. Dinçol (Ed.), *Vita: Belkis Dinçol ve Ali Dinçol’a Armağan: Festschrift in honor of Belkis Dinçol and Ali Dinçol*, Ege Yayınları, s.634.

(dedi). Bunun üzerine Hepapiya (konuştu): ‘Başı altınla kaplı demirden bir riton Büyük Tanrıya verilsin.’²⁰⁴

Hitit külliyatının en önemli metinlerinden biri olan III. Hattuşili’nin apolojik metni, aynı zamanda dönemine iyi bir şekilde ışık tutması açısından da önemli bir tarihsel metin olma özelliği kazanmıştır.²⁰⁵

III. Hattuşili’nin apolojik metninde hayatına dair anlattıklarından yola çıkılarak değinilen rüya metinleri doğrudan haberci rüyalar kategorisine giren rüyalar olduğundan kronolojik olarak yazılmıştır. Bununla birlikte Hattuşili’ye ait rüya metinlerinde yer eden Hattuşili’nin hastalığına dair bazı rüya metinlerinin de yine bu başlık altında verilmesi uygun görülmüştür. Çünkü, Hattuşili’nin Tanrıçası Iştar ile arasındaki bağa dikkat çekilmek istenilerek, daha gençlik yıllarında Tanrıça Iştar’ın onu her anlamda destekleyip, yücelterek politik gücünü kazanmasında en önemli faktör olduğuna vurgu yapılmak istenmiştir.

III. Hattuşili, apolojik metninde, daha çocuk yaşlardaki gücünü tasvir edebilmek için “dizginleri tutuyordum” ifadesini kullanmıştır. Sonrasında ise, Tanrıça Iştar’ın inayetine sahip olduğunu belirtmiş ve daha küçük yaşlardayken politik gücünü kazanmaya başladığına dikkat çekmek istemiştir. Tanrıça Iştar bir rüya vasıtasıyla II. Murşili’nin diğer oğlu olan Muwatalli’yi babasına göndermiş ve Hattuşili’yi Tanrıça Iştar’a hizmetkar olarak verilmesini kendisinin buyruğu olduğunu Muwatalli aracılığıyla Murşili’ye iletmiştir. Iştar, talebinin yerine getirilmesiyle III. Hattuşili’nin kötü durumda olan sağlığının da iyiye gideceğini ayrıca belirtmiştir. Oğlu Hattuşili’yi tanrıçanın hizmetine vermeyi kabul eden babası II. Murşili, Tanrıça Iştar’a sunaklarda bulunmuştur.²⁰⁶

KUB 1.1 + i 12-17:

“Iştar, hanımım, bir rüyada babam Murşili’ye kardeşim Muwatalli’yi (şu sözlerle) gönderdi: ‘Hattuşili için yıllar (zaten) kısadır, o uzun yaşamayacak. (O halde) onu benim rahibim yap ve (ömrü uzasın)’”²⁰⁷

III. Hattuşili’nin babası II. Murşili ölünce, onun yerine krallığa kardeşi II. Muwatalli geçmiştir. Muwatalli, Hattuşili’ye dair Iştar’ın sadık bir hizmetçisi olmasından dolayı ve onu hep koruyup, kolladığını bildiğinden Hattuşili ile arasını iyi tutmuştur. Hatta Muwatalli, kardeşi

²⁰⁴ J. de Roos (2007b). *agm*, s. 633-634.

²⁰⁵ III. Hattuşili’nin apolojik metninde Tanrıça Iştar ile olan münasebetine dayalı rüya metinleri anlatılırken aynı zamanda tablet metinlerindeki fragmanlarla konunun pekiştirilmesi uygun görülmüştür.

²⁰⁶ H. Otten (1981). *age*, s. 5.

²⁰⁷ A. Mouton (2007a). *age*, s. 88-90.

Hattuşili'yi zıpkıncı başlığına (koruma kıtası komutanlığına) getirmiştir. Tanrıça Iştar, Hattuşili'yi hep koruyup, gözetlediği için kardeşi Kral Muwatalli de onun yanında durmuş ve Arma-Tarhunta'nın yönettiği Yukarı Ülke'nin himayesini de Hattuşili'ye vermiştir. II. Muwatalli'nin, Arma-Tarhunta'dan Yukarı Ülke'nin yönetimi geri almasına sebep olarak Arma-Tarhunta'nın Muwatalli ile Hattuşili'nin arasındaki ilişkiden dolayı Hattuşili'nin yükselmesini kıskanmış olduğu gösterilmiştir.²⁰⁸

Arma-Tarhunta'nın kıskançlığından dolayı Hattuşili hakkında iftirada bulunması üzerine Kral II. Muwatalli bir mahkeme kurmuş ve iki tarafı da “tekerleğe” çağırmıştır. Bu durum üzerine Tanrıça Iştar, Hattuşili'nin mahkemesi konusunda kendisini rüya aracılığıyla uyarmış ve ona şunları söylemiştir: “Ben seni bir tanrıya emanet edeceğim. Sakın korkma!”²⁰⁹ Tanrıça Iştar, Hattuşili'nin mahkemeye gitmeden önce, rüya vasıtasıyla Hattuşili'yi mahkeme sonuçlanana kadar onu başka bir tanrıya emanet edeceğini bildirdiği rüya metni ise şöyledir:

KUB 1.1+ i 36-38:

“Ama Iştar, hanımım, bana bir rüyada göründü ve bunu bana bir rüyada söyledi: ‘seni bir tanrıya emanet edeceğim, (bu yüzden) korkma!’”²¹⁰

Hattuşili, Tanrıça Iştar'ın onu geçici süreliğine emanet ettiği tanrının kendisiyle hep ilgilendiğini ve başına hiçbir musibeti bulaştırmadığını, sürekli tanrının kendisini koruyup gözettiğini ifade etmiştir. Sonra emanet edildiği tanrıya ithafta bulunarak; “sen (benim) tanrıçamsın, hanımımsın, beni her şeyden ve herkesten ve her şeyden korursun, öyle değil mi?” diye belirtmiştir.²¹¹

Hattuşili, Tanrıça Iştar'ın kendisini emanet ettiği tanrı sayesinde mahkemeden kazanmış²¹² ve Arma-Tarhunta'yı da cezalandırmak için ona ait mal-mülk ve birçok değerli eşyasına el koymuştur.²¹³ Hattuşili, mahkemenin sonuçlanmasından sonra Arma-Tarhunta'ın el koyduğu evini Urikina'daki Iştar tapınağına adamıştır.²¹⁴ Rüya metninde bahsi geçen ilahın, Tanrıça Iştar'ın kendisini emanet ettiği tanrı (DINGIR^{LIM}) olduğu düşünülmüştür.²¹⁵

²⁰⁸ S. Alp (2001). *Hitit Çağında Anadolu Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Asır Matbaacılık, s. 134.

²⁰⁹ S. Alp (2001). *age*, s. 134.

²¹⁰ A. Mouton (2007a). *age*, s. 88-90.

²¹¹ H. Otten (1981). *age*, s. 7.

²¹² S. Alp (2001). *age*, s. 134.

²¹³ A. Ünal (2013). *agm*, s. 484.

²¹⁴ A. Mouton (2007a). *age*, s. 93.

²¹⁵ A. Mouton (2007a). *age*, s. 93. Metnin transkripsiyonunda geçen ilahın st. 9 ve 11'de DINGIR^{LIM} olarak geçmekte olup, konunun bütünlüğüyle alakalı olarak Iştar'a dair ^DIŞTAR adı geçmemektedir.

KUB 21.17 ii 9-14:

“Tanrı rüyada Arma-Tarhunta’nın evi hakkında bir şey (el koymayı) söyledi. Ben de (onu) geri çevirmedim. Şehirlere tanrı için *haršiyalli*- vazosu yerleştirdim. Bu [tanrı] adına tahılla dolu bir *haršiyalli*- vazosu yerleştirdim. Onun adına (dolu) bir *haršiyalli*- vazosu yaptım ve kâhin de bir heykel yaptı.”²¹⁶

Daha sonra, III. Hattuşili tanrıçasının emriyle Lawazantiya Iştar’ının hizmetçisi, Pentipşarri’nin kızı Puduhepa ile evlenmiş ve tanrıçanın bu evliliği rüyada kendisine buyurduğunu belirtmiştir.²¹⁷

KBo 6.29 i 16-20:

“Ve bütün hanem [ile] birlikte Şamuha’nın Iştar’ına baktım ve Lawazantiyalı Iştar’ın hizmetçisi Puduhepa, Iştar’ın rahibi olan Pentipşarri’nin kızıydı. Onu kendim beğenerek eşim olarak almadım, onu tanrıçanın emriyle (eş olarak) aldım. Tanrıça rüyamda onu (Puduhepa’yı) bana gösterdi.”²¹⁸

Hattuşili, Puduhepa ile olan bu evliliği sayesinde oğullarının ve kızlarının olduğunu ve huzurlu bir evliliğe sahip olduğunu nitelemiştir. Ardından, Tanrıça Iştar bir rüyada kendisine tekrar görünmüş ve Hattuşili’ye; “evin barkınla hizmetime girin” demiş ve çocukları da dahil tüm ailesiyle birlikte Hattuşili ve Puduhepa, Iştar’ın hizmetine girmiştir. Bunun sonucu olarak da haneleri daha da bolluk ve bereket bulmuş ve bunun Iştar’ın bir lütfu olduğu, Hattuşili tarafından nitelendirilmiştir.²¹⁹

KUB 1.1+ iii 4-6:

“Daha sonra Tanrıça Iştar, hanımım bir rüyada bana göründü (ve bana dedi ki): ‘Evin barkınla hizmetime giresiniz!’ Ve ben (Hattuşili) tüm ailemle tanrıçanın hizmetine girdim.”²²⁰

II. Muwatalli öldükten sonra, III. Hattuşili kardeşine olan saygısından dolayı krallığa geçmediğini belirtmiş ve II. Muwatalli’nin de Hitit yasalarına göre tahta geçebilecek bir oğlu olmadığından Hattuşili’ye taht hakkı doğmuştur. Ancak, Hattuşili tahta geçmemiş, II. Muwatalli’nin haremdeki bir kadından olma oğlu olan Urhi-Teşşub’u yüceltmiş ve onu ülkenin kralı, Büyük Kral yapmıştır. Urhi-Teşşub’un Büyük Kral olmasından sonra da III. Hattuşili ise Hakpiş beyi olmaya devam etmiştir. Sonraki dönemlerde III. Hattuşili Hakpiş kralı

²¹⁶ A. Ünal (1974). *Hattuşili III Band 2*, TdH 4, C. Winter, s. 22-23; A. Mouton (2007a). *age*, s. 93.

²¹⁷ A. L. Oppenheim (1957). *age*, s. 197; A. Ünal (2013). *age*, s. 484.

²¹⁸ A. Mouton (2007a). *age*, s. 93.

²¹⁹ H. Otten (1981). *age*, s. 17.

²²⁰ A. Mouton (2007a), s. 91.

olarak birçok askeri ve politik icraatlar gösterince Urhi-Teššub, Hattušili'yi kıskanmış ve ona düşmanlık etmeye başlamıştır.²²¹

Hattušili, Ištar'dan gördüğü destek nedeniyle Urhi-Teššub'un kendisini kıskandığını ve kendisine zarar vermek istediğini ifade etmiş ve bu sebeple Urhi-Teššub, Hattušili'nin tek tek yeniden iskân ettiği terk edilmiş memleketleri elinden aldığını belirtmiştir.²²² Bu durum üzerine Tanrıça Ištar müdahalede bulunarak sadık hizmetkarını yalnız ve desteksiz bırakmamak için Hattušili'nin eşi Puduhepa'nın rüyasına girmiştir.

KUB 1.1+ iv 7-16:

“Ištar, hanımım, bu sırada eşime (Puduhepa'ya) rüyada göründü (ve onunla konuşmaya başladı): ‘Kocanın önünde yürüyeceğim ve tüm Hattuša kocana doğru dönecek! Ben nasıl onu (hep) büyük kıldıysam, ben onu (hiçbir zaman) kötü bir hükme ya da kötü bir tanrıya terk etmedim. Şimi onu (kocanı) Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na rahip kılıp kaldıracağım (yücelteceğim). Sen de beni (Šaušga *parašši*²²³ olarak) kutla!’”²²⁴

Yukarıdaki rüya metnine göre Tanrıça Ištar, Hattušili üzerindeki desteğini daha arttırmış ve tüm Hattuša'yı ona bahşederek, III. Hattušili'nin Büyük Kral (LUGAL.GAL) olmasında büyük pay sahibi olmuştur ya da daha önce de değinildiği gibi bu rüya Puduhepa tarafından uydurulmuş da olabilir. Başka bir düşünce ise III. Hattušili'nin otoritesinin güçlenmesi için Hatti Ülkesinin beylerinin ağız birliği yapmış olduğu ihtimalidir ya da gerçekten Tanrıça Ištar'ın rüya ile onlara Hattušili'nin yanında olmaları gerektiği haberi iletilmiştir.

KUB 1.1+ 19-23:

“Urhi-Teššub'un zamanında kovduğu yüksek zümreden kimselere hanımım rüyada onlara görünmüş ve (şunu söylemiştir): ‘Siz kendiniz hiçbir şey yapamazdınız (lakin ben) Ištar, Hattuša ülkerinin hepsini bir rüya ile Hattušili'ye çevirdim (verdim).’”²²⁵

Bu bölümde incelenen rüya metinleri II. Muwatalli ile III. Hattušili dönemine tarihlendirilen²²⁶ CTH 583 tablet metni, KUB 15.5 ile KUB 48.122'nin “join” olmasıyla

²²¹ S. Alp (2001). *age*, s. 139.

²²² H. Otten (1981). *age*, s. 21.

²²³ A. Ünal (2016). *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte*, Bilgin Kültür Sanat, s. 395; H. A. Hoffner & H. G. Güterbock (1997). *The Chicago Hittite Dictionary (Volume P)*, The Oriental Institut of The University of Chicago Press, s. 140. *parašši*:- Luvice bir isim olarak; itimat? güvenilir kimse?, koruyucu tanrı? olarak belirtilmiştir.

²²⁴ A. Mouton (2007a). *age*, s. 91.

²²⁵ A. Mouton (2007a). *age*, s. 91.

²²⁶ A. L. Oppenheim (1957). *age*, s. 193.

meydana gelmiştir. Bu tablet parçasının ön yüzünde bulunan rüya metinleri (KUB 15.5+ KUB 48.122 öy. 1-55) ölmüş Kraliçe Danuhepa'nın rüyaya iştirak etmesi nedeniyle kötü rüya sınıfına girdikleri üzerine değerlendirilmede bulunulmuştur. Bu sebeple kötü rüyalar bölümünde değerlendirmeye alınmıştır. Öte yandan tablet parçasının arka yüzünde yer alan rüya metinleri ise haberci rüya sınıfına girdiği üzerine değerlendirme bulunulmuş ve bu bölümde incelemeye alınmıştır.

Bu bölüme sirayet eden ilk rüya metninin III. Hattuşili'ye ait olduğu üzerine düşünülmüştür. Çünkü, III. Hattuşili'nin apolojik metninden de bilindiği üzere kendisi kardeşi Muwatalli ve ondan sonra, kardeşinin bir harem kadınından olma oğlu olan Urhi-Teššub'un tahtta olduğu dönemlerde kendisi terk edilmiş memleketleri tekrar iskân etmiş ve yine kardeşi II. Muwatalli tarafından sık sık savaşa gönderildiği apolojik metinde kaydedilmiştir.²²⁷ Bu sayede KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. 52-55²²⁸ metninde yer alan (st. 54); “Fırtına Tanrısı Hakpiş Kralı'na kızdığına” bölümü sayesinde bu tablet parçasının III. Hattuşili'ye ait olduğu anlaşılabilmiştir.

İlk rüya metninin satır başları kırıktır ve bu nedenle net bir ifade çıkarılamasa da metnin haber içerikli bir rüya olduğu anlaşılmuştur. Rüya metinleri aşağıda yorumlanarak bölümleriyle birlikte verilmiştir. Ayrıca rüyaların yorumlarının sonuçlandırıldığı son satırda geçen “Büyük Tanrıya verilsin” ifadesi ile tanrının tapınağına sunu malzemelerinin bırakılmasına işaret edilir.

KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. 2-4:

“[*Kırık*]... dizlerinin altına... Böylece Hepapiya söyledi: ‘Onlar Büyük Tanrı’ya²²⁹ vermek için yapacaklar’”.²³⁰

Bu bölümdeki metinde ilk satırdan bu rüyanın haberci bir rüya olduğu anlaşılmuştur. İlk satırda simgesel bir şekilde “bir gümüş kadeh” ve “rüya aracılığıyla” tabirleri bu rüyanın haberci bir rüya olduğu düşüncesine katkı sağlamıştır.

²²⁷ S. Alp (2001), *age*, s. 135.

²²⁸ Bu bölümdeki rüya metninde Tanrının Hakpiş Kralına (III. Hattuşili) kızgın olduğunu belirtildiği için bu rüya metni kötü rüyalar içerisinde incelenmiştir.

²²⁹ A. L. Oppenheim (1957). *age*, s. 193.

²³⁰ J. de Roos (2007a). *age*, s. 82.

KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. 5-8:

“Bir gümüş kadeh (tanrıya sunuldu). Rüya aracılığıyla Tarhu-IR²³¹ [*Kırık*] hediye verilmesi konusunda ilgili olarak. [*Kırık*]... Böylece Hepapiya (söyledi): ‘Büyük Tanrı’ya vermek için bir gümüş kadeh yapılınsın.’ Henüz (verilmemiş).”²³²

Tabletin devam eden bölümünde metnin oldukça kırık olmasından dolayı metne dair net bir anlam çıkarılmasına mâni olmuştur. Yine de bir önceki ve bir sonraki rüya metinleri de hesaba katılmış ve bu bölümle ilgili olan rüya metninin hemen hemen ne anlatmak istediği anlaşılır olmuştur. Metinde, rahip Ehli-Kuşuh’un rüya inkubasyonu ile aldığı mesajı rüya yorumcusu Hepapiya’ya ilettiği anlamı çıkarılmıştır. Rüya metninin son satırında bir tapınak inşasından bahsedilmesi ile aynı durumun Mezopotamya ve Mısır rüyalarında da görülen sembolik haber taşıyan rüya metinleriyle benzerlik göstermesi dikkat çekmektedir.

KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. 9-20:

“Rahip Ehli-Kuşuh’un rüyası [...] ve onunla (tanrıyla) konuştu. Altından (yapılan) [...] önünden aşağıya (doğru) [...] ve o (tanrı) [...] uzaklaşarak... Ve eğer (sen) o isen [...] ve kralım içinse. Bunun üzerine Hepapiya (söyledi): ‘(Büyük Tanrı adına) bir tapınak inşa edesiniz (ve) onu orada (Büyük Tanrı’ya adayasınız)’”²³³

Sonraki bölümde ise yeşim taşının kutsal bir gümüş objeye işlenmesiyle bir kehanet soruşturması gerçekleştirilmiş ve sonrasında da Hepapiya’nın talimatıyla Büyük Tanrı’ya bir gümüş *manawa*²³⁴ verilmesi kararlaştırılmıştır.

KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. 21-23:

“Yeşim taşının konusuyla ilgili olarak, onun (demire/gümüşe) işlenmesi gerekmektedir. (Kehanet sonucuna göre) Hepapiya söyledi: ‘Bir gümüş *manawa* Büyük Tanrı’ya veresiniz.’”²³⁵

²³¹ A. Mouton (2007a). *age*, s. 41. Metinde geçen “Tarhu.IR” adı rüya inkubasyonu ile görevli kişidir. Metinden de anlaşıldığı üzere, Tarhu.IR inkubasyondayken gördüğü rüyasını Hepapiya’ya anlatmış ve Hepapiya’nın değerlendirmesine göre tanrının ilettiği haber değerlendirilmiştir.

²³² A. Mouton (2007a). *age*, s. 251-252.

²³³ J. de Roos (2007a). *age*, s. 82-83.

²³⁴ A. Ünal (2016). *age*, s. 335. *manawa*: Gümüşten bir cisim olduğu belirtilerek, incelenen rüya metnindeki bölüme (KUB 15.5 ii 21) A. Ünal tarafından bizzat referans verilmiştir. Ayrıca incelenen rüya metninin transkripsiyon bölümündeki satırda bu gümüşten cisim “*ma-na-wa*” şeklinde yazılmıştır (J. de Roos, 2007a: 74). CHD L-N: “gümüşten yapılmış nesne” açıklaması yapılmıştır (CHD L-N, s. 162).

²³⁵ J. de Roos (2007a). *age*, s. 83.

Bir sonraki bölümde ise Büyük Kralın rüyasında ordusunun başarılı olması için Fırtına Tanrısı Yarri'ye²³⁶ bir sunu hazırlaması gerektiği kaydedilmiştir. Aşağıdaki rüya metinleri tablet üzerinde ayrı bölümlerde yer almasına rağmen metinlere dair konunun daha iyi anlaşılır olması ve konunun net bir şekilde pekişebilmesi için bölümlerin birleştirilmesi uygun görülmüştür.

KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. st. 24-27, 28-31, 32-38:

“Büyük (Kralın) rüyası [...] yeni bir tane yapacaksınız [...] ve onu (Hatti) ordusunun Fırtına Tanrısı'na (adayacaksınız).

28-31: “(28-30. satırlar oldukça kırık olduğu için okunabilecek herhangi bir işaret mevcut değildir.’ [...] uzaklara (doğru yola çıkıldı)

32-38: “[Rüyada görülenle ilgili olarak] birisi beyime (Kralıma) söyledi: ‘Çünkü (Tanrı) Yarri sana Araūna'ya yapacağın askeri sefer için bir teklif yaptı, Gaşga Ülkesi'ne yapacağın askeri sefer için bir teklif yapmalısın: ‘Ona (Tanrı'ya) bir altın at ritonu ve bir (adet) altından yük arabası ver.’ Bunun üzerine Hepapiya (söyledi): “Onları (sunuları) Büyük Tanrı Jarri'ye veresiniz!”²³⁷

Tabletin sonraki bölümüne kaydedilen diğer bir rüya metni yukarıdaki rüya metinlerinden ayrı değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Çünkü yukarıdaki rüyalardan sonra bu metindeki rüyada görülen tanrının kimliği metnin daha ilk satırından uygulanan kehanet soruşturmasından sonra anlaşılmıştır.

Aşağıda değinilecek olan rüya metni, Tanrı Yarri'nin bizzat rüyaya iştirak ettiğini ve gücünü bir aslan motifi üzerinde durarak gösterdiği tablet üzerindeki metne kaydedilmiştir. Kral, rüyasında gördüğü Büyük Tanrı Yarri'yi, Fırtına Tanrısına benzetmiştir. Rüya yorumcusu Hepapiya bu rüyanın tanrıdan gelen bir sembolik işaret/haber olduğuna dair değerlendirmede bulunmuş ve rüyada kral tarafından görülen Tanrı Yarri'nin bir heykelinin tıpkı rüyadaki gibi yapılması gerektiğini belirtmiştir. Böylece kralın ordusundaki askerlerin, krallarının rüyasında gördüğü Fırtına Tanrısına benzetilen tanrı heykeli sayesinde cesaretlerinin artması sağlanmıştır. Metinde kralın kimliğine ve ordunun faaliyetine dair bilgi yer almamaktadır.

²³⁶ A. L. Oppenheim (1957). *age*, s. 193.

²³⁷ J. de Roos (2007a), *age*, s. 83.

KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. 39-45:

“Rüyadakinin (Tanrının) bir aslan üzerindeki duruşuyla tıpkı Fırtına Tanrısını andıran Yarri olduğu ve efendime (krala) rüya aracılığıyla söylemiş olduğuna dair: ‘(Bu) kralın atasıdır’,²³⁸ sonrasında Hepapiya belirtti: ‘(Yarri’nin) bu heykelini tıpkı rüyadaki gibi yapasınız ve Büyük Tanrı Yarri’ye adayasınız!’²³⁹

Envanter listelerindeki tanrı heykellerinin tasvir edilişlerinde bazı tanrılar arasında çok sık olmasa da benzer görünümeler mevcuttur. Yukarıdaki rüya metninde kral, Tanrı Yarri’yi bir aslan üzerinde duran Fırtına Tanrısı olarak görmüştür. Rüya metninde de görüldüğü üzere Tanrı Yarri’nin rüya aracılığıyla krala gözükmesi Hepapiya tarafından; “Bu (Yarri) kralımın atasıdır” şeklinde beyanda bulunmuş ve bunun üzerine Tanrı Yarri’nin heykelinin yapılmasını söylemiştir. Envanter listeleri tanrıların görünüşlerinin şekillendirilerek bir stel olarak tasvir edilmesinin, Mezopotamya heykelticiliğinin bir geleneği olduğunu göstermiştir. Şöyle ki, Suriye kökenli olan çıplak tanrı ve tanrıça heykellerine MÖ üçüncü binyıldan itibaren yapımına başlanmış ve Helenizm dönemine kadar bu çıplak tanrıça heykellerinin yapımı sürdürülmüştür. İkinci binyıldan itibaren de tüm Ön Asya’da ve Antik Mısır’da çıplak tanrı ve tanrıça heykellerine yer verilmiştir.²⁴⁰ KUB 15.5 + KUB 48.122 46-51 tablet metninin bir sonraki rüya konusu da Yarri’nin bir rüya aracılığıyla üzerinin örtülmesi konusunu işlemektedir.

KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. 46-51:

“Bir rüya aracılığıyla krala söylenenle ilgili olarak: ‘Kendisinin yanında yer alacak (üzeri örtülü) bir Yarri heykeli yap’, bu konu üzerine Hepapiya söyledi: ‘Yarri’nin üzerini örtünler ve Büyük Tanrı’ya versinler.’”²⁴¹

Aşağıdaki rüya metninde Danuhepa’nın rüyada Fırtına Tanrısı’nın bahar mevsiminin gelmesiyle yer altından çıkıp, göğe yükseleceğini söylemesiyle *purulliyas* bayramını müjdelemiştir. Bundan dolayı Fırtına Tanrısının hoş karşılanması gerektiğine vurgu yapılarak tanrıya verilecek sunuların değeri ölçülmüştür. Fırtına Tanrısı’na verilecek olan sunuların neden verilmediği Hakpiş Kralı (III. Hattuşili) tarafından Hatti Kralı’na sorulmuş ve bunun

²³⁸ Bu satırda yer alan “Yarri, kralın atasıdır” deyiimiyle Tanrı Yarri, kralın ölmüş babası olduğuna dair herhangi bir bulgu yoktur. Hititlerde ölmüş bir kral için “tanrılaştı, tanrıyla buluştu” deyiimi ve inancı olması dolayısıyla (M. Alparslan, 2006: 12); yine de metindeki Tanrının kralın babası olabilme ihtimali hala açık kalmıştır ve eğer gerçekten Yarri, kralın ölmüş babasıysa bu rüya kötü rüya sınıfına da girmemektedir. Çünkü rüya metninin içeriğine göre Yarri, krala çıkacağı askeri sefer için kendisine ve askerlerine cesaret vermiştir. Zaten, rüya yorumcusu Hepapiya’nın rüyada görülen tanrı silüetinin birebir heykelinin yapılmasını istemesi de bu durumu haklı çıkarmaktadır.

²³⁹ J. de Roos (2007a), *age*, s. 83-84.

²⁴⁰ V. Haas (1994), *age*, s. 356.

²⁴¹ J. de Roos (2007a), *age*, s. 84.

üzerine Hepapiya, verilmeyen hediyelerin verilmesini söylemiştir. Metinde hem Fırtına Tanrısının göğe yükseleceğinin belirtilmesi ile yeni yıl başlangıcının olacağı hem de kutlamada müzik aletlerinin (*huhupal-*) tanrıya sunulacağınsan dolayı *purulliyaš-* Bayramı'nın kutlanacağı anlaşılmıştır.²⁴²

KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 3 1-14:

“Kralın rüyası. Danuhepa, krala (rüyada) söyledi: ‘Fırtına Tanrısı şimdi göğe yükselecek, herhangi bir ihmalkarlığınız olmasın’, bu (sözün) üzerine kral: ‘Ben zaten altın bir ritonu Fırtına Tanrısı için hazırladım.’ Söz üzerine Danuhepa (söyledi): ‘Bu iyi (yeterli) değil.’ Bu durum üzerine Hapkiş Kralı (III. Hattuşili) konuştu: ‘Neden sen söz verdiğin gibi müzik enstrümanları (*huhupal-*)²⁴³ ve lapis lazuliyi Fırtına Tanrısı’na vermedin?’ Hepapiya söyledi: ‘Müzik enstrümanları (*huhupal-*) ve lapis lazuliyi Büyük Tanrı’ya veresiniz.

Aşağıdaki incelenecek art arda iki rüya metninde haberci rüyaların kendisine has özelliğinin birinin daha görüldüğü gözlemlenmiştir. Heşmiya'nın rüyasına gelen Meydanın İştari'na doğrudan rüyada talep edilen eşyaların verildiği kaydedilmiştir. Bu durumun Büyük Tanrının öfkelenmesine yol açacağını bilen Hepapiya bu noktada devreye girmiş ve Büyük Tanrının gazabına maruz kalmamak için Meydanın İştari'ndan bu eşyaların geri alınıp, Büyük Tanrıya verilmesini sağlamıştır.

KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 3 15-21:

“Meydanın İştari'na ile ilgili olarak Heşmiya'nın rüyasında *azenna-* kadınlarının davasında (değeri belirlenmemiş) gümüş, öküz ve koyun istendi ve şimdi, efendimin (kral) Meydanın İştari'na (değeri belirlenmemiş) gümüşü, öküzü ve koyunu verilmiştir. Bu durum üzerine Hepapiya söyledi: ‘Bölgenin İştari'ndan bunları (sunular) geri alınız ve onlar (sunular) Büyük Tanrıya veresiniz.’²⁴⁴

Sıradaki rüya metninde ise yukarıdaki rüya metni ile aynı şekilde Meydanın İştari'nin kraldan talep ettiği eşyaların verildiği ve daha sonra bu eşyaların Meydanın İştari'ndan geri alınıp Büyük Tanrı'ya verilmesi kaydedilmiştir. Bu şekilde Hepapiya tekrar kralı Büyük Tanrının öfkesinden korumuştur.

²⁴² G. Masalcı Şahin (2012). *Hititlerin Kullandığı Bir Müzik Aleti: GIŠ^DINANNA*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 18.

²⁴³ M. Schoul (2004). *Hethitische Kutmusik: Eine Untersuchungen der Instrumental- und Vokalmusik anhand hethitischer Ritualtexte und archäologischen Zeugnissen*, M. L. Leidorf, s. 112.

²⁴⁴ J. de Roos (2007a). *age*, s. 85-86; A. Mouton (2007a). *age*, s. 254.

KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 3 22-29:

“Kralın rüyasında gördüğü Meydan’ın İştari’na dair, (İhtar) kralın bir ok sadağını oklarla doldurmasını [*Kırık*] ve aynı zamanda bir duvar halısını istedi ve Meydanın İştari okçularla doldurulmuş bir savaş arabasını (daha) istedi. Meydanın İştari’na istedikleri verildi, bu durum üzerine Hepapiya (söyledi): Onlar (eşyalar Meydanın İştari’ndan geri alınsın), onlar Büyük Tanrıya verilsin.’ Verilmiş.”²⁴⁵

Tablet üzerindeki bir sonraki bölüm (st. 30-44) oldukça kırık olduğu için kaydedilmiş metne dair çıkarım yapmak hayli zordur. Yine de bu bölümde bir ritonun Büyük Tanrıya verildiği görülebilmektedir.²⁴⁶

Bu bölümdeki rüya metninde de aynı şekilde kralın rüyasında birisi tarafından uyarıldığı görülmüştür. Metinde birçok kırık bölüm olmasına rağmen açık bir şekilde kaydedilmiş rüyanın haberci rüya olduğu anlaşılmıştır.

KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 3 45-49:

“Kralın rüyasında [*Kırık*] tapınağında fildişi aslanı (görmesine) dair birisi [*Kırık*] (benimle konuştu): ‘Sen tıpkı bunun gibi [*Kırık*], yapmalısın [*Kırık*], bunun üzerine Hepapiya söyledi: ‘Bir [*Kırık*] fildişi aslanı (onları yapasınız) ve Büyük Tanrıya veresiniz.’”²⁴⁷

Bu rüya kaydında da görüldüğü üzere haberci rüya sınıfına uygun bir rüya örneğidir. Hazziya’nın istediği koyunlar hazırlanmış ve verilmiştir. Son iki satırda (st. 55-56) yer alan diğer metnin, bu bölümdeki rüya metniyle ilgisi olduğundan bir üstteki metne eklenmesi uygun görülmüştür.

KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 3 50-56:

“Kralın rüyası. Rüya Hazziya (kraldan) koyun istedi, bunun üzerine Hepapiya (söyledi): ‘1000 koyunu Büyük Tanrıya verilmek üzere hazırlayıp belirleyesiniz ve onları Büyük Tanrıya veresiniz.’” [*Kırık*] talep edilen koyun, [*Kırık*] ve bunlar (koyunlar oraya) üşüşecek.²⁴⁸

²⁴⁵ J. de Roos (2007a). age, s. 85-86; A. Mouton (2007a). age, s. 254

²⁴⁶ J. de Roos (2007a). age, s. 86.

²⁴⁷ J. de Roos (2007a). age, s. 86.

²⁴⁸ J. de Roos (2007a). age, s. 86.

Tabletin son üç bölümlerindeki rüya kayıtlarında tanrının rüya aracılığıyla iletmek istediği herhangi bir habere ziyade kendisine yapılmasını istediği sunuları krala ilettiği görülmüştür.²⁴⁹

KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 4 1-3:

“Heşmiya’nın rüyası. Rüyada Hurri boğasına bal verilmesi konusu nedeniyle... [Kırık]. Hepapiya söyledi: ‘Onları hemen Büyük Tanrıya verin.’”²⁵⁰

KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 4 4-6:

“Dupa İştari rüyada kraldan 16 şekel değerinde 1 altın güneş kursu, 2 öküz ve 7 koyun isteğinde bulundu. Hepapiya söyledi: ‘Onlar Büyük Tanrıya verilsin.’”²⁵¹

KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 4 7-9:

“Koruyucu tanrısı rüyada kraldan 1 gümüş arınma kabı istedi. (Hepapiya): Büyük tanrıya verilsin.”²⁵²

Bu kısımda değinilen metinler ise CTH 590 kataloğu içerisinde bulunan KBo 8.62 ve 8.63 tabletine ait metinlerdir. Bu vesileyle aşağıda incelenen tablet metninin III. Hattuşili’nin Hakiş Kralı olduğu dönemde, II. Muwatalli ya da Urhi-Teşub’un taht zamanına tarihlendirilir.²⁵³

Bu bölümdeki rüya metninde ise iki rüya yer almaktadır. Metnin ilk satırında kırıklar olması sebebiyle rüyayı kimin gördüğüne dair metin üzerindeki işaretler de okunamamaktadır. Bu sebeple iki farklı yorum yapılabilir: Birincisi; rüyayı kral görmüştür ve rüyada tanrının ilettiği haberi anlayamamış ve sonrasında (st. 6’da) tanrının ne tür bir haber gönderdiğinin netleşmesi için rüya inkubasyonu görevli bir kişiyi görevlendirip rüya görmesi sağlanmış ve metne iki rüyanın da bu şekilde kaydedilmiş olduğudur. İkincisi ise; rüyayı uyku inkubasyonu görevli kişi görmüş ve görevli de ilk seferde rüyayı anlayamamış ve tekrar inkubasyona yatarak tanrının ne tür bir haber ilettiğini anlamlandırmaya çalışmıştır. Tez boyunca incelenen rüya metinleri göz önünde bulundurularak birinci yorum ağırlığını

²⁴⁹ KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 4 st. 1-9 değerlendirilmiştir. St. 10-33 içerisinde yer alan bölümlerde satırlar oldukça kırık olduğu için değerlendirilmeye tabi tutulamamıştır. Ayriyeten tabletin devam eden bölümünde rüya kaydı (st. 34-39), kralın babası için talepte bulunduğunu ve metnin devamın ölü ruhlar için sunuda bulunmasında dolayı bu rüya metni kötü rüyalar içerisinde değerlendirilecektir.

²⁵⁰ J. de Roos (2007a). age, s. 86-87.

²⁵¹ J. de Roos (2007a). age, s. 87.

²⁵² J. de Roos (2007a). age, s. 87.

²⁵³ M. C. Trémouille (1997). *Hébat Une Divinité Syro-Anatolienne*, LoGisma, s. 151.

hissetirse de metnin kil bir tablet üzerine yazılmış olmasından dolayı iki rüyanın da aynı anda kaydedilmiş olması gerektiğinden ikinci yorum da aşağıdaki rüya metni için önemli olacaktır.

KBo 8.62 1-8:

“Bir rüya... [Kırık]. Tanrıdan gelen bir rüya... [Kırık]. Taşı getiren Fırtına Tanrısı... [Kırık]. O içeri girmedi... [Kırık]. Rahibenin rüyası, o sorguladı... [Kırık].”²⁵⁴

Aynı katalogun bir diğer metni olan KBo 8.63 metninin ilk satırlarının hasarlı olması sebebiyle bir rüya metni olup olmadığı net değildir lakin, metinde Mezopotamya Tanrısı Ea ve adı okunamayan bir başka tanrı adına yapılacak olan riton sunularından bahsetmektedir. Metinde kralın tahta çıkışının 7. yılı olması ve Mezopotamyalı tanrı adlarının bulunması nedeniyle bu metinde anlatılanlar tıpkı Mezopotamyalı kralların rüyalarındaki gibi sembolik haberci rüyalardan biri olduğu düşünülmüştür.

KBo 8.63 1-15:

“Eğer bölgenin kralı [Kırık]... 7. Yılının [Kırık]... Kralın meselesiyle ilgili olarak [Kırık]... ve Ea ile Al... tanrılarına (sorulsun?) [Kırık]... ve bu konuya dair yapılacak olan bir kehanetle yerinin belirlendiği yerde sivil esirlerle (tapınak?) inşa edeceğim. Üstelik, sivil esirleri, 1 mina değerindeki gümüşten bir aslan ritonu ve 40 sivil esiri daha Büyük *tapri*'ye²⁵⁵ danınışıp, tanrıya vereceğim.”

§ 9-15: Kralın Şapla Şehri'ndeki meselesine ilişkin bildiği konu üzerine, Lawazantiya İştari'nin rehberliğinde sana hayırlı sonuçlar getirecek, sonra da Lawazantiya İştari'nin (adına)...[Kırık]... (tapınak) inşa edeceksin. Sonrasında da bir gümüşle *purapši*- rahibi [Kırık]... tamamen yerleştirecek. [Kırık]... ve onlar belirlenmiş (olacak).”²⁵⁶

Ayrıca, J. de Roos KBo 8.63 tableti ile KBo 9.96 tabletlerinin arasında birtakım benzerlikler bulunması ve bu iki tabletin birbirleriyle aynı döneme ait olmalarından dolayı tabletlerin “join” olması konusu için mümkün olamayacağını belirtmiştir. Bununla birlikte de

²⁵⁴ J. de Roos (2007a). *age*, s. 132; A. Mouton (2007a) *age*, s. 279.

²⁵⁵ A. Ünal (2016). *age*, s. 516. ^{LU}*tapri*: Eş, dost, yoldaş, işbirlikçi anlamlarına gelmektedir ve metinde yazılmış olduğu üzere kralın Büyük *tapri*'ye soracağım, danışacağım diye kastettiği kişi rahip de olabilir. Çünkü satırın sonu “*pu-nu-uš- ğmi-ġ* : sormak fiili ile bitmiştir. Bunun yanında metnin transkripsiyonunda geçtiği gibi “GAL *tapri* sıfatı, ^{SAL}*tapri* şeklinde rahip anlamına da geldiği için kralın rahibe danışmasını metnin kâhibi tarafından bu şekilde de yazmış olabileceği üzerine değerlendirilmiştir.

²⁵⁶ J. de Roos (2007a). *age*, s. 134-135; A. Mouton (2007a). *age*, s. 280.

Roos, bu iki tablet için sadece çağdaş olduklarını belirtmiş ve II. Muwatalli dönemi ile III. Hattuşili'nin Hakpiş Kralı olduğu döneme ait olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁷

Aşağıdaki metin için yukarıda kral sıfatının kimliğine dair dolaylı bir tanımın J. de Roos tarafından II. Muwatalli ya da III. Hattuşili üzerine yapılmış olduğunun belirtildiği üzere, Horst Klengel²⁵⁸ tarafından da aşağıdaki metin için II. Muwatalli'ye ait Suriye seferi öncesi kaydedilmiş bir metin olduğu yönünde bir tanım daha vardır.

Bu metin, Suriye üzerine sefere çıkan krala rüyasında galip geldiğinin tanrılar tarafından kendisine gösterildiği bir içeriğe sahiptir.

KBo 9.96 1-18:

“[ve] İstar [*Kırık*]... Geleceğim ve sana danışacağım... Bunu (sefer hazırlığını) *gaštarhaiyada* Festivallerinde açıklayacağım. (Sonra) Festivaller için geri geleceğim. Henüz bitmedi.”

§ 7-18: “Eğer, kralın ordusu seferde başarı elde ederse (ilerlerse), Ey Tanrım, beni destekle, bana (krala) Amurru Ülkesi'nin fethini göster! Galip geldiğimi [*Kırık*] silahlarımla ya da bana düşmanlığının karşılığı olarak mı? Irgata'daki Ninuwa İstarı, [*Kırık*]... (tanrıya) danışır, Ey Tanrım, ... [*Kırık*]... gayem [*Kırık*]... altınla mükâfatlandıracağım. [*Kırık*]... yapacağım... Henüz yapılmadı.”²⁵⁹

Bu bölümdeki metinde baştan sona tüm satırların başı kırıktır ve kralın rüyasına dair net yorum yapmayı da kısıtlamıştır. Kralın rüyasında ev, nehirler, tapınak ve Puduhepa'nın heykelini görmesi ve heykele başkaları tarafından yapılan yorumlara yer verilen bu rüya metnini sembolik haberci rüyalar sınıfında değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Daha önce sembolik haberci rüyaların bir yorumcuya ihtiyaç duyulduğuna değinildiği üzere bu rüya metninde de rüyada net olarak da olsa görülen ifadelerden tanrının nasıl bir rüya göndermiş olduğunun tespitine ihtiyaç duyulduğu, metnin bu haliyle anlaşılmaktadır Metinde birçok yerde ve satır sonunda kırıkların olması sebebiyle bahsi geçen metnin doğrudan haberci, müjdeleyici bir rüya da olması ihtimali de vardır.

²⁵⁷ J. de Roos (2002). Vows Concerning Military Campaigns of Hattuşiliş III and Tudhaliyaş IV. *Fs Imperati*, s. 184; I. Fiorella vd., (2002). *Anatolica antica: Studi in memoria di Fiorella Imperati*, LoGisma, s. 184.

²⁵⁸ H. Klengel (1999). *Geschichte Des Hethitischen Reiches*, Brill, s. 204. Ayrıca konuya ilişkin bir başka kaynak için, bkz. Izre'el, S., & Itamar, S. (1991). *Amurru Akkadian: A Linguistic Study*, 2, Scholar Press, s. 166.

²⁵⁹ J. de Roos (2007a). *age*, s. 138

KUB 31-67 Rev. 4 1-19:

“[*Satır başı kırık*]... bir ev. [*Satır baştan sona kırık*]. [*Kırık*]... tapınaklar, [*Kırık*]... nehirlerin olduğu, [*Kırık*]... tapınak gibi bir şeyler (gördüm ve) [*Kırık*]... içeriye girdim. [*Kırık*]... (Orada) Lawazantiya (Bölgesi) yine orada [*Kırık*]... tapınak tanrısının 2 muhafız kölesi... [*Kırık*]... başlarındaki ve burunlarının üzerine maske taktılar. [*Kırık*]...-ler *huwanaššari*, [*Kırık*]... heykeller ve eğer kraliçe, [*Kırık*]... ve onlar söyledi: ...Puduhepa gibi muazzam. [*Kırık*]... kadın (Puduhepa?) tamamladı. [*Kırık*]... çaba gösterdi mi? [*Kırık*]... kadın (heykeli) geri getirip düzeltti. [*Metnin son satırı tamamen kırıktır*].”²⁶⁰

Bu bölümdeki rüya metni (KUB16.98 ii 10-18) hem haberci hem de siyasi bir rüya içeriğine sahip olarak IV. Tuthaliya’ya atfedilen bir rüya metni olma özelliğini taşımaktadır ve Tuthaliya’nın henüz tahta çıkmadan önceki dönemini yansıtmaktadır. Tuthaliya, Arinna’nın Güneş Tanrıçasını sürekli rüyasında Nerik’e yapılmış bir kült gezisiyle alakalı olarak görmesinden dolayı tanrıçanın rüyada ne tür bir mesaj vermek istediğini net bir şekilde hemen anlayamamıştır. Metinden de anlaşıldığı üzere Tuthaliya rüyayı anlamlı kılabilme için bir kehanet soruşturmasına başvurmayı seçmiş ve kehanetin olumlu çıkması sonucunda kendi geleceğiyle ilgili olarak kral olacağına ve kral olduktan sonra da gelecek yıl Nerik Şehri’ndeki bayram kutlamalarına katılacağı belirtilmiştir.²⁶¹

Buradaki rüya metninde rüyayı gören kişi daha önce de değinilen “tanrı adamı” DINGIR^{LIM}-niyanza ünvanlı görevlidir. Rüyasında Arinna’nın Güneş Tanrıçasından gelen haberi değerlendiren bu kâhin, tanrının rüya vasıtasıyla kralın Nerik’te tanrı adına bayram kutlamalarına katılmasını istediği şeklinde değerlendirmiştir. T. van den Hout’a göre; bu rüya IV. Tuthaliya’nın Büyük Kral olacağına alameti olduğuna bir işarettir.²⁶²

KBo 16.98 ii 10-18:

“Arinna’nın Güneş Tanrıçasının rüyalarımda bana böyle görünmeye devam etmesinden dolayı, eğer ki Kummani topraklarında yükselirsem, beni destekleyenler sayesinde kraliyete geleceğim. Eğer bayram (kutlamalarına) son verirsem, ki ihmal etmem ve Nerik’te tanrıya

²⁶⁰ J. de Roos (2007a). *age*, s. 201-202.

²⁶¹ Th. P. J. v. d. Hout (1998). *The Purity of Kingship An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tuthaliya IV*, DMOA, 25, s. 98-99.

²⁶² T. P. J. v. d. Hout (1998). *age*, s. 98-99. Bu bölümdeki rüya metni, aynı zamanda “Hitit Kraliçelerinin Kötü Rüyalari” içerisinde değerlendirilen; CTH: 577, KUB 5.1’de kaydedilmiş olan Kraliçe Puduhepa’nın Tiliuria’da gördüğü Hattuša’nın yanmasıyla ilgili rüyası ile karşılaştırılabilir.

adaktan başka bir şey de veremem, gelecek yıl Nerik'e (benim için) bir gezi yapılacak. Eğer siz tanrılar bu sözlü (kehanet) sorgulamasını onayladıysanız kuşlar belirlesin."²⁶³

Boğazköy tabletleri arasında bulunan bu tablet parçasının sağ sütununda yer alan metinde kimliği tespit edilemeyen ama İmparatorluk dönemine tarihlendirilen metinde, Hitit kralının bir konuyu Zippaladanda'nın Fırtına Tanrısına danışmak istemesi kaydedilmiştir. Kralın danışmak istediği konu için tanrıya hediyeler sunması ve öğrenmek istediği kehanetin rüya ile kendisine gönderilmesini dilediği açık bir şekilde gözükmektedir. Metinde kralın tanrıya açacağı konuyu Heşmiya'ya danışması ve yapılan bir inkubasyon girişimi anlatılmaktadır. Rüyanın nasıl sonuçlandığına dair bir satır ve olumlu ya da olumsuz bittiğine dair işaret de görülemez. Kralın bir konuyu tanrıya danışmak istemesi ve merakını rüyadan gelecek haber ile gidermek istemesi bu rüyayı sembolik bir haberci rüya olarak değerlendirilmesi olanak tanır. Metin baştan sona aşağıdaki gibidir.

Bo 366/v Sağ Sütun st. 1-9:

“Kral, Zippalanda'nın Fırtına Tanrısı'na (bir konu hakkında) 2 mina değerinde (bir sunu) ile 1 öküz ve 8 koyun sözü verdi. Kralın bir talebi vardı (ve) Heşmiya, (kralın) Zippalanda'nın Fırtına Tanrısına (danışacağı konuyu) biliyordu. Bir rüya, kralın gördüğü bir rüya. Tanrıya yapılacak duanın konusunun danışılacağı tapınağın (belirlenmesi) konusunu kral rüya ile tanrıdan bildirmesini (istedi). Utima bölgesinden uzakta... [Kırık]... sonrasında [Kırık] Zippalanda'nın Fırtına Tanrısı'na...”²⁶⁴

Yeni Krallık Dönemi'ne ait olan bu metinde kralın kimliğine dair bir bilgi yoktur. Metinde anlatılana göre kral bir rüya görmüş ve bunun üzerine Tanrıça Kubaba'nın tapınağına gitmiştir. Ardından rüyasının manasını öğrenebilmek amacıyla karaciğer falı yoluyla Tanrıça Kubaba'nın öfkesinin olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

KUB 22.69 ii 4-6:

“Kral, gördüğü rüyası sebebiyle Kubaba'nın tapınağına gittiğinde [Kırık]..., gördüğü rüya için karaciğer falı kahinine rüyasını sonuçlandırmak için danıştı. Eğer tanrıça öfkeliyse, kehanet olumsuz çıksın.”²⁶⁵

²⁶³ Th. P. J. v. d. Hout (1991). Hethitische Thronbesteigungsorakel und die Inauguration Tudhalijas IV, *ZA*, 81(1-2), s. 293; A. Mouton (2007a). *age*, s. 192.

²⁶⁴ J. de Roos (2007a). *age*, s. 302.

²⁶⁵ A. Mouton (2018). Portent Dreams in Hittite Anatolia, *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East*, (Ed.) Esther J. Hamori ve Jonathan Stöckli, SBL, s. 35.

4.1.2. Hitit Kraliçelerinin Haberci Rüyaları

Hitit Yeni Krallık döneminin ilk Büyük Kralı I. Šuppiluliuma'nın eşi Tavananna'nın entrikalarını anlatan tablet metni, II. Murşili dönemine tarihlendirilmiştir. II. Murşili döneminde de eşinin dönemindeki gibi entrikalarına devam ettiği metinde açık bir şekilde görülmektedir. Öyle ki, eşinin zamanında yaptığı gibi saray erkanı tarafından hoş karşılanmayan bazı olaylara II. Murşili döneminde de devam ettiği görülmektedir.²⁶⁶

Tavananna aşağıdaki tablet metninde anlatıldığına göre, *hekur* tapınağındaki koruyucu tanrısına vermesi gereken sunuları vermediği için saraydan kovulmuştur. Tanrıya verilmesi gereken sununun verilmemesi ya da eksik verilmesi gibi durumlarda tanrıların öfkesini göstermek için kişinin rüyasına geldiğini ve dolayısıyla bu tür rüyaların “kötü rüyalar” kapsamına girdiği bilinmektedir.²⁶⁷ Bu metinde farklı olan ise verilmeyen sunu için kişinin tanrı tarafından değil, saray erkanı tarafından cezalandırılmasıdır. Bundan dolayı bu rüya metnini haberci rüyalar başlığında incelenmesi uygun görülmüştür.

KUB 22.70 öy. 12-70:²⁶⁸

§ 12-27: “Burada (kehanet) yine olumsuz sonuçlandı. Bundan dolayı Malaš bu (meseleyi) söyledi: ‘Kraliçe koruyucu tanrısı *hekur*’un tapınağına adamak için kutsal kayanın içinde altın bir çelenk yaptı. Arušna'nın tanrısı bir rüyada onu (altın çelengi) kraliçeden istedi ama kraliçe vermedi. Bu yüzden onu mabeyincinin evinde sakladı, onun yerine kraliçe Arušna'nın Tanrısı için iki gümüş çelenk yapmasına rağmen, Arušna'nın Tanrısına istediği altın çelengi vermediği için Kraliçe bu durumdan zarar görmeye başladı. (Bu yüzden) Kraliçe saraydan kovuldu. Kraliçe, Utriliya Şehri'nden eşim (kraliçe) bir şekilde şunu yazdı: ‘Arušna'nın tanrısı bir rüyada benden altın bir çelenk istedi ve Mabeyincinin evinde duruyor. Malzemeler(?) ve (değerli) taşlar bir *atupalašša* sandığında sakladı. (Şimdi) onları Tanrıya sunmak için bana gönder.’ Bahsi geçen altın taç yanında altın bir şahin, sekiz adet rozet, taştan yapılmış bir demet üzüm, bir süs eşyası (*pinkita*)²⁶⁹, kaşlar ve taştan yapılmış göz kapakları da bulundu. (Bunları) kraliçenin *hekur* tapınağındaki koruyucu tanrısına sunmak için tapınağa getirdiler. Kraliçenin adak olarak yaptığı iki altın çelenkten, sadece biri bulundu. (Sonra) bu durum üzerine şöyle denildi: ‘Tanrı için sunulanlar her ne ise gerçekten tanrılara verilecek ve

²⁶⁶ M. Alparslan (2006). *agt*, s. 8 vd.

²⁶⁷ Kötü rüyalar konusu başka bir başlık altında ele alınmıştır. Metinle ilgili olarak; Tavananna'nın kendisine ait rüya ve rüyayı sonuçlandırmaya dayalı fal uygulamalarında tanrının kendisine öfkesini değil, iletilen haberci nitelikli rüya görülmüştür. Bu da metnin kötü rüyalar arasında verilmemesinde karar kılıcı olmuştur.

²⁶⁸ Kraliçe Tavananna'ya dair bu metnin incelenmesinde tezin konusu dahilinde metnin bazı satırları çıkartılmış, Tavananna'nın rüyalarının ve rüyaya dair kehanet sorgulamalarının olduğu satırlar incelenmiştir.

²⁶⁹ A. Ünal (2016). *age*, s. 415.

saptırılmayacaktır. Bununla birlikte bir altın şahin, (yaklaşık) sekiz rozet, taştan yapılmış bir demet üzüm süs eşyası (*pinkita-*), kaşlar ve göz kapakları hakkında hiçbir bilgimiz yoktu.’ Bu malzemeler kraliçe adına onun *hekur* tapınağındaki koruyucu tanrısına götürüldü. (Bu sefer) biz önceki götördüğümüz malzemeleri (tapınakta) bulamadık. Eğer bu tanrının kızgınlığı ise *nipašuri*²⁷⁰ falı ve *šutu*²⁷¹ olumsuz (sonuçlansın).”²⁷²

§ 28: “Ey Tanrım, eğer siz başka bir şey için değil de sadece bu mesele için kızgınsanız, o zaman fal elverişli olsun, fal (SAG.ME)²⁷³ olumsuzdur.”²⁷⁴

§ 41-44: “Burada tekrar bir kehanet sorgulaması yapıldı ve Kraliçe bir rüya gördü: ‘Rüyamda birisi şunu dedi’: ‘Siz eşyaları Arušna’nın Tanrısına vereceğinize dair kehanet eşyalarını bir yere bırakın.’ Eşyaları bırakacağınız yer dolayısıyla etlerin olumsuz olmasına neden olacaktır, bu nedenle et falı olumlu sonuç verir ama *zizahi*²⁷⁵ içeceği ve silah sonucunda, sonuç olumsuzdur. Bu durum üzerine biz ona (Tavananna) sorduk: ‘Çünkü, Pattiya sarayda kaldı.’”²⁷⁶

§ 71-74: “Eğer Büyük Kız Tavananna tarafından saraya kurnazca getirilen şeyler altın çelenk, altın şahin, sekiz rozet, değerli taşlar ve kakma ise bu Pallā’nın işidir. Kâhin bu durumu şu an sorgulamayacak. Kraliçenin rüyası: ‘Koruyucu tanrının *hekur* tapınağındaki eşyalar, onları (aynı şekilde) oldukları gibi bırakacağız.”²⁷⁷

Kraliçe Puduhepa’nın rüyasında tanrının kraliçeye bir haber ilettiği görülmüştür. Kraliçe Puduhepa’ya iletilen bu haberci rüyayı doğrudan kendisi anlamlandıramamıştır. Bu tür rüyalar, sembolik haberci rüyaların bir özelliği olarak rüyanın bir yorumcu tarafından yorumlanması gerekmiştir. İncelenen rüya metni KUB 60.97 +² KUB 31.71 tabletlerinin birleşimidir.²⁷⁸

Kraliçe Puduhepa’nın rüyasında Ankuva Şehri’ndeki festival kutlamaları sırasında gördüğü rüyasında atlardan etkilenmiş ve onları beğenmiştir. Kraliçe, atlardan başka aynı

²⁷⁰ CHD L-N, s. 447. *nipašuri*: Karaciğerin bir bölümüdür. Karaciğer fallarında karaciğerin bu bölümü falın sonucuna etki eder.

²⁷¹ A. Ünal (2016). *age*, s. 495. *šuti*: Hurrice bir fal terimidir.

²⁷² A. Ünal (1978). *Ein Orakeltext über die Intrigen am hethitischen Hof (KUB XXII 70 = Bo 2011)*, TdH 6, C. Winter Univeristätsverlag, s. 57-61; A. Mouton (2007a): *age*, s. 175-176.

²⁷³ A. Ünal (2016). *age*, s. 432.

²⁷⁴ A. Ünal (1978). *age*, 63; A. Mouton (2007a), *age*, s. 176.

²⁷⁵ A. Kloekhorst (2008). *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Brill, s. 1038.

²⁷⁶ A. Ünal (1978). *age*, s. 67; A. Mouton (2007a), *age*, s. 176.

²⁷⁷ A. Ünal (1978). *age*, 77-79; A. Mouton (2007a), *age*, s. 176.

²⁷⁸ Th. P. J. v. d. Hout (1994). Träume einer hethitischen Königin: KUB LX 97 +² XXXI 71, *AoF*, 21(2), 309-310.

mekân içerisinde bulunan Babilli Maraşşanta'nın da saçlarına dikkatini vermiştir. A. Ünal²⁷⁹, Babilli bu adamın dış görünüşü dolayısıyla Hitit erkeklerinden farklı olmasından dolayı kraliçenin dikkatini çektiğini belirtmiştir.

KUB 60.97 +[?] KUB 31.71 i 2-15:

“Ve bu tarafa yerleştireceğim. Eşime (III. Hattuşili), onları alıp götürüleceğim ve bütün bunları tanrıya sunacağım. Kraliçe'nin rüyası: Ankuva Şehri'nde bir rüya gördü: ‘Eşim (buralarda) bir yeredir ve onun önünde, tahta levhaların üzerinde beyler, kâhya ve kâtiplerin şefi (durmaktadır). Sonrasında birçok bey ayağa kalkar; Maraşşanta, *anduwāššalli*- adamı (orada) duruyor. Örülmüş upuzun saçlarının yanı sıra, bir Babilli gibi gibi etkileyicidir.”²⁸⁰

Kraliçe Puduhepa, aşağıdaki rüya metninde geçen rüyasını gördükten sonra bir hevesle eşi III. Hattuşili'ye anlatmak istemiş ama eşi o sırada bir ayinde olduğu için Puduhepa'nın rüyasını dinlemek istememiştir.

KUB 60.97 +[?] KUB 31.71 ii 1-34:

“Onlar, atlar beni çığneyecekti. Bu yüzden ben, kraliçe, (yere) oturdum ve çığlık attım. Bu sırada savaş arabalarını kullanan askerler bana güldüler. Ayrıca atların en iyilerini de alıp gittiler. (Atların) hiçbiri de beni ezmedi ve üzerime idrar yapmadı. Ona (eşime) gittiğimde, bunu söyledim: ‘(*Targaššana*- evi)²⁸¹ evi kaçmayacak ama savaş arabası sürücülerini kaçacak.’ Bunun üzerine bana tam anlamıyla şunu söylemeye cüret etti: ‘Tanrılar senin ağzını bildiğinden, sen kendi ağzını bilmeyeceksin, bilerek lanetlemeyeceksin!’ Ben, kraliçe cevap verdim: ‘(Tanrı) her ne biliyorsa o insanlara sorsun!’ Ben kim olduğumu biliyorum ve söylemek istediğim, sadece budur!’ Tanrılar korusun! Hanımefendi Zamuvatti gibi birisi sarayda bazı atlar olduğunu iddia etti ve Hanımefendi Zamuwatti'ye bir çift at verildi. Hanımefendi Uwā'ya da bir çift at verildi. Uwā'ya verilen atlardan biri *ariškan* idi ve arkasında beyazlık vardı. Uwā onu (atı) değiştirdi.”²⁸²

KUB 60.97 +[?] KUB 31.71 iii 21-37:

“Kraliçe (Puduhepa), Ankuva (Şehri'nde) bir rüya gördü: ‘Rüyamda biri prens gibi geldi ve bana dedi ki’: ‘Gel, sana evinde ne olup bittiğini göstereyim’ (ve) beni bir yere götürdü. Orada ağaçtan bir depo (^{GIŠ}KAXGIŠ) vardı. Ama bu ağaç depolar daha önceden bir şekilde

²⁷⁹ A. Ünal (2013). *age*, s. 487.

²⁸⁰ A. Mouton (2007a), *age*, s. 276.

²⁸¹ A. Ünal (2016). *age*, s. 520. *targaššana*: Eşek ahır.

²⁸² A. Ünal (1978). *age*, s. 121-124; Th. P. H. v. d. Hout (1994). *Träume einer hethitischen Königin: KUB LX 97 +[?] XXXI 71, AoF, 21(2)*, s. 309-310.

(başkası tarafından) boşaltılmıştı ve orada bazı (dolu) ağaç sandıklar (da) vardı. (Ama) bu sandıklarda (ağzına kadar dolu) bozulmuş peynir, bozulmuş kuru üzüm ve bozulmuş incir (vardı). Prens: ‘O sırada ağaç sandıkta olan şey (dedi)’, işte o zaman sandıklar temizlendi (boşaltıldı). Şimdi bunu daha da temizlemeliyiz. Sonra onu (bozulmuş yiyecekleri ağaç sandıktan) çıkarıp temizlediler (boşalttılar).”²⁸³

Tablet üzerindeki 4. bölümde yer alan metnin oldukça kırık olmasından dolayı, metni inceleyebilmek zordur. Yine de metinde yer alan satırların bazı ipuçları vermesiyle, daha önce de değinildiği gibi cinsellik içeren rüyalar aynı zamanda kötü rüyalar arasında yer edinmiştir. Puduhepa’nın buradaki rüyasında gördüğü prens sıfatlı hayalin hem tanrı olabilme ihtimali hem de Puduhepa’nın hasta eşi III. Hattuşili nedeniyle rüyasında bir prens görme ihtimali oluşmuştur. İkinci ihtimal dahilinde Puduhepa, kocasının rahatsızlığından dolayı böyle bir rüyayı gördüğü düşünülmüştür. Kraliçenin hamam evindeki (*tarnu-*) rüyasında bir takım genç adamı görüp, tanrıçasına hediye vermesi ve Babilli Maraşşanta’ya dikkat çekmesi de ikinci olasılığı güçlendirir.

Bu bölümdeki rüya metni ise Kraliçe Puduhepa’nın eşi Hattuşili’nin durumu hakkında bilgi alabilmek için rüya inkubasyonu görevli olan ^{MUNUS}SUHUR.LÁ görevlendirilerek, tanrıya Hattuşili’nin durumunun olumlu olması için edilen yeminleri içermektedir. Hattuşili’nin akıbetine dair onun hastalığı ya da politik durumunu anlatan herhangi bir işaret yoktur. Kaldı ki metinde inkubasyonla görevli olan kişi ^{MUNUS}SUHUR.LÁ kraliçe tarafından tatlı uyku (*šuppa šeššumar*) için inkubasyonuna yatmıştır.²⁸⁴ Metinde kaydedilen, Hattuşili’nin bir durumu ya da meselesi hakkında tanrının görüşünün alınması ve eğer ki tanrının Hattuşili ya da Puduhepa’ya bir kızgınlığı varsa bunu gidermek için tanrıya sunularla yapılacak dua metinde yer almıştır.

KUB 15.20 ii 6-11:

“[*Kırık*]Bir konu hakkında krala (Hattuşili’ye)... [*Kırık*]... konuyu biliyordu ve kral... [*Kırık*]... bu durum için SUHUR.LÁ belirlenen bir yerde uyumaya başladı. O, tanrıya kefarete ödemek ile ilgili bir yemini ilettiler. Sonuç bir kehanet sorgulamasıyla belirlendi. Her şey sonuca kavuştu.”²⁸⁵

²⁸³ Th. P. J. v. d. Hout (1994). *agm*, s. 313-314.

²⁸⁴ A. Mouton (2003). Usages Privés Et Publics De L’incubation D’après Les Textes Hittites, *JANER*, 3(1), s. 74. Referansı verilmiş kaynağın İngilizcesi için de bkz. (A. Mouton, 2004a: s. 294).

²⁸⁵ A. Mouton (2007a). *age*, s. 284.

Aşağıda incelenen rüya metni, Kraliçe Puduhepa'nın eşi Kral III. Hattuşili'yi rüyasında bir savaş esnasında yenilmiş olduğunu ve sonucunda da Hattuşa'nın yanıp kül olduğunu gördüğü rüyası üzerine yapılan fal ve büyü ritüellerini içermektedir. Rüyanın görülmesinin ardından yapılan et falıyla istenilen sonuç alınmış (st. 28-29) ve devamında Puduhepa ve mahiyetinin tahmin ettikleri gibi bu rüyanın tanrının öfkesini yansıttığını anlayabilmek amacıyla bir başka et kehaneti daha yapılmış ve bu faldan da olumlu sonuç alınmıştır. Böylece tanrının öfkelenmiş olması sebebiyle Hattuşa'yı bir yangın tehlikesinin beklediğini düşünen Kraliçe Puduhepa ve mahiyeti, bu sefer kuş falına müracaat etmişler ve olumsuz bir sonuç görmüşlerdir.

Aşağıdaki rüya metni ve devamında görülen rüya üzerine yapılan et ve kuş falları durumun ne kadar ciddi olduğunu, sonucun olumlu çıkması için üst üste kehanet sorgulaması yapıldığını göstermektedir. T. van den Hout,²⁸⁶ bu rüya metni için; III. Hattuşili devrinin kapandığının ve IV. Tudhaliya'nın tahta çıkışının alameti olduğunu belirtmiştir. Böylece Puduhepa'nın ne sebeple defalarca üst üste kehanet sorgulamasına gittiğinin anlaşılmasını kolaylaştırmış olur.

KUB 5.11 1-9:

“Kraliçenin (III. Puduhepa) rüyası, o Tiliura'da bir rüya gördü: Savaş sırasında eşim düştü ve (şöyle) söyledi: ‘Hattuşa'nın düştüğünü [*Kırık*]... gördüm. O öğrenmişti. (Gördüğü) gibi [*Kırık*]... rüyada söylenmişti, [*Kırık*] (tanrıyı) ellerinle öfkelenendirme. Rüya [*Kırık*]... Yani, şehir (Hattuşa) yerle bir mi olacak? (Eğer öyleyse), iyi tanrılar (DINGIR^{MEŞ}-as) et falını olumsuz sonuçlandırın!’”

§ i 28-29:

“Bu bölümde karar açıklandı. Bu rüya tanrının öfkesinin temsili midir? Eğer öyleyse, et falı olumsuz sonuçlansın.”

§ i 30-32:

“Rüya tanrının öfkesinin mahiyetinin belirlenmesini de (sağladı), öyle değil mi? Eğer öyleyse tanrı falın olumlu olmasına izin versin. Elin ağzında (ve) başka yerlerinde 12 kıvrımı görebiliyoruz. (Fal) olumludur.”

²⁸⁶ T. v.d. Hout (1998). *The Purity of Kingship. An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tudhaliya IV*, Brill, s. 98-99.

§ i 44-46:

“Şimdi adı geçen rüyanın getireceği mesele yangın mıdır? Eğer öyleyse et olumsuz olsun. Bu *nipaşuri* falının solunda ve falın olduğu kısımda, ağzında (tanrının) varlığı ve gücü sola doğru silinmiştir. Et üzerindeki 10 kıvrımdan (bunu) görüyoruz, bu (fal)olumludur.”

§ i 56-61:

“Eğer bu rüya yangının alametiye [*Kırık*]... bu tanrının ilahi bir haberidir [*Kırık*]... (tanrının) öfkesini [*Kırık*] (fal için) uygun yer (seçilir). İkinci gün ve şimdi kuş falı sorgulaması yapılır, (eğer kuş) aşağı tarafa giderse fal sonucu olumsuzdur.”

§ iv 49-54:

“Meselenin yangın olduğu belirlendi. Tanrı yangın meselesini krala rüya vasıtasıyla olduğu gibi açıkladı mı? Eğer öyleyse, büyüler olumlu sonuçlansın. İkinci gün tanrı, Ruhu ve Yaşamı alıp kralın sağ eline koydu. Üçüncü gün, ana tanrıça durdu ve Ana Tanrıça libasyon ekmeğini aldı ve tahtına koydu. (Sonuç) olumludur.”

§ iv 55-62:

“(Tanrının) yangın konusundaki kararının durumunu sorgulayacağız. (Tanrı) bu yangın meselesinden vazgeçtiyse, kuşlar (fal) olumsuz olarak bildirsin. Fal kuşu *kuştayati*- şeklinde kanatlarını çırttıktan sonra indi ve ters yönden geri gitti. Kehanet (kuş falı bir) daha yapıldı. Fal kuşu olan *alliya*- arka taraftan geldi ve *kuştayati*- yaparak inip orada durdu. Yolun arkasından geniş kanatlı kuş *pattarpalhi*- arkaya geldi ve *kuştayati*- hareketiyle indi ve gitti. (Bir diğer) fal kuşu *urayanni*- geldi (ve) Güneş’in arkasından iyi bir uçuş (göstererek) yukarıya doğru geldi ve oradan ayrıldı. Sonrasında Piyaşşili belirtti: ‘Kuşlar olumsuz haber verdiler.’”²⁸⁷

4.2. Kötü Rüyalarda

Rüyalarda iyi, müjdeleyici ve teskin edici içeriklere sahip oldukları kadar, kötü rüya olarak da felaket habercisi ve ölümü haber veren rüya içerikleri de mevcuttur ve çivi yazılı tabletlere kaydedilmiştir. Çivi yazılı tabletlerde kötü rüya için kullanılan sözcükler başta “HUL Û” sümerogramı şeklinde, Hititçe olarak ise “*idalu tešha*” şeklinde kaydedilmiştir.²⁸⁸

²⁸⁷ A. Mouton (2007a). *age*, s. 193-197.

²⁸⁸ A. Mouton (2010a). Les ‘Mauvais Rêves’ En Anatolie Hittite: Mise En Contexte, J. M. Husser ve A. Mouton (Ed.), *Actes des journées d’étude l’UMR 7044 (15-16 Novembre 2007, Strasbourg)*, De Boccard, s. 42.

Özellikle de tanrıların rüyada talep ettiğini yerine getirmeye büyük özen gösterilmiştir ve tanrının isteğini yerine getirmemenin ceza getireceğine inanılmıştır.²⁸⁹ Böyle bir durumda tanrılar kral veya kraliçenin rüyasında onlara kızmış olarak gözükürlerdi ve bir tanrının rüyada kişiye kızmış olarak gözükteği vakit kişi, kendisinin yakın bir zamanda öleceğine inanır ve bunalıma girerdi. Hitit çivi yazılı metinlerinde kötü rüyanın etkisinden dolayı ruhsal bunalıma giren kişiler için Bayan Bappi isimli bir görevlinin bu durumla ilgili olarak kişileri tedavi etmek için bir büyü ayini (reçete) yazmış olduğu görülmüştür.²⁹⁰

Kötü rüya görmeye sebep olan diğer etkenler ise kişinin kara büyüye maruz kalmış olması ve rüyada ölü bir ruhun görülmesi olmuştur.²⁹¹ Aşağıda incelenen metinlerde bir kral ya da kraliçenin net bir şekilde kötü büyüye maruz kaldığına dair herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Yine de kara büyü ile ilgili olarak,²⁹² Kraliçe Puduhepa'nın hizmetinde çalışan Harranaziti'nin karısıyla ilgili gördüğü rüyası bu konu içerisine dahil edilmiştir. Kara büyü sonucu Harranaziti'nin karısının öleceği düşünülerek bir büyü ayini yapılmış ve kendisine tanrılardan uzun ömür ve sağlık dilenmiştir. Ölü ruhun rüyada görülmesi durumu örneği ise Kraliçe Danuhepa'nın öldükten sonra rüyada görüldüğü (KUB 15.5 + KUB 48.122 öy. st. 4-17) rüya metnidir. Rüyada bir ölünün görülmesi durumunda rüyayı gören kişinin ölüler diyarına gittiğini düşündüğünü veya ölüler diyarında bulunan bir ruhun rüyaya davet edildiğine daha önce de değinildiği gibi bu konuya örnek olabilecek rüya kaydı ise yine Kraliçe Puduhepa'nın babasını rüyasında gördüğü (KUB 31.71 i 1-27) rüya kaydı olmuştur.

4.2.1. Hitit Krallarının Kötü Rüyaları

Aşağıda incelenmiş ilk rüya metinlerinden olan KUB 15.5 tableti ile KUB 48.122 tabletlerinin birleşmiş olduklarını daha önce *Haberci Kral Rüyalari* içerisinde bahsedilmiştir. Bu bölümde ise aynı tablet üzerindeki rüya metinlerinin kötü rüya sınıfına giren rüya metinlerine bu başlık altında yer verilmesi uygun görülmüştür.

Birbirleriyle ilişkili olan rüya metinlerinde geçen kral sıfatının Urhi-Teššub'a ait olduğu düşünülmüştür. Kraliçe Danuhepa'nın, kralın rüyasına geldiğinin görüldüğü tablet üzerindeki

²⁸⁹ A. Ünal (2013). *age*, s. 481.

²⁹⁰ A. Ünal (2013). *age*, s. 483-484. Bayan Bappi'ye ait reçete metni *Arınma ve Hastalık Rüyalari* başlığında verilmesi uygun görülmüştür.

²⁹¹ A. Mouton (2010a). *age*, s. 43. Bu kaynakta görülen kötü rüya ile ilişkili olarak, kötü rüyalar ile kara büyüün ilişkisine değinilmiştir. Bir büyücünün yaptığı kara büyü ile herhangi bir kişinin kötü rüya görmesine sebep olabildiği anlatılmıştır.

²⁹² A. Mouton (2010b). Hittite Witchcraft, Aygöl Süel (Ed.), *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildiriler (25-31 Ağustos 2008, Çorum)*, Ankara s. 517.

metnin ilgili satırları (st. 4-17) sayesinde tarihlendirilmesi yapılabilmektedir.²⁹³ Bununla birlikte, Kraliçe Danuhepa'nın Urhi-Teššub'un tanrıya sunduğu hediyesini kıskandığını ya da III. Hattušili tarafından tüm Hatti topraklarının krallığına (Büyük Kral) getirilmesine rağmen Hattušili ile ters düşmesinden dolayı,²⁹⁴ Urhi-Teššub'a kızmış olabilme ihtimaline göre de rüyada gözükmiş olabilir.

İlk rüya örneğinden de görüldüğü üzere yapılan kehanet sorgulamaları da dahil olarak metinlerin birbirleriyle ilişkili olduğu açıktır. Aşağıdaki rüya metninde ilk olarak rüyada kuş yavrusu görülmesi üzerine rüyanın tanımının yapılmasına gidilmiş ve tanrı ile kralın arasındaki münasebetin tanılandırılmasına dair ilk girişim başlatılmıştır.

KUB 15.5 + KUB 48.122 öy. 1-3:

“(Kralın) rüyada kuş yavrusu²⁹⁵ görmesi nedeniyle, bu durum üzerine Hepapiya (rüyayı) yorumladı: ‘Bir (tane) Büyük Tanrıya verilsin.’ Önceden verilmiş.”²⁹⁶

Yukarıdaki rüyaya göre bir anlam çıkarıldığı ve bunun üzerine tanrının ne tür bir haber vermek istediğini açık bir şekilde belirleyebilmek için kahinler aracılığıyla Larša Nehri'nden alınan yeşim taşının gümüş bir objeye, muhtemelen tanrı heykelciğine yerleştirilmesi gerektiğine dair Hepapiya tarafından bir çıkarım yapılmıştır.²⁹⁷

KUB 15.5 + KUB 48.122 öy 4-6:

“Bir rüya(da) (görülen) Larša Nehri'ndeki yeşim taşıyla ilgili olarak, onlar taşı (metal) üzerine yerleştirsinler ve Hepapiya yorumladı: ‘Onlar bunu (taşı) Büyük Tanrıya versinler. [Kırık]... [onlar] versinler.’”²⁹⁸

Yukarıdaki ilk iki rüya metninin aşağıda değinilecek olan diğer rüya metninin sebebi olduğu ve aşağıda incelenecek olan rüya metniyle kötü rüyaların kral tarafından görülmeye başlanmasına dair yapılan çıkarım şöyle olmuştur. Kraliçe Danuhepa'nın, kral tarafından Tanrıya sunu olarak verilen Larša Nehri'nden alınan yeşim taşının tanrıya sunu olarak verilmesini kıskandığı için kralın rüyasına girmiş olduğu üzerine yapılabilir. Metinde görülen

²⁹³ M. Doğan Alparslan (2012). *Hitit Kralı II. Muwatalli: Kişiliği ve İcraatı: Filolojik Belgeler Işığında*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, s. 55.

²⁹⁴ H. Otten (1981). *age*, s. 21; S. Alp (2001). *age*, s. 139.

²⁹⁵ A. Ünal (2016). *age*, s. 59. AMAR.MUŞEN: Kuş yavrusu.

²⁹⁶ A. L. Oppenheim (1957). *age*, s. 193; A. Mouton (2007a). *age*, s. 250; J. de Roos (2007a). *age*, s. 80.

²⁹⁷ “Haberci Kral Rüyalari” konusunda, KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. st. 21-23 metni içerisinde de görülen yeşim taşı ile yapılan kehanet sorgulamasında çıkan sonuca göre tanrıya bir gümüş cismin (*manava*) sunu olarak verilmesi yine bu bölümdeki rüyada da görülmektedir.

²⁹⁸ J. A. L. Oppenheim (1957). *age*, s. 193; A. Mouton (2007a). *age*, s. 250; J. de Roos (2007a). *age*, s. 80.

Arumura adlı görevlinin yapmış olduğu çıkarıma göre (st. 11) Danuhepa'nın ihmal edildiği²⁹⁹ ve bu yüzden rüyaya girmiş olabildiğidir.³⁰⁰

KUB 15.5 + KUBB 48.122 öy. 7-9:

“Rüyada birisi konuştuğunda: Danuhepa'ya bir elbise vermelisiniz, bunun üzerine Hepapiya (söyledi): ‘Onlar bir elbiseyi Büyük Tanrıya versinler.’ Henüz verilmedi.”³⁰¹

Diğer bir rüyanın kaydedildiği bölümde ise rüyayı yorumlayan kişinin Arumura olduğu gözükmektedir. Metnin ilk satırında (st. 10) kendisinin ismi verilmemiş, “kadın” olarak tasvir edilmiştir. Sonraki satırda ise Arumura (st. 11, *ʃa-ru-mu-ra-aš*) adı net bir şekilde gözükmektedir. Rüyaya son olarak yorumunu koyan kişinin Hepapiya olmasından dolayı (st. 16) Arumuru'nun da kim ve görevinin ne olduğu anlaşılmıştır. Böylece, Arumura'nın rüya inkubasyonu ile görevli kişi olduğu, her ne kadar görevli olduğuna dair işaret bulunmasa da anlaşılmıştır.

Rüyada geçen anlatım ise Arumura'nın gördüğü rüya üzerine kral ve ailesine, Danuhepa'yı memnun edememeleriyle ilgili sorusunu sormuş ve bunun üzerine Danuhepa'ya verilecek sunuyu belirlemiştir.

KUB 15.5 + KUB 48.122 öy. 10-17:

“Rüya sonradan bir kadın (Hepapiya) tarafından açıklandı. Buna ilaveten Arumura söyledi: ‘Neden sonradan senin üvey annen³⁰² sizlere (ailene) kötülük yaptı? Onu memnun etmediniz mi? Ona (Danhuepa'ya) tunçtan bir yıkama kabını şimdi verin ve o bundan (sunudan)³⁰³ memnun kaldığını gösterecek.’ Bunun üzerine Hepapiya (söyledi): ‘Tunçtan bir yıkama kabını Büyük Tanrıya veriniz.’ Henüz (verilmemiş).”³⁰⁴

Rüya kaydının bu bölümünde ise Bölge'nin İhtar'ının istekleri bir başkası tarafından rüyada dile getirildiği görülmüştür. Rüya kaydına göre İhtar tarafından 2 koyunun farklı amaçlar için istenmesi rüyayı gören kişinin bir önceki rüya sebebiyle, Danuhepa'nın memnun

²⁹⁹ A. Ünal (1974). *Hattuşili III*, Heidelberg: C. Winter, s. 103, 167.

³⁰⁰ Bu rüya kaydı (st. 7-9), Danuhepa'nın ihmal edildiğine dair yorum içerse de kötü rüyalar içerisinde değil, haberci rüyalarda değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Çünkü; rüya kaydından da anlaşıldığı gibi rüyanın görülmesinden sonra Danuhepa bizzat istediğini krala iletmiştir. Bu nedenle de haberci rüyalar içerisinde değerlendirilmiştir.

³⁰¹ A. L. Oppenheim (1957). *age*, s. 193; A. Mouton (2007a). *age*, s. 250; J. de Roos (2007a). *age*, s. 80. Oppenheim, tablet metninin ön yüzünde yer alan st. 4-14 arasındaki bölümün Danuhepa'nın ihmal edildiği üzerine yorumda bulunmuştur.

³⁰² Th. P. J. v. d. Hout (1998). *The Purity of Kingship An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tudhaliya IV*. Brill, s. 48.

³⁰³ E. Neu (1968). *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen*, Otto Harrassowitz, s. 191.

³⁰⁴ J. A. L. Oppenheim (1957). *age*, s. 193; A. Mouton (2007a). *age*, s. 250-251; J. de Roos (2007a). *age*, s. 80-81.

edilmediği ile ilgili olarak kötü bir duruma sebep olacağına inanıldığı için yapılmıştır. Ardından rüya yorumcusu Hepapiya'nın Büyük Tanrıya versinler tabiriyle rüya kaydı sonlandırılmıştır.

KUB 15.5 + KUB 48.122 öy. 18-21:

“Kral rüyasını anlatır: ‘Rüyada birisi benimle konuştu’: ‘Meydanın Iştar’ına 2 adet sarı koyun veriniz: 1 koyunu *ambašši*³⁰⁵ için ve (diğer) 1 koyunu sağlık için vereceksiniz.” Bunun üzerine Hepapiya söyledi: ‘2 koyunu Büyük Tanrıya veresiniz’. Zaten verilmiş.”³⁰⁶

Metnin devam eden bir sonraki bölümünde ise yukarıdaki rüya metninde tanrıça (Iştar) tarafından istenen koyunların yakılmasından sonra, tanrıçanın kararının ne olduğunu belirlemek için et falına başvurulmuş bir kehanet sorgulamasını gösterir. Fal sonucunun açıklanmasıyla³⁰⁷ (st. 22) etin yağlı ve bol olduğunun görüldüğü anlaşılmıştır. Fal sonucunun olumlu çıkmasına rağmen, amaca yönelik olarak sonucunun olumsuz olduğu yönünde kararlaştırılmıştır ve tanrının öfkesini almamak için tanrıçaya tekrar hayvan sunulmuştur.

KUB 15.5 + KUB 48.122 öy. 22-25:

“[*Kırık*]aššuš tekrar görüldü. [*Kırık*]... ve ona 3 çift öküz (verin). [*Kırık*]... Bunun üzerine Hepapiya: ‘3 çift öküzü (Büyük Tanrıya) verin.’ Önceden verilmiş.”³⁰⁸

Tablet üzerinde devam eden bir sonraki metin oldukça kırıktır ve anlam bakımından net olmadığı için bir önceki rüya kaydının sonucunu anlayabilmeyi kapatmıştır. Yine de metinden anlaşıldığı üzere bir mektup iletilmiş olma ihtimali de bulunur. Metnin son iki satırı (st. 28 ve 29) tamamen kırık olduğu için okunamamaktadır.

KUB 15.5 + KUB 48.122 öy. 26-29:

“[*Kırık*]... *haršullaš*, bir ulak..., [*Kırık*] onun yazığı üzere..., [*Kırık*]...”³⁰⁹

Tablet üzerindeki metnin devamı st. 44 üzerinden devam etmiştir ve tabletin hasarlı olmasından dolayı aradaki satırlar bu sebeple eklenmemiştir. Metinden kayda geçen satırlara göre (st. 46) rüya, kâhin tarafından kaydedilmiştir. Ardından krala rüyanın getirebileceği olumsuz bir etkiden kurtulması için yapması gerekenler söylenmiş ve Hepapiya tarafından da onaylanarak, rüya sonuçlandırılmıştır.

³⁰⁵ HED A, s. 49. *ambašši* : Hayvanların yakılarak kurban edilmelerinde kullanılan hareketli bir kült teçhizatıdır.

³⁰⁶ J. de Roos (2007a). *age*, s. 81; A. Mouton (2007a). *age*, s. 251.

³⁰⁷ Bazı kehanet fallarının sonucu olumlu olarak belirse de amaca yönelik olarak falın olumlu çıkması, hayırlı bir anlam içermeyebilir.

³⁰⁸ J. de Roos (2007a). *age*, s. 81; A. Mouton (2007a). *age*, s. 251.

³⁰⁹ J. de Roos (2007a). *age*, s. 81.

KUB 15.5 + KUB 48.122 öy. 44-51:

“[*Satırın tamamı kırıktır*]. [*Satır başı kırıktır*] ‘(tanrı) için tunçtan ev (modeli) yapmalısın... ve eğer sen... evleri(model) yapmakta tereddüt edersen: ‘şimdi sen onları ellerinle sıkı sıkıya kavramalısın ve (bunun sonucunda) hem onun için hem de oğlun için güzel sonuçlanacak.’ Bu durum üzerine Hepapiya söyledi: ‘onlar (kahinler) tunçtan evler (model) yapsınlar ve Büyük Tanrıya versinler.’ Henüz verilmemiş.”³¹⁰

Tablet üzerindeki bir başka rüya kaydında ise belirti ve sembolik haberci rüyaların genel özelliği gözükmektedir. Rüya da krala iletilen haber başta kral tarafından anlaşılammıştır. Rüya yorumcusu Hepapiya tarafından sonuçlandırılan rüya metninde, kralın rüyasında *gawanni*- insanları için verdiği 10 koyunun, Büyük Tanrıya verilmesi kararlaştırılmıştır. Metnin son cümlesinde de bu 10 koyunun önceden verildiği anlaşılmaktadır.

KUB 15.5 + KUB 48.122 öy. 52-55:

“Kralın rüyası. Kral rüyasında 10 adet koyunu *gawanni*- insanlarına bağışladığını (anlattı): Bunun üzerine Hepapiya söyledi: ‘10 koyunu, onlar Büyük Tanrıya versinler.’ Önceden verilmiş.”³¹¹

Bir sonraki rüya metninde ise KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. st. 52-55 bölümünde bulunan metinle Rev 3. bölümünde bulunan st. 1-3 bölümündeki metinler birleştirilmiş ve anlam oturtulmuştur. Fırtına Tanrısının, Hakpiş Kralı’na ve İşuva Kralı’na kızmış olmasından dolayı Fırtına Tanrısının öfkesini dindirmek için ona verilen sunular metinde yer almaktadır. UR.MAH-ziti (st. 52-55) bölümünde görülen, rüya inkubasyonu ile görevlendirilmiş, bizzat kral tarafından Fırtına Tanrısının kendisi hakkında ne düşündüğünü öğrenebilmek için bu kişiyi görevlendirdiği anlaşılmıştır. Metnin transliterasyonu ise şöyledir:

KUB 15.5 + KUB 48.122 ay. 52-55 ve KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev 3. 1-3:

“UR.MAH-ziti rüyasında gördüğünü krala anlattı: ‘Fırtına Tanrısı Hakpiş ve İşuva Ülkeleri’nin krallarına kızgındı’ ve onlar (kral ve UR.MAH-ziti) hediye olarak 2 boynuz ve 2 gümüş kadehi tanrıya hediye olarak vermeye karar verdiklerinde Hepapiya söyledi: ‘2 boynuz ve 2 gümüş kadeh, Büyük Tanrıya verilsin.’”³¹²

³¹⁰ J. de Roos (2007a). *age*, s. 81-82; A. Mouton (2007a). *age*, s. 251.

³¹¹ J. de Roos (2007a). *age*, s. 81-82; A. Mouton (2007a). *age*, s. 251.

³¹² J. de Roos (2007a). *age*, s. 84; A. Mouton (2007a), *age*, s. 253. KUB 15.5 + KUB 48.122 Rev. 3’ e dair diğer satırların olduğu rüya metinlerinin incelenmesine haberci rüyalar içerisinde yer verilmiştir. Zira, devam eden metinlerde kötü rüyanın tanımına dair net ifadeler yoktur.

4.2.2 Hitit Kraliçelerinin Kötü Rüyaları

Kraliçe Puduhepa'nın babasını gördüğü rüyasının kaydedildiği bu metinde, *putta* taşlarının kullanılmasıyla yapılan kehanet sorgulamasında kraliçe, rüya görebilmeyi amaçlamıştır.³¹³ Muhtemelen Nerik Kenti'ndeki bir kutlamadan bahsedildiği düşünülen metnin ilk satırlarında, Kraliçenin Nerik'te olmadığı ve Zithara'ya gittiği kaydedilmiştir. Metnin geri kalan bölümlerinde de kraliçe babasını rüyasında gençlik haliyle gördüğünü belirtmiştir. Bu da Nerik'te kutlamalar sırasında kraliçenin babasının ölüm haberini almış olması ihtimaliyle Nerik'ten ayrılmış olmasına dikkat çekilmek istendiği düşünülmüştür. Rüyada ölü bir kimseyi görmenin kötü rüyaya yorulduğu daha önce de belirtildiği gibi buradaki rüya metninde de Kraliçe Puduhepa'nın ölmüş babasını rüyasında görmesi kötü rüyaya işarettir. Metnin st. 26'dan sonrasındaki tüm satırlarında satır başları kırık olduğu için metnin sonucunun anlaşılmasını imkânsız kılmıştır.

KUB 31.71 i 1-27:

“[*Kırık*]... Nerik... ama Kraliçe (Puduhepa) Hattuša'daydı ve sonra Zithara'ya gitti. Kraliçe gözyaşlarının sunulduğu gecede şu rüyaları gördü: ‘Rüyada babam herhangi bir şekilde hayattaydı ve babamın eski (gençlik) zamanlarıydı, o (babam) onu hayata getirip ve beslediği gibi, o su gibi bir şeyi aşağıdan çıkardı ve söyledi: ‘Neden ona karşı savaştım, neden ona karşı savaştım ve onu ileride bana saldırsın diye mi besleyip büyüttüm? Sonra, kurt da canlandı ya da [*Kırık*]... *šandurišša*, ya da hayatta değil ve [*Kırık*] babam onu (yukarıya) çekti, [*Kırık*]... *šandurišša* olduğundan, [*Kırık*] bunun (kuyunun) içine çekti.’”³¹⁴

Yukarıdaki tabletin bir diğer sütunundaki metinde Kraliçe Puduhepa'ya ait rüya anlatımına dair izler vardır. Metin içerisinde net olarak kraliçenin rüya gördüğü, metnin birçok yerinde kırıklıklar olması sebebiyle okunamamaktadır. Metnin kayda geçirildiği tablet fişi ve metin kaydının içeriği bu metnin bir rüya metni olduğunu düşündürmekle birlikte, kraliçenin psikolojik olarak böyle bir rüya görebileceği izlenimini de vermektedir. Yine de metne bakıldığında çıkarılabilecek anlama göre, kraliçenin bir düğünle ilgili rüya görmüş olduğu ve düğün için hazırlamış olduğu *huppiyallaš* elbisesi dikkat çekmektedir.³¹⁵

³¹³ T. Gulia. (2016). How They Take Away the Tears from Deity. A Ritual Ceremony in Hittite Sources. *Orientalia*, 85(1). S. 74; Th. P. J. v. d. Hout & C. H. v. Zoest (2006) The Life and Times of Hattušili III and Tuthaliya IV: Proceedings of a symposium held in honour of J. de Roos, 12-13 December 2003 Leiden, NINO, s. 19-20.

³¹⁴ J. de Roos (2007a). *age*, s. 120-121.

³¹⁵ G. Susanne. & A. Mouton (2014). Royal Rites of Passage and Calendar Festivals in the Hittite World. (Ed.) Alice Mouton & Julie Partrier, *Life, Death, and Coming of Age in Antiquity: Individual Rites of Passages in the Ancient Near East and Adjacent Regions*, NINO, 129.

KUB 31.77 ii 13-19:

“Damat görünömlü kişiler kraliçenin malzemelerini önceden bildikleri için bunları ele geçirmeye devam ederler. Ayrıca ben, Kraliçe (Puduhepa) kendim için *huppiyallaš* kumaşına benzer bezler yaptım. Bu sebeple, damatlar bu kumaşları (*huppiyallaš* olarak) bilecek ve onları da ele geçirmeye çalışacaklar.”³¹⁶

III. Hattušili dönemine ait olduğu düşünölen metinde, Puduhepa'nın gördüğü rüyası üzerine bir hizmetçiyle birlikte merhum kral Tudhaliya'ya gönderilecek olan sunularından bahsedilmiştir. Kraliçenin göndereceği hediyeleri öğrenen birtakım kişilerin bu hediyeleri ele geçirmeyi düşündükleri anlatılmıştır. Metinde bazı satırlarda kırıklar olması sebebiyle ‘düşman’ diye bahsedilen kişilerin kimliği kapalı kalmıştır. Metinden anlaşılan odur ki; düşman diye tabir edilen kişilerin tanrı heykeline sunuda bulunulması gerektiğini belirterek kraliçeyi kandırmaya çalıştıkları görölmektedir. Kraliçenin de bu kişilerin tuzağına düşmeyip, ava gideni avla

Bo 1623 ay. x+5-22:

“Kraliçenin Anar Şehri'ndeki rüyasında, Kizzuwatna'daki İšuwa Kralı'na Tudhaliya'daki (tapınağındaki) bir hizmetçimi (ona vereceğimin) sözünü veririm. [*Kırık*]... arı şeklinde Tuwantanza'nın düşman ölkeleri sebebiyle Tuwantanza'nın tanrısı adına ağırlığı belirtilmemiş altından bir heykeli yapacağım. [*Kırık*]... düşmanlarımıza zaman tanıyacaksın ve onlara ellerinde saray (modeli) vereceksin ve ağırlığı belirlenmemiş bir altından yapılmış kuş (modeli)... [*Kırık*]. (Bunlarla) düşmanların için bir tuzak bırakmış olacaksın. [*Kırık*]... tıpkı ağdan/tuzaktan çıkmış gibi. Efendim Tudhaliya'nın tanrısallığı bir gümüş tuzağıdır. Bahçede annem onlara bunun sözünü etmiştir.”³¹⁷

Kraliçenin gördüğü rüya sonucunda eşi Hattušili'ye bir kötölük gelmemesi için Tanrı Šaumatarı'ye dua etmesini konu alan metin, ya kraliçenin daha önce eşi hakkında aldığı haberci rüya üzerine gördüğü başka bir rüyası olabilir. Hattušili'nin hastalığı sebebiyle kraliçenin böyle bir duada bulunduğu izlenimi açıktır. Metnin 9 satırlık bölümünde kraliçenin gördüğü rüyasından bahsedilmez, sadece krala bir kötölük gelmemesi üzerine edilen bir dua metni yer almaktadır. Bu sebeple bu metnin kötü rüyalar içerisinde incelenmesi uygun görölmüştür.

³¹⁶ P. Goedegebuure (2014). *Age*, s. 457.

³¹⁷ R. Lebrun (1976). *Samuha Foyer religieux de l'empire hittite*, Institut Orientaliste, s. 213.

KUB 15.19 11-13:

“Kraliçe, Meşale Festivalinin yapıldığı günlerde (bir rüya gördü) ve Šaumadari’ye şu duayı etti: ‘Eğer ki krala herhangi bir kötülük gelmesine izin vermezsen, ben de 20 šekel değerinde altından bir Šaumadari heykeli yapacağım.’”³¹⁸

4.3. Arınma ve Hastalık Rüyaları

Bu başlık altına incelenmiş olan rüya metinleri diğerlerinden farklı olarak hem rüyanın saflığını hem de rüyanın kötü olanını konu edinmiştir. Bununla birlikte bu rüyalar tıpkı haberci rüyalarda olduğu gibi tanrılardan gelen rüyanın sonucu olarak görülmüştür. Yani bu ifadeyle, görülen bu tür rüyaların saflık ile hastalık kavramlarıyla ilişki olduğu ve hastalıkların tanrıdan geldiğine inanıldığı görülmüştür.³¹⁹ Bu duruma gösterilebilecek en iyi örnek ise II. Muršili’nin konuşma bozukluğu ile ilgili (KUB 48.100+ st. 1-17) görmüş olduğu rüyasıdır.

Kral ve kraliçeler herhangi bir nedenle hastalandıklarında tanrılara karşı bir hata yaptıklarını düşünerek tanrının kendilerine hastalık gönderdiğine inanmışlar ve hastalığın nedenini öğrenmek için rüya aracılığıyla hastalığa karşı şifa dilemişlerdir.³²⁰ II. Muršili’nin ülkedeki salgın hastalık için tanrıdan hatasını belirtmesini ve şifa dilediği rüya metninde (KUB 24.4+ st. 10-12) “Ey Tanrılar hatamızı değerlendirin ve bildirin” ifadesi bu konuya dair iyi bir örnek olmuştur.

Aynı zamanda bu başlık altında incelenen rüya metinleri ise kötü rüyaların bir başka hali olarak kabul edilebilir ve bu rüya kayıtları hastalıktan ve tanrının cezalandırmasından arınmak için uygulanan fal ve ritüelleri içermektedir. Bu bakımdan bazı arınma ve şifa metinlerinin kayıtları aşağıda verilmiştir.

Alli ritüeli olarak isimlendirilen bu arınma ayini, kara büyüye maruz kalmış kişileri büyüünün etkisinden kurtarmak için Yaşlı Kadın tarafından uygulanan bir arınma ayinidir.

Alli Ritüeli KUB 24.9+ ii 16-25:

“Yaşlı Kadın beş somun ekmek, bir sürahi bira, kazık ve otu alır ve bunları (tanrı) heykelciklerine verir. (Sonra) toprağı kazar ve ritüel nesnelere içine yerleştirip üzerine kil döker. (Zemini) düzler ve ardından kazıkları yerleştirir ve şöyle söyler: ‘Bunu büyüleyen şeyin

³¹⁸ A. Mouton (2007a). *age*, s. 283-284; J. Lorenz (2013). “Lange Jahre” und Lebenszeit bei den Hethitern, (Ed.) Feliu L., & vd., *Time and History in the Ancient Near East, Proceedings of the 56th Rencontre Assyriologique Internationale at Barcelona 26-30 July 2010*, Eisenbrauns, s. 175.

³¹⁹ A. Mouton (2007a). *age*, s. 63.

³²⁰ D. R. Biggs (1995). *Medicine, Surgery, and Public Health in Ancient Mesopotamia*, Jack M. Sasson (Ed.), *Civilizations of the Ancient Near East*, 3, Charles Scribner’s Sons, s. 1912.

büyüsünü toprağın altına koydum ve şimdi (büyüyü) kaldırmış oldum ve düzeltmiş oldum. Bir daha gün yüzüne çıkamaları! Karanlık dünya onları yutsun!”³²¹

Diğer arınma ritüeli ise ölü bir kişinin başka biriyle büyü vasıtasıyla arasında bir bağ kurulmasına neden olan kara büyüün defedilmesi için uygulanan ve *mantalli*- ritüeli olarak isimlendirilmiş arınma ritüelidir. Metnin ilk satırı okunamayacak derecede kırıktır.

mantalli- ritüeli KUB 39.61 i 1-7:

“Kral ya kendisi konuştu ya da bir yakını konuştu. (Yine de) konuşanın ağzını (eliyle) kapattı. Eğer (kralın) yakını ölürse ve o kişi [hasta] (olduğu için) rüyasında ölü ruhları görmeye başlarsa ve geceleri ölü ruhları sık sık görmeye başlarsa, kralın bu yakınından (ölü ruhu) kestim.”³²²

Bayan Bappi'nin uygulamış olduğu bu arınma ayini, kâhin tarafından öngörülen bir ölümü kraldan defetmek için uygulanmış ayindir.

Bappi Ayini KUB 15.2 iv 5-9:

“Büyünün ilk tableti bitmedi. Eğer kral için ölüm kararı belirlenmişse, eğer rüyada (bu meseleyi) görürse, eğer et falıyla ve kuş falıyla kehanet belirlenmişse [ya da yine] onun için bir ölüm haberi görülmüşse [o zaman] burada ayin olur.”³²³

Gece Tanrısının rahibi Walkui tarafından hazırlanmış olan, kötü rüya gören kişileri tedavi etmek amacıyla uygulanan arına ritüeli aşağıda verilmiştir.

KBo 32.176 öy. 1-6:

“Bu durum üzerine Walkui şunları söyler: ‘Eğer ki birisi rüyasında *urura* otu ya da domuz eti yerse, eğer ki domuz eti karaciğer falında görünürse ya da o kişi tapınakta diğer bitkiler arasında *urura* otu bulursa, *zurkiya* zehiriyle (tanrıya) bir teklifte bulunması gerekir ve onun *arnami* içkisini/birasını içerek arınır.”³²⁴

Kizzuwatna kökenli bir doğum ritüelinde doğum yapacak olan bir kadının temiz ve saf olduğunu tespit edebilmek amacıyla yapılan ritüelde doğum yapacak kadının gördüğü rüyasının yorumlanmasına göre saf olup olmadığı tespit edilirdi.

³²¹ A. Mouton (2007a). *age*, s. 128-129.

³²² A. Mouton (2007a). *age*, s. 152-154.

³²³ H. M. Kümmel (1967). *Ersatzrituale für den hethitischen könig*, Harrassowitz, s. 70-71.

³²⁴ A. Mouton (2004b). Le riteul de Walkui (KBo 32.176): quelques réflexions sur la déesse de la nuit et l'image du porc dans le monde hittite, *ZA*, 94, s. 86.

KUB 9.22 iii 24-37:

“*patili-* [iç oda] önünde dönerek kadının önünde dua eder ve ‘sağlıklı’ diye haykırır. Kadına bir içki verir ve onu gönderir. Ertesi gün kadın yıkanır ve eğer kadın rüyasına göre saf olarak belirlenmişse, *patili-* kadını doğum için sandalyeye götürür. (Kadın) eğilir ve doğum yapmak için elini sandalyeye koyar. Eğer (kadın) rüyasına göre saf çıkmazsa [iç oda] kapısının önünde dua eder (ve) sonra da odanın dışından elini doğum sandalyesine koyarak doğum yapmaya hazırlanır.”³²⁵

Hitit kraliyet rüyaları içerisinde incelenmiş olan kötü rüyaların arındırılması yukarıdaki ayinlerde gerçekleştirilirdi.

4.3.1. Hitit Krallarının Arınma ve Hastalık Rüyaları

Aşağıda incelenen rüya metninin konusunu belirleyen hadise, Kral II. Murşili’nin Batı Anadolu Seferi sırasında Uşak Şehri yakınlarındaki Kula Bölgesi’nde meydana gelmiş olan bir volkanik patlamayla ilişkilendirilir. Bahsi geçen volkanik patlama Kral II. Murşili’nin yüzünün bir kısmının felç kalmasına neden olmuştur.³²⁶

KUB 48.100+ metninde Kral II. Murşili ağız bozukluğunun ve buna bağlı olarak konuşma bozukluğunun Fırtına Tanrısı tarafından kendisine verildiğini ifade etmiştir. Bu konuşma bozukluğuyla ilgili hastalığın kendisine bir rüyada gözükmeye üzerine II. Murşili, Manuzziya’nın Fırtına Tanrısının kendisine kızgın olduğunu fal ile tayin etmiş ve vekil ayini ile bir öküzü tanrıya sunmak adına Kummanni topraklarına göndererek tanrının kızgınlığını gidermek istemiştir.

KUB 48.100+ öy. 1-17:

“Büyük Kral Murşili bunları söyledi: Kunnu harabelerinde yürürken bir fırtına meydana geldi. Fırtına Tanrısı ürkütücü bir şekilde gürlendi ve (bundan) korktum. Sesim ağzımda kaldı ve (sonra) sesim ağzımdan tekleyerek çıktı. (Sonra) bu meseleyi (uzun bir süre) ihmal ettim. Yıllar sonra yine oldu (ve) bu mesele bana rüyamda görüldü. Rüyada tanrının eli bana ve ağzıma değdi. (Rüyada, ağzım) diğer tarafa doğru kaydı. (Bu durum üzerine) kâhine danıştım. Kâhin, rüyadaki tanrıyı Manuzziya’nın Fırtına Tanrısı olarak belirledi. Kâhin tarafından bir fal sorgulaması yapılarak Manuzziya’nın Fırtına Tanrısına bakıldı. (Tanrıya) bir öküzü vekil olarak (GU₄ *puhugari*) vermenin gerekli olduğu (fal ile) belirlendi. Kâhine danıştım, tanrının

³²⁵ G. Beckman (1983). *Hittite Birth Rituals*, StBot, 29, Otto Harrassowitz, s. 94-97.

³²⁶ A. Ünal (2003). *Hititler Devrinde Anadolu*, 2, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 27-28.

Kummanni'deki tapınağına öküzün verilmesi gerektiği (fal ile) belirlendi. Öküz süslendi ve kral elini üzerine koydu. Vekil olarak verilecek öküz Kummanni topraklarına gönderildi ve sonra da kral yere düştü/yere kapandı. O gün kral yıkandı ve o gece bir kadından uzak kaldı. Sabah yıkandıktan sonra elini sığır etinin üzerine koydu ve sığır eti (tanrıya) gönderildikten sonra kral yedi gün boyunca kutsanarak yıkandı.³²⁷

Büyük Kral olduktan sonra ülkesindeki salgın hastalıkla boğuşan II. Murşili, artık babası I. Şuppiliuma'yı suçlamayı bırakmış³²⁸ ve tanrılara ilahi söyleyerek tanrıların Hatti Ülkesi'nde yaşayıp da hatası olan kim varsa 'tanrı adamına' (DINGIR^{LIM}niyanza-) bildirilmesini ya da bir kehanet sorgulamasıyla belirlenmesini dilemiştir.

KUB 24.4+ 10-12:

“(Ey) tanrılar, hatamızı değerlendirin (ve) 'tanrı adamına' (DINGIR^{LIM}niyanza-) (rüya ile) bildirin ve o anlatsın ya da Yaşlı Kadın veya LU^UAZU (ya da bir kâhin fal ile ya da başka şekilde belirlerse) insanlar bunu rüyada görsünler.”³²⁹

Aşağıda incelenen metindeki satırlar kralın sürekli olarak kötü rüya gördüğünü belirtmiş olmasına karşın, rüyanın içeriğine dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Kral, tanrının öfkesini anlayabilmek ve bu rüya sonucunda ordunun etkilenip etkilenmeyeceğini denetlemek için kehanet sorgulamasına gitmiştir.

KUB 5.1 iii 48-50:

“Onun (kralın) kötü şansa işaret eden bu kötü rüyaları görmeye devam etmesini, Tanizila Şehri'ne sefere çıkan ordunun yenilgisi olarak mı görüyorsunuz? (Öyleyse) fal olumsuz sonuçlansın!”³³⁰

4.3.2. Hitit Kraliçelerinin Arınma ve Hastalık Rüyaları

Kraliçe Puduhepa'nın eşi III. Hattuşili'nin sağlık durumu için Uda'nın Hepati'na yaptığı duasını içeren bu tablette (KUB 15.1) Hattuşili'nin üzerindeki kötülüğün defolması için Tanrıça Hepat'a birtakım sunularda bulunularak Tanrıçanın öfkesini dindirmek istendiği anlaşılmaktadır. Puduhepa'nın yaptığı yakarış ile tanrıçaya sunmak istediği değerli eşyalar³³¹ nedeniyle tanrıçanın öfkesini dindirmek istediği açık bir şekilde görülmektedir. Bu rüya metni

³²⁷ A. Mouton (2007a). *age*, s. 163-164.

³²⁸ I. Singer (2002). *age*, s. 58.

³²⁹ R. Lebrun (1980). *Hymnes et Prières Hittites*, Louvain-la-Neuve, s. 160-161; I. Singer (2002). *age*, s. 52; A. Mouton (2007a). *age*, s. 120-121.

³³⁰ A. Ünal (1974), *Hattuşili III Band 2*, TdH, 4, s. 72-73.

³³¹ V. Haas (1994). *age*, s. 386.

içeriği bakımından kötü rüyalar içerisinde değerlendirilmeye alınmayı gerektirse de tablet üzerindeki diğer metinlerle ilişkili olduğundan ayrı incelenmesi uygun görülmemiştir.

KUB 15.1 öy. 1-11:

“Uda'nın Hepatı! Kraliçe rüyasında, Uda'nın Hepat'ına eşinin (III. Hattuşili) boynu konusuyula ilgili şu yemini etti: ‘Tanrıçam, hanımım eğer ki sen eşimi hayatta tutarsan ve onu kötü ruhlara ve herhangi bir kötülüğe bulaşmasına izin vermezsen, ben de senin (Hepat) için altından bir heykel yapacağım ve ondan başka bir de altından bir rozet yapacağım ve o rozete Uda'nın Hepat'ın rozeti diyeceğim ve herkes onu Uda'nın Hepat'ının rozeti olarak bilecek.’³³²senin göğsün için altından bir göğüs zırhı³³³ yapacağım ve herkes onu Tanrıçanın göğüs zırhı olarak bilecek.’³³⁴

Bir sonraki rüya metninde Uda'nın Hepatı'nın, Kraliçe Puduhepa'nın yakarışını dikkate aldığı ve rüya vasıtasıyla isteklerini ilettiği görülmektedir. Aynı zamanda rüyada görülen tanrının kimliğinin belirlenebilmesi için de fala başvurulduğu kaydedilmiştir.

KUB 15.1 öy. 12-14:

Kraliçe Puduhepa'nın rüyası. Rüyada Hepat, Güneş disklerinden yapılmış bir kolye ve lapis lazuli istedi. Biz bir kehanet sorgulaması yaptık ve (rüyadaki tanrının) Uda'nın Hepatı olduğu kararlaştırıldı.’³³⁵

Ardından, haberci bir rüya ile Kraliçe Puduhepa'nın rüyasına iştirak eden Tanrıça Hepat, Hatti Ülkesi'nde ve Mukiş'te kendi adına bir şarap libasyonu yapılmasını istediği rüya metin aşağıdaki gibidir.

KUB 15.1 öy. 15-18:

“Rüyada kral (III. Hattuşili) benimle benimle konuştu: ‘Hepat söyledi’: ‘Hatti Ülkesinde benim için bir *zizzahi*³³⁶ ayini yapsınlar, Mukiş'te de benim için bir şarap libasyonu yapsınlar.’³³⁷

Kraliçenin ülkede çıkan salgın bir hastalık sebebiyle eşi III. Hattuşili başta olmak üzere bu hastalıktan kurtulmak adına bir şifa bulması için Uda'nın Şarruma'sına yaptığı duada,

³³² M. C. Trémouille (1994). *L'iconographie De La Déesse Hebat A La Lumiere Des Textes*, Studi Micenei Ed Egeo-Anaolici, 34, 96.

³³³ V. Haas (1994). *age*, s. 500-501.

³³⁴ J. de Roos (2007a). *age*, s. 97.

³³⁵ J. de Roos (2007a). *age*, s. 98; A. Mouton (2007a). *age*, s. 263; A. Ünal (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamani. Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*, Hitit Üniversitesi Yayınları, s. 494.

³³⁶ A. Kloekhorst (2008). *age*, s. 1038. *zizzahi*: Hurrice terim olarak, ritüellerde kullanılan içki kabı.

³³⁷ J. de Roos (2007a). *age*, s. 98; A. Mouton (2007a). *age*, s. 264; A. Ünal (2014). *age*, s. 495.

tanrının şifa vermesi halinde tanrı adına bir doğum sandalyesi yapılacağından bahsedilmektedir. (Metnin birinci sütununun sonuna kadar kırıktır ve ikinci sütunun başı da kırıktır).

KUB 15.1 öy. 19-28:

“Uda’lı Şarruma’ya şu şekilde yemin etti: ‘Eğer benim için eşimi (kralı) hayatta tutarsan ve o hayatta kalırsa, sonrasında [*Kırık*] ülkede, orduda ve ülkedeki salgın hastalık geçerse, sen Şarruma adına Uda Şehri’ndeki doğum sandalyesine (bir yenisini) daha yaptıracağım ve [*Kırık*]...lerin doğum sandalyesi olsun, istersen hizmetçiler için...’³³⁸

Yüksek rütbeli bir görevlinin, bir prensin sağlık durumundan ve bu prensin bir kötülük, muhtemelen kara büyü ya da tanrının öfkesinden dolayı ölmek üzere olduğundan bahsedilmektedir. Metin oldukça kırıktır.

KUB 15.1 öy. 29-37:

“Ölümlerden dolayı kraliçe (tanrıya) bir yemin etti: ‘Eğer ülkede hafif silahlı askeri birlikler ile ağır silahlı birlikler, bir prens, bir bey [*Kırık*]... babasıysa [*Kırık*]... ulaşır, eğer bu nedenle [*Kırık*]... iblis ölüyor [*Kırık*]...-in... [*Kırık*]’³³⁹

Aynı tablet üzerindeki bir diğer metnin olduğu bölüm arka yüzde (ay. st. 1-4) yer almaktadır. Bu metinde, Kraliçenin kötüye giden sağlık durumu için Urikina’lı Zababa’dan şifa dilediği yeminden bahsedilmektedir.³⁴⁰

KUB 15.1 ay. 1-4:

“Bir rüyada Urikinalı Zababa’ya yemin ettim. ‘Ey Tanrım! efendim, eğer sen hayatımı devam ettirirsen, sonrasında (senin adına) bir dikili taş ve adak masasını ben yapacağım ve senin için heykeline asacağım.’³⁴¹

Bu rüya metninde ise Kraliçenin Iyamma’da³⁴² hamam evinin (*tarnu-*) arkasındaki bir grup genç adam tarafından rahatsız edilmesini ve kraliçenin bu durumdan bir hayli rahatsız olmasından dolayı bir daha böyle bir kötü rüya görmek istememesi amacıyla tanrıya verdiği sunular kaydedilmiştir. Aynı zamanda bu rüya türü kötü rüyalar sınıfına girmektedir. Rüya kaydının bu bölümde incelenmesi, aynı tablet üzerinde kayıtlı olan diğer metinlerle ilişkili

³³⁸ J. de Roos (2007a). *age*, s. 98; A. Ünal (2014). *age*, s. 495.

³³⁹ J. de Roos (2007a). *age*, s. 98-99

³⁴⁰ V. Haas (1994). *age*, s. 365.

³⁴¹ J. de Roos (2007a). *age*, s. 99; A. Mouton (2007a). *age*, s. 264.

³⁴² D. Crasso (2008). The Location of Ankuwa and The Geographic Connections with The Hittite Capital and Neighbouring Towns, *New Perspectives on The Historical Geograph and Topography of Anatiolia in the II and I Millenium B.C.*, LoGisma, s. 92.

olmasındandır. Rüyanın kaydedilişi diğer rüya kayıtlarına göre farklılık göstermektedir. Bu rüya kaydında Kraliçe Puduhepa, Šarruma ile kendisinin doğrudan iletişime geçtiği açıkça görüldüğü gibi doğrudan Kraliçenin kendisi tanrısıyla iletişime geçmiş ve isteğini iletip, vereceği sunuları belirtmiştir.

KUB 15.1 ay. 5-10:

“Urikinalı Šarruma. (Kraliçe konuşur): ‘Rüyamda bazı genç adamlar Iyamma’daki hamam evinin (*tarnuza-*) arkasında kraliçeyi taciz ettiğinde, kraliçe rüyada Urikinalı Šarruma’ya altından bir hamam evi (*tarnuza-*) vaat etti.’”³⁴³

Aynı konu üzerine devam eden bölümde ise (st. 11-12) kraliçenin, Urikinalı Šarruma’ya sözünü verdiği sunuların tanrıya verilmek üzere belirlendiği kaydedilmiştir.³⁴⁴

KUB 15.1 ay. 11-12:

“Kraliçenin, Urikinalı Šarruma’ya 1 altın ruh (modeli) ve ağırlığı belirlenmemiş 10 şekel değerinde 1 gümüş ruh (modeli) (sunu olarak vermek üzere) sözü verdi.”³⁴⁵

Kraliçe Puduhepa, bu bölümdeki rüya kaydında eşi Kral III. Hattušili’nin sağlık durumu için tanrıdan şifa dilemiştir. Metinden anlaşıldığı üzere (st. 22) salgın bir hastalığa deva olması için kraliçe, rüyasında önce Tanrı Udalı Šarruma’ya başvurmuş, ama vadettiği adakları tamamlayamayınca Šarruma’nın annesi olan Tanrıça Hepat’tan kendi adına Kral III. Hattušili için yardım istemiştir. İsteklerinin karşılığı olarak da ağırlığı belirlenmemiş altın kaplamalı bir gümüş kalkan vereceğini anlatmaktadır.

KUB 15.1 ay. 13-24:

“Ben (kraliçe), her biri bir kehanetle belirlenen yeminlerimi tamamlayamadım. Eğer sen Šarruma, efendim, ben sana sunacağım (adağları) hazırlamakla meşgul olurken, sen beyimden (III. Hattušili) kötülüğü defedesin ve sana yardım etmesi için annene Hepat’a söylersen, beyimin kötülük olmayan bedenine o ulaşırsa ve her ne olursa olsun bizde de kötü bir şekilde (hastalık) başlamazsa, o zaman Šarruma için, efendim, ben ağırlığı belirlenmemiş ama üzeri altınla bezenmiş gümüştan bir kalkanı senin için yapacağım.”³⁴⁶

³⁴³ Th. P. J. v. d. Hout (1994). *age*, s. 305; A. Mouton (2007a). *age*, s. 264.

³⁴⁴ R. Lebrun (2001). *Propos concernant Urikina, Ussa et Uda. Akten Des IV. Internationalen Kongress für Hethitologie: Würzburg, 4-8 October 1999.* Wiesbaden: O. Harrassowitz, s. 327.

³⁴⁵ J. de Roos (2007a). *age*, s. 99; A. Ünal (2014). *age*, s. 495.

³⁴⁶ J. de Roos (2007a). *age*, s. 99-100; A. Ünal (2014). *age*, s. 495.

Tanrı Šarruma'ya edeceği dua için kulak verip kendisini dinlemesini isteyen Kraliçe Puduhepa, karşılığında değerini belirlediği iki kulak modelini tanrıya vermeyi vadedmiştir.³⁴⁷

KUB 15.1 ay. 25-27:

“Ey efendim, Šarruma, eğer bu konuda sen bana, kulak verip beni dinlersen, ben de sana 10 şekel altından bir kulak ve 1 mina gümüşten kulak vereceğim.”³⁴⁸

Yukarıdaki yemin kaydının devam ettiği bu metinde kraliçe, eşi III. Hattušili'nin sağlık durumu için Dağ ve Boğa Tanrısı Šarruma'ya ulaşması için iki “Šarrumani'den ve bir Allanzuni'nin rahminden çıkan” sözleriyle çift tanrı Šarruma'nın niteliğine gönderme yapılarak dileğini dilemiş ve adağını adamıştır. Šarruma'nın, dağ ve boğa tanrısı olarak sıfatlandırılması ise Hanyeri'de bulunan bir kaya yazıtından da anlaşılmaktadır.³⁴⁹

KUB 15.1 ay. 28-36:

“Ey iki Šarrumani ile bir Allanzunni'nin rahminden fırlayan, eğer benim için bu konuyu dinlersen ve bunu Šarruma'ya (bana) yardım etmesi için iletirsen ve Majestelerine hiçbir kötü söz ulaşmazsa, o zaman ben yeminlerimi yerine getirene kadar (kraliçe) iki Šarruma'ni ve bir Allanzunni'den (olan tanrı) için ağırlığı belirlenmemiş 1 altın kulak ve 1 gümüş kulak yapacağım.”³⁵⁰

Aşağıdaki metin kayıtlarında Tanrı Šarruma'ya, Kraliçe Puduhepa'nın kendisine ulaşma çabalarına “kulak verip” kraliçeyle iletişime geçmesi için uyarıldığı görülmektedir. Rüya metninin kaydında kraliçenin Tanrı Šarruma'ya şikayetçi olduğu hamam evi (*tarnuza-*) mevzusunun bir başkası tarafından anlatıldığı ve bunun üzerine Tanrı Šarruma'ya 1 adet altından hamam evi (*tarnuza-*) modelinin sunu olarak kraliçe tarafından verileceğini anlatmaktadır.

KUB 15.1 ay. 37-41:

“Laiuna Šarruma'sı, bazı genç adamlar kraliçeyi rüyasında rahatsız etmişler ve kraliçe rüyasında 1 altın hamam evini (*tarnuza-*) sunu olarak Layuna Šarruma'sına vereceğinin sözünü verdi.”³⁵¹

³⁴⁷ V. Haas (1994). *age*, s. 472.

³⁴⁸ D. Schwemer. (2001). *Die Wettergottstalten Mesopotamiens und Nordsyriens im Zeitalter der Keilschriftkulturen: Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen*, Harrassowitz, s. 484; J. de Roos (2007a). *age*, s. 100; A. Ünal (2014). *age*, s. 495.

³⁴⁹ D. Schwemer (2001). *Die Wettergottgestalten Mesopotamiens und Nordsyriens im Zeitalter der Keilschriftkulturen: Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen*. Harrassowitz, s. 484.

³⁵⁰ J. de Roos (2007a). *age*, s. 101; A. Ünal (2014). *age*, s. 495-496.

³⁵¹ J. de Roos (2007a). *age*, s. 101; A. Mouton (2007a). *age*, s. 265; A. Ünal (2014). *age*, s. 495-496.

Hemen bir sonraki kayıta ise Tanrı Laiuna Šarruma'sının kraliçeyle rüyada konuştuğuna dair metin yer almaktadır. Bu metinde tanrı, kraliçeden 12 farklı yerde kendisine sunu olarak yiyecek verilmesini istemiştir. Sonrasında da bir kehanet sorgulaması yapılmıştır lakin, kehanet sonucu bu kısımda yer almamaktadır.

KUB 15.1 ay. 42-44:

“Kraliçenin rüyası. Rüyada Šarruma benimle konuştu: 'Dağın 12 (farklı) yerine yiyecek bırakın.' (Sonrasında) onlar bir kehanet sorgulaması yaptılar.”³⁵²

Bu bölümdeki rüya metninin kaydında Kraliçe Puduhepa, Tarhuntašša'da Nerik'in Fırtına Tanrısı adına kutlanan meşale festivalinin olduğu günlerde³⁵³ rüyasında eşi Kral III. Hattušili'nin hastalık durumunun giderek kötüleşmesi üzerine bir kehanet sorgulamasında bulunmuş ve kehanet sonucuna göre tanrının öfkesini dindirmek için tanrıya sunu vaadinde bulunulmuştur.

KUB 15.1 ay. 45-52:

“Eğer, benim yüzümden, beyimin durumu her ne olursa olsun kötüye giderse ve Tarhuntašša'da (Nerik'in Fırtına Tanrısı'na) ...[Kırık]... mina gümüşten ve bir gümüş [Kırık]... vereceğim.”³⁵⁴

Aynı tabletin devam eden bir başka bölümünde metin kaydı (Rev. 3 st. 1-6) oldukça kırık olduğu için okunamaz durumdadır. Bu sebeple, inceleme bir sonraki bölüm (Rev. 3 st. 7-16) ile devam etmiştir.

Aşağıdaki metin kaydında, Kraliçe Puduhepa'nın rüyasında *gurvašu* ile konuşması ve bu kutsallaştırılmış nesne vasıtasıyla tanrıdan kocası III. Hattušili için uzun ömürler dilediği ve rüyasında dileğinin kabul olması durumunda tanrıya sunacağı hediyeleri içermektedir.

KUB 15.1 Rev 3. 7-16:

“(Kraliçenin rüyası). Rüyada *gurvašu* konusunun vuku bulması nedeniyle *gurvašu* Kraliçe (Puduhepa) ile konuştu: 'Kocanın senin kalbindeki yerinin (ömrünün) zamanını belirlemesine dair [Kırık]: O (III. Hattušili), yaşayacak ve ben ona 100 yıl vereceğim.' Bunun üzerine Kraliçe rüyada şu yemini etti: 'Eğer bunu benim için yaparsan, kral, eşim, hayatta

³⁵² J. de Roos (2007a). *age*, s. 101.; A. Mouton (2007a). *age*, s. 265; A. Ünal (2014). *age*, s. 496.

³⁵³ V. Haas (1994). *age*, s. 602.

³⁵⁴ J. de Roos (2007a). *age*, s. 101-102; A. Mouton (2007a). *age*, s. 265; A. Ünal (2014). *age*, s. 496.

(kalırsa), sonrasında tanrı için 3 vazo vereceğim: (Bunlardan) birisi yağ ile, bir diğeri bal ile ve sonuncusu da meyve ile (dolu olacak).”³⁵⁵

Kraliçe Puduhepa rüyasında gördüğü tanrıları tanımış ama tanrıların arasında bulunan ve kim olduğu bilinmeyen genç bir adamı tanıyamamıştır. Rüyada o genç adamın, Puduhepa’nın kendisinin olduğu söylenmiş ve genç adamın rüyada şifa bulmasıyla Puduhepa da şifa bulmuştur. Kim olduğu bilinmeyen tanrılar için yapılan kehanet sorgulaması bu metinde tanrı olarak sıfatlandırılan genç adam için kimliğini belirlemede kullanılmamıştır.

Kraliçenin gördüğü rüya sonucunda eşi Hattuşili’ye bir kötülük gelmemesi için Tanrı Şaumatarı’ye dua etmesini konu alan metin, ya kraliçenin daha önce eşi hakkında aldığı haberci rüya üzerine gördüğü başka bir rüyası olabilir. Hattuşili’nin hastalığı sebebiyle kraliçenin böyle bir duada bulunduğu izlenimi açıktır. Metnin 9 satırlık bölümünde kraliçenin gördüğü rüyasından bahsedilmez, sadece krala bir kötülük gelmemesi üzerine edilen bir dua metni yer almaktadır. Bu sebeple bu metnin kötü rüyalar içerisinde incelenmesi uygun görülmüştür.

KUB 15.19 11-13:

“Kraliçe, Meşale Festivalinin yapıldığı günlerde (bir rüya gördü) ve Şaumatarı’ye şu duayı etti: ‘Eğer ki krala herhangi bir kötülük gelmesine izin vermezsen, ben de 20 şekel değerinde altından bir Şaumatarı heykeli yapacağım.’”³⁵⁶

KUB 31.77 Rev 3. 1-17:

“Puduhepa, Arinna’nın Güneş Tanrıçası, Karzi ve Hapantaliya ve konuşan genç adamdır, o [*Kırık*]... (söyledi): ‘Ve Kraliçe için [*Kırık*]... başka bir yol daha var. Puduhepa, [*Kırık*] (eğer) korkmazsan? Bu sayede o ve onunla ilişkili olan seni iyileştirmiş olacağım ve genç adam baktı [*Kırık*]... kraliçe ve o (genç adam) [*Kırık*]...hayatta. Puduhepa ve *kurakki* kendisini iyileştirmeli ve o [*Kırık*]... *kurakki* Hattuşa *uşantari* için defalarca olumlu sözler söylediğinden artık benim kalbimde olmayacak (yaşamayacak).’”³⁵⁷

Aşağıdaki rüya kaydının olduğu metinde baş kâtip Gazzuwalla’nın karısı rüya yorumunda görevlendirilmiştir. Genel olarak rüya yorumları ^{MUNUS}ENSI ünvanlı kadın görevliler tarafından yapıldığı bilgisi daha önce de belirtilmiştir.³⁵⁸ Metinde geçen (st. 10) “kendi rüya yorumcularıma soracağım” tabiri oldukça dikkat çekicidir. Metinde birçok yerde

³⁵⁵ J. de Roos (2007a). *age*, s. 102; A. Mouton (2007a). *age*, s. 265; A. Ünal (2014). *age*, s. 496.

³⁵⁶ A. Mouton (2007a). *age*, s. 283-284.

³⁵⁷ J. de Roos (2007a). *age*, s. 122-123.

³⁵⁸ A. Ünal (2013). *age*, s. 479.

kırıklar olsa bile Puduhepa'nın bu rüya kaydındaki rüyasının yorumcularına güvenmediği açık bir şekilde gözükmektedir. Metinde Puduhepa, kocası Hattuşili'nin başındaki kötülüğü defetmeyi amaçlamış ve *putta* taşları kullanılarak yapılan bir arınma ayiniyle Hattuşili'ye büyüyle musallat edilmiş kötü ruhu defedip, bu kötü ruhun etkisinden kurtarmak için *putta* taşları üzerinde çanak-çömlek kırılmış ve buna kimin neden olduğunu anlayabilmek için uyku inkubasyonu (st. 19-24) yapılmıştır.

KUB 48.118 1-13:

“Kraliçenin rüyası. Uşša Şehri'nde bir rüya gördüm³⁵⁹ ve rüyada, [*Kırık*]...-nın türüydü. [*Kırık*]... ve eğer o dağlardaysa, [*Kırık*]... ondan önce *putta* taşlarını fırlat. [*Kırık*]... ve Kralın bedeni orada yere yatacak ve orada yerde, [*Kırık*]... İblis de orada (yere) yatacak. [*Kırık*]... uzanır... (ve) Kraliçenin rüya yorumcusu Gazzuvalla'nın karısı ve aynı anda orada bulunacak, [*Kırık*]... ve yolda, eğer ki *putta* taşlarını bu şekilde incelerse, sizin de güveninizin olmadığını biliriz. Sizin için ben kendi rüya yorumcularıma danışacağım.³⁶⁰ Ardından *putta* taşları üzerinde kırılmış çanak-çömlek konuldu ve Kraliçe söyledi: ‘Kral, düşmanlarını bunun gibi, bunlara benzer şekilde kıracaktır.’ UR.MAH-ziti, baş kâtip geldi ve o (kırık) çömlekleri bir araya getirdi ama ben (kraliçe) beşinci yıla kadar buna müsaade etmedim ve ben orduya sizin için yardım teklif ettiğinizi ve onları bir şekilde kendi elleriyle engelleyip engellemediklerini bilmiyorum.”³⁶¹

Metnin devam eden bölümünde (st. 19-24) sadece ilk iki satır eksiksiz okunabilirken devam eden satırlarda, satır başları kırık olduğu için net bir anlam çıkmamaktadır. Yine de bu bölümde dikkat edilmesi gereken ifade; st. 19-21: “Ammi oradaydı ve Iddu'nun karısı, kraliçenin annesi belirlenen yerde uyudu, [*Kırık*]... Krallığın dağıldığı ve onun (kraliçe) için... (Metnin geri kalan satırları oldukça kırıktır).”³⁶²

Aşağıdaki rüya metinlerinden arka yüzdeki metinde destansı bir anlatım üslubuyla yazılmış olması dikkat çekicidir. Böylece bu rüya metninin III. Hattuşili döneminden önce

³⁵⁹ C. Lebrun (2014). *Présence et pouvoir hittites à Ougarit Le cas des DUMU.LUGAL*, Louvain-la-Neuve: Université Catholique de Louvain, Institut Orientaliste, s. 115.

³⁶⁰ L. Warbinek (2019). Was the Hittite ^{MUNUS}ENSI A Dream Interpreter?. *KASKAL: Rivista di storia, ambiente e culture del Vicino Oriente Antico*, 16, s. 57.

³⁶¹ J. de Roos (2007a). *age*, 124-125; L. Warbinek (2019). *agm*, s. 57. Konuya ilişkin olarak st. 16-18 arasında kaydedilmiş olan satırlarda anlatıldığına göre; Hattuşili'nin Hakpiş Kralı iken, kardeşi Büyük Kral II. Muwatalli'ye Mısır Seferi için askeri yardıma bulunmasının düşmanları tarafından engellendiği anlamının çıkmasıyla birlikte, yine III. Hattuşili'nin anneden üvey olma kardeşi Urhi-Teşşub ile arasındaki kraliyet mücadelesine değinilmiş olabilir. Bu sebeple Hattuşili'nin zarar görmesini, hatta ölmesinin istenerek Hattuşili'ye büyü yapılmış olduğu fikrini vermektedir. KUB 1.1+ metnindeki satırlar (st. 19-23) Urhi-Teşşub iddiasını destekler.

³⁶² J. de Roos (2007a). *age*, s. 125.

yazılmış olduğu düşünülmüştür.³⁶³ Aynı zamanda ön yüzdeki metinde ise bir kara büyüye maruz kalmış kişiden söz edilmiştir. Tabletten genelinde ise kara büyüye maruz kalmış bu kişi için şifa ve uzun ömrü çağrıştıran ifadelerin de olduğu bu rüya metninin bir hastalıktan kurtulma ve şifa dileme üzerine uygulanmış bir arınma ritüeli olduğu açıktır.³⁶⁴

KBo 18.142 öy. 1-7:

“Kraliçe rüyasında Harranaziti'nin karısının kara büyüye maruz kaldığını görmesi üzerine Harranaziti'nin karısı için sonucunun olumlu sonuçlandığı bir büyü ayini uygulamıştır.”

§ ay. 8-16:

“Gökyüzünün Güneş Tanrısı ayağa kalktı, Harranaziti'nin karısının adını alıp herkese duyurdu, ikinci günde Cömertlik Tanrısı ışığı aldı ve Ana Tanrıça 'ya verdi. Üçüncü gün, Fırtına Tanrısı (tekrar) ayağa kalktı, yılları aldı ve Gulše'ye verdi. (Böylece) Ruhun tamamı... (Olumludur).”³⁶⁵

Kraliçe Puduhepa'nın eşi Hattuşili'nin ayaklarının iltihaplanması³⁶⁶ ve durumunun daha da kötüye gitmesi sonucu, kraliçe tanrıya dua etmeye karar vermiş ve bir kehanet ritüeli vasıtasıyla dua edeceği tanrının belirlenmesi sağlanmıştır. Kehanet sonucu olarak da Kummanni'de Ay Tanrısı SIN'e dua etmesi gerektiği ve adak olarak vereceği sunular metinde kaydedilmiştir. Son satırda (st. 21) yer alan “Mısır topraklarına bu haberi iletteceğiz” tabiri ile III. Hattuşili için Mısır'dan ^{LÚ}A.ZU çağrılmış olabilir ya da politik bir görüşme öncesi Kral III. Hattuşili'nin hastalanması nedeniyle Mısır'a haber iletilmiş olabilir.

KUB 15.3 öy. 1-21: metin yorumu henüz yapılmadı

“[*Kırık*]... Kummanni'li Ningal, [*Kırık*]... krala konuşur... [*Kırık*]...(kralın) *mataššu*'ya gitmesine izin vermez. Yapılan kehanet sorgulamasının sonucunda Kummanni Ülkesi belirlendi ve kraliçe Ay Tanrısı SIN'e şifa dileğinde bulunarak dua etti. Ey Tanrım! Beyim, Efendim SIN, kocama uzun yıllar bahşet ve kocam ömrünü tanrının bahşettiği yıl kadar yaşasın. Sonra ben de (kraliçe) efendime 1 gümüş kadehi ve değeri belirlenmemiş 1 altın kadehi 1 yıl karşılığı olarak sana sunacağım. Bunları her yıl boyunca, değeri belirlenmemiş 1 altın kadeh ve her yılın 12 ayı boyunca her ay 1 gümüş kadehi sana sunacağım. Kendim değer

³⁶³ A. Ünal (2013). *age*, s. 484.

³⁶⁴ A. Mouton (2007b). Au sujet du compte rendu oraculaire hittite KBo 18.142, (Ed.) D. Groddek ve M. Zorman, *Tabularia Hethaeorum: Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag, DBH, 25*, s. 551-555.

³⁶⁵ A. Mouton (2007a). *age*, s. 221.

³⁶⁶ Torri G. (2003). *La similitudine nella magia analogica ittita*, Herder, s. 34.

biçeceğim ve onları tanrıya armağan edeceğim. (Hatta) SIN başka ne talepte bulunursa bulunsun, ettiğim duadaki gibi Urikina’da ya da başka bir yerde ben bu sunuları vermeye devam edeceğim.”³⁶⁷

§ öy. 17-21:

“Kraliçenin rüyası: “Rüyamda birisi benimle konuştu bana şunları söyledi: ‘Tanrıça Ningal’e dua et. Eğer kralın ayağındaki hastalık çabucak iyileşirse, ben de (kraliçe) Ningal adına lapis lazuli ile kaplanmış altından bir *talla*-³⁶⁸ yapacağım. Mısır topraklarına bu haberi iletteceğiz.”³⁶⁹

Metinden anlaşıldığı üzere; daha önce de Kraliçe Puduhepa’nın eşi III. Hattuşili’nin göz rahatsızlığı sebebiyle Piha-^{DU}’nun babası şifalı bir ot ile tedavi uygulamıştır. Kraliçe, eşinin gözlerinden tekrar rahatsızlanması üzerine rüyasında bir ot görmüştür. Ardından rüyasında gördüğü otun tanrıların bir lütfu olup olmadığını anlayabilmek ve böylece otun şifalı olup olmayacağını da tayin edebilmek için önce karaciğer falına sonra da büyüye başvurmuştur. Metinde büyüünün uygulandığı aşamanın son bölümüne değinen satırdan (st. 26) sonrası yoktur. Bu sebeple metin, kraliçenin eşinin tedavisinin ve büyüünün sonucu hakkında bilgi verememektedir.

KUB 22.61 9-26:

“[*Satır başı Kırık*] ... Sonra Kraliçe söyledi: ‘Eşimin gözlerinin hastalığı ilerleyince, Piha-^{DU}’nun babası şifalı bir ot getirdi. Otu eşimin gözlerine koydu.’ Kraliçe bir rüyasında bu otları gördü ve [*Kırık*]. (Karaciğer falı için kâhine danışıldı ve) karaciğerin soldaki *nipašuri*-bölümünün ağzında (tanrının) varlığı, sağlığı ve gücü görüyoruz ve *zizahi*-kadehi de yerindedir. Kolonun 12 kıvrımını görüyoruz. (Bu durumda), et falı olumludur. (Sonra) bir büyü ayini Yaşlı Kadın (^{MUNUS}ŞUGI) tarafından yapıldı. Olumlu sonuçlansın! O, Sağlığı ve Hayatı alıp tanrılara verdi. İkinci gün Gökyüzünün Güneş Tanrısı ayağa kalkt, ekmeği ve libasyon içeceğini aldı ve Güney’e yerleştirdi. Sonra kraliçe bu otları rüyasında gördü ve (söyledi): ‘Bu otları eşimin (gözüne) süreceğiz. İkinci gün Ana Tanrıça (ayağa kalktı) Üçüncü gün... [*Metnin geriye kalan satırları okunamayacak kadar kırıktır*].”³⁷⁰

³⁶⁷ J. de Roos (2007a). *age*, s. 107.

³⁶⁸ A. Ünal (2013). *age*, s. 505. *talla*:- Lapislazuli ile kaplanmış gümüş bir takıdır.

³⁶⁹ A. Mouton (2007a). *age*, s. 266-267.

³⁷⁰ A. Mouton (2006). KUB 22,61 (CTH 578): comment traiter les yeux de Mon Soleil?, *WdO*, 36, s. 209.

Kraliçenin gördüğü rüyasını eşinin hastalığına yorması ile yapılan bir kehanet sorgulaması aşağıdaki rüya metninde anlatılmıştır. Silvia Alaura, bu rüya metninin kaydedildiği tablet parçasını (KBo 24. 124) III. Hattuşili dönemine tarihlendirilmiştir.³⁷¹

KBo 24.124 ay. 1-3:

“Kraliçenin rüyası: ‘Eğer ki, bu rüya eşimin hastalığının belirtisiyse’, Yaşlı Kadın bir kehanet sorgulaması yapar. ‘Kehanet olumsuz sonuçlansın.’”³⁷²

Yukarıdaki metnin devamı niteliğinde olan Hattuşili’nin dizlerinden rahatsızlanacağına işaret eden aşağıdaki rüya metninde; kraliçenin rüyasında kendi dizlerinin Tanrı Zawalli tarafından hasta edildiğini görmüş ve akabinde etrafında bir fare ve köpek yavrusunun bitiverdiği kaydedilmiştir. Metnin son bölümleri Puduhepa’nın psikolojik sorunlarına da işaret eder. Zira, Puduhepa’nın Tanrı Zawalli’yi görmesinden sonra rüyasıyla ilgili fare ve köpek yavrusu olan kısmı metne kaydettirmesi, kendisinin akıl sağlığının da kötü olduğuna işaret eder.³⁷³

KUB 48.125 ii 2-10:

“(Kraliçe) Urikina’da (bir rüya) gördü: ‘Rüyamda birisi benimle konuşuyordu: Kendi dizlerim Tanrı Zawalli tarafından hasta edilmişti. Sonra bir fare geldi. Fare ve bir de köpek yavrusu (geldi). (Fare) yukarıya sıçradığında ben, kraliçe, korktum ve şöyle dedim: (Eğer fare) üstümden geçerse... [Metnin son satırı kırıktır].’”³⁷⁴

³⁷¹ S. Alaura (1999). Due testi oraculari sulla ‘Malattia degli occhi’ di Hattuşili III, S. de Martino ve F. Imparati (Ed.), *Eothen*, 10, LoGisma, s. 16,

³⁷² S. Alaura (1999). *agm*, s. 23-25.

³⁷³ A. Ünal (2013). *agm*, s. 484.

³⁷⁴ A. Mouton (2007a). *age*, s. 293; A. Archi (1979). Il dio Zawalli. Sul culto dei morti presso gli Ittiti, *AoF*, 6, s. 86. Metnin transliterasyonunda st. 4-5 için A. Archi’den yararlanılmıştır.

5. SONUÇ

Dünya üzerinde yaşamın var olmasından bu yana insanoğlu çeşitli araçlarla hayatı anlamayı kendisine amaç edinmiştir. Rüya da bu araçlardan biri olmuştur. Rüyanın hayatı anlamadaki rolü ise Sigmund Freud'un tanımıyla, insanın içinde bulunduğu durum ile alakalı olarak kişinin zihnindeki düşüncesinin bilinçaltının etkisiyle uyku sırasında dışa vurumu olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bunun yanında rüya görmeye etki eden başlıca faktörlerin ise psikolojik ve biyolojik etkenlerden kaynaklandığı kanısına varılmıştır.

Hitit çivi yazılı belgeler ışığında incelediğimiz Hitit kraliyet mensuplarının rüyaları kapsamında rüya raporlarının kaydedildiği metinlerden Hitit kral ve kraliçelerinin rüyaya yaklaşım biçimleri değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda incelenen rüyalar kapsamında çivi yazılı belgelerde Hititlerin rüyalar için iyi (*šanezzi tešha*) ve kötü (*idalus tešha*) terimlerinin kullanıldığı görülmüştür. İyi rüyaların Hitit kral ve kraliçelerine tanrı(lar)nın gelecekle ilgili müjde verdiği ve başkaca haberler iletmiş olduğu rüyalar olduğu, kötü rüyaların ise rüyanın sahibine bir fenalık getirdiği için rüyaların bu şekilde tasnif edilip isimlendirildikleri anlaşılmıştır.

Bu haberci rüyaların en çarpıcı olanları ise siyasi içerikli olan rüyalarlardır. Bu rüyalar haberci rüyalar içerisinde tanrıların Hitit kraliyet mensubu kişileri destekleyip onlara inayet gösterdiğine dair en iyi örnekleri temsil etmektedir. Haberci rüyalar ekseninde Hitit kral ve kraliçelerinin tanrıların iletmiş olduğu haberleri ciddiye alarak bu haberlere riayet etmiş olmaları sebebiyle tanrılarıyla olan ilişkilerinin değerini ve rüyalara verilen önemi açık bir şekilde göstermektedir. I. Šuppiluliuma'nın, II. Muwatalli'nin ve IV. Tuthaliya'nın haberci rüyaları haricinde II. Muršili'nin yıllıklarında ve III. Hattušili'nin apolojik metninde bu tür rüyaların kaydedilmiş olması, bu kralların rüyalar aracılığıyla tanrılarıyla olan ilişkilerine oldukça iyi bir şekilde önem verdiklerini anlamamızı sağlamaktadır. Kraliçe Puduhepa'nın hakkında ise III. Hattušili'nin apolojik metninden kendisinin tanrıçası Lawazantiya Šaušga'sının hizmetinde bir rahibe olduğunu bilmekteyiz. Aynı şekilde Kraliçe Puduhepa'nın tanrıçasının rüyasında kendisine yol gösterdiğine dair rüya kayıtları ile birlikte hem hizmetindeki tanrıçayı hem de diğer tanrıları rüyasında eşi III. Hattušili'nin sağlığıyla ilgili bilgiler vermiş olarak görmesi Puduhepa'nın kendisine ait rüya metinlerinde kaydedilmiştir. Bunun yanında, Kraliçe Puduhepa'nın hem kendisiyle ilgili hem de eşi III. Hattušili ile ilgili rüya kayıtları sebebiyle kendisinin rüyaya oldukça fazla önem verdiğini söyleyebilmek mümkündür.

Haberci rüyaların tanrılar tarafından gönderilen haber içerikli ve müjdeleyici rüyalar olduğuna inanıldığı gibi bu rüyaların uydurulmuş olabileceği de düşünülebilir. Kraliyet mensubu bir kişinin kendi çıkarları doğrultusunda etik olmayan, Hitit yüksek zümresi tarafından kabul görmeyecek davranışları ilahi bir kudrete bağlayarak gerçekleştirmek istemesi III. Hattuşili ve eşi Kraliçe Puduhepa'nın siyasi içerikli rüyaları göz önünde bulundurulduğunda bu konuya dair açık bir şekilde örnek niteliği gösterirler.

Tanrıların rüya yoluyla haber ilettiklerine inanıldığı gibi kişinin felaketine yorulan kötü rüyalara da inanıldığı görülmüştür. Kötü rüyaların görülmesine etki eden birtakım nedenlerin yanı sıra iki önemli faktörün etkili olduğu ve bu faktörlerin, kişinin tanrının isteğini karşılamaması sonucu tanrının rüyada kişiye öfkelenmiş olarak gözükmesi ve kişiye karşı yapılmış kara büyü sonucu görülen kötü rüyalar olduğu bu rüyaların incelenmesi sonucunda anlaşılmıştır. Tanrının kişiye olan öfkelerini net bir şekilde belirleyebilmek ve tanrının öfkelerini giderebilmek için sunu olarak ne istediği belirlemek amacıyla karaciğer ve et falı başta olmak üzere KIN ve kuş fallarına da müracaat edildiği anlaşılmıştır. Bunun yanında kişinin tanrıyla olan bağını tekrar kuvvetlendirmek ve tanrının kişi hakkında verdiği ölüm kararını kaldırmak için vekil kurbanı tayin etme ritüeli başta olmak üzere birçok ritüele başvurulduğu da görülmüştür. Kara büyü nedeniyle görülen rüyanın kötü olduğunun yorumlanması sonucu yine fal ritüellerine başvurulduğu incelenen metinlerde açık bir şekilde görülmüştür. Yapılan fal sorgulamaları sonucunda kişinin başına bir felaket geleceğinin belirlenmesi üzerine kişiyi bu kötü rüyadan ve kara büyüünün etkisinden kurtarmak amacıyla Bappi ve Walkui'nin arınma ayinleri gibi çeşitli tedavi ayinlerinin yapıldığı da yine incelenen metinlerden anlaşılmıştır.

Rüya kayıtları içerisinde kötü rüyanın hastalığın işareti olduğu da görülmüş ve böylece kötü rüyaların Hitit kralları için getirdiği bir başka felaketin de hastalık olduğunu söyleyebilmek mümkün olmuştur. Hastalıkla ilgili rüyalarda hastalıktan arınmak için büyülere başvurulduğu gibi birçok arınma ayinlerine de başvurulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Boğazkale'de keşfedilmiş ve Eski Babilce dilinde yazılmış olan Gılgameş Destanı ile Hititlerin Eski Mezopotamya'ya ait edebi akımları belirli bir yönden takip ettikleri üzerine bir değerlendirme yapılabilir. Bununla birlikte Gılgameş Destanı'nda, Gılgameş'in tanrının desteğiyle yücelmesini konu alan rüyayı Hitit krallarından özellikle III. Hattuşili'nin ve ardılı IV. Tuthaliya'nın örnek almış olabildikleri düşüncesi savunulabilir.

Kaniş/Kültepe'deki *karum*'da keşfedilmiş, Aslurlu bir tüccar olan Indilum'a ait mektupta kaydedilmiş bir rüya anlatımının Hatti Ülkesi'ndeki bir rüya yorumcusuna

yorumlatılmak üzere getirilmiş olması rüya yorumculuğunun bölgede erken dönemde de gerçekleştiğine bir kanıttır.

Yukarıdaki sebepler doğrultusunda, Gılgameş Destanı ve Asurlu tüccar Indilum'un rüyasını kaydetmiş olduğu mektubu dolayısıyla Hititlerin rüya konusunda Ön Asya uygarlıklarını takip ettikleri yönünde bir çıkarımda bulunulmuş ve Eski Mezopotamya ile Eski Mısır uygarlıklarının başlıca rüya kayıtları incelenmiştir. Bu doğrultuda Eski Mezopotamya rüya kayıtları içerisinde haberci rüyalar olarak değerlendirilen rüya kayıtları için, bu rüyaların Hitit kraliyet mensuplarının rüyalarıyla ilgili olarak rüyaların yorumlanması haricinde içerik bakımından benzer olduklarını söylemek mümkündür. Aynı şekilde Eski Mezopotamya rüyaları içerisindeki kötü rüyalar için bu tür rüyaların görülmesine etki eden faktörlerin Hitit kraliyet mensuplarının görmüş olduğu kötü rüyalara etki eden faktörlerle, tanrının ihmal edilmesinden dolayı kişiye öfkelenmesi ve kara büyü nedeniyle kişinin kötü rüya görmesi durumunun benzer olduğu tespit edilmiştir.

Eski Mısır rüyaları içerisindeki tarihi metinlerden incelediğimiz haberci rüya kayıtlarından II. Amenhotep'in kral olacağına dair tanrı tarafından aldığı haberci rüyası ve yine aynı döneme tarihlendirilmiş olan, M.Ö. 14. yüzyıl, IV. Tutmoses'in babasından sonra kral olacağına işaret eden rüyası da haberci rüyalar bakımından tanrının müjdeleyici haberlerini içeren rüya kayıtları olduğunu anlamaktayız. Bu rüya kayıtları müjdeleyici haber içermeleri bakımından Hitit krallarından III. Hattuşili ve ardılı IV. Tuthaliya'nın Büyük Kral olacaklarının müjdelendiği rüya kayıtlarıyla içerik olarak benzerlik göstermiş olsa da rüya gören ve yorumlayan faktörü bakımından Hitit rüya kayıtlarıyla farklılık gösterdiği açıktır. Eski Mısır'daki kötü rüyaların görülmesine etki eden faktörlerin ve kötü rüya görülmesi sonucunda uygulanan arınma ritüellerinin de Hititler ile birtakım benzerlikler göstermiş olduğu gözlemlenmiştir.

Hitit krallarının haberci rüyalarının ve hastalık rüyalarının bir bölümünün bayramlarla ilişkili olduğu görülmüştür. II. Murşili'nin Ankuwa'daki yağmur festivaline gitmemesi konusunda tanrıdan talimat almış olması, III. Hattuşili'nin eşi Puduhepa ile Nerik'te bayram kutlamalarında buldukları sırada rüya görmüş olmaları ve IV. Tuthaliya'nın Büyük Kral olacağına alameti olan rüyada Arinna'nın Güneş Tanrıçası adına Nerik'e kült gezisi düzenlediğini gördüğü rüya sebebiyle, Hitit rüyalarının bayram kutlamalarıyla ilişkisi olduğu değerlendirilmiştir. Genel olarak bayramlarla ilişkilendirilen rüyalar, III. Hattuşili'nin hastalığına dair olanlar haricinde tanrılara dua etmek ve sunularda bulunmakla ilgili rüyalar olduğunu anlamaktayız.

Hititlerin rüya kayıtlarında tanrı ve tanrıçaların rüyada konuşarak haberlerini ilettiği görülmektedir. Bunun, rüyaları kayıt altına alan kâtiplerin üsluplarından kaynaklandığı ya da rüya sahibinin rüyasını kâtime anlatış şekliyle ilgili olduğu yönünde bir çıkarım yapılabilmektedir.

Kral ve kraliçenin herhangi bir mesele hakkında tanrıların kararına başvurmak istedikleri görülmüş ve bunun için uyku inkubasyonu görevlendirdikleri memurların olduğu anlaşılmıştır. Çivi yazılı metinlerde bu kişiler için “tanrı adamı” anlamına gelen LÜDINGIR^{LIM}niyanza- unvanının kullanıldığı görülmüştür. Rüya inkubasyonu görevli memurların rüyaları kendilerinin yorumlamadıkları, rüya yorumcusuyla görevli başka memurların olduğu da yine rüyaların kaydedildiği çivi yazılı metinlerden anlaşılmaktadır.

Rüyanın içeriğinin veya rüyadaki tanrının kimliğinin anlaşılamadığı durumlar da olmuştur ve bu durumlarda tanrının rüyada anlatmak istediğini ya da tanrının kimliğinin belirleyebilmek amacıyla kehanet sorgulaması yapılarak rüyadaki mesaja ve tanrının kimliğine açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Hitit kraliyet üyelerinin rüyalarının yorumlanmasında görevli memurlar olarak SALŞU.GI, MUNUSŞU.GI unvanlarının yanında, Hepapiya (Hepa-SUM) ile birlikte Kraliçe Puduhepa'nın özel rüya yorumcusu olan Gazzuwalla'nın karısı da rüya yorumuyla görevli kişiler olarak çivi yazılı metinlerde görülmektedirler.

Hitit kraliyet rüyalarının en erken tarihli olanı II. Tuthaliya'ya ait (KUB 43.55 v st. 2-13) rüya metnidir. Ahmet Ünal tarafından Orta Hitit Krallığı döneminde I. Tuthaliya'ya, Piotr Taracha tarafından da I/II. Tuthaliya ile ilişkilendirilen KUB 8.71 metninin tarihlendirilmesi konusundaki ifadeler net olmadığı için Hititlerde II. Tuthaliya öncesi rüya kaydının bulunmadığını düşünmekteyiz. En geç tarihli olan kral rüyasının ise IV. Tuthaliya'ya ait olan (KUB 16. 98 ii st. 10-18) ve kendisinin Büyük Kral olacağına haberinin verildiği rüya metnidir. Kral rüyalarının yanında en erken tarihli kraliçe rüyasının kaydı ise I. Şuppiluliuma'nın eşi olarak değerlendirilen lakin, daha geç döneme tekabül eden Tavanna'nın rüya metni (KUB 22.70 öy. st. 12-70) olmuştur. En geç kraliçe rüyası ise Kraliçe Puduhepa'nın eşi III. Hattuşili'nin çöküşünün alameti olan (KUB 5.11) rüyası olduğunu değerlendirmekteyiz.

Genel itibariyle Hitit İmparatorluk dönemi kraliyet üyelerinin inançları kapsamında tanrılarıyla olan ilişkileri rüya perspektifinde incelenmiş olup, bu bağlamda Hitit kraliyet mensubu kişilerin rüya aracılığıyla tanrılarla iletişim içerisinde olduklarını sonucuna ulaşılmıştır. Tanrı ile kişi arasındaki bu iletişimin rüya görmeye etki edecek hiçbir etken yokken

bizzat tanrının kendisinden gelen rüyalar olduğu gibi, tanrının kararını öğrenebilmek amacıyla görevliler aracılığıyla veya dua yordamıyla tanrının rüyada haber vermesinin istendiği de yine incelenen rüya metinleri sayesinde anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abusch, T.** (1999). Witchcraft and the Anger of the Personal God, Tzvi Abush ve Karel van der Toorn (Ed.), *Ancient Magic and Divination, 1*, Styx Publications, 83-121.
- Abusch, T. & Schwemer, T.** (2011). *Corpus of Mesopotamian Anti-Witchcraft Rituals, 2*, Brill.
- Adler, A.** (1973). *İnsan Tabiatını Tanıma*, (Çev). Ayda Yörükân, Tur Yayınları, Ankara.
- Akurgal, E.** (2004). *Anadolu Uygarlıkları*, Phoenix Yayınevi.
- Alaura, S.** (1999). Due testi oraculari sulla ‘Malattia degli occhi’ di Hattuşili III, S. De Martino ve F. Imparati (Ed.), *Eothen, 10*, LoGisma, 7-28.
- Alp, S.** (2001). *Hitit Çağında Anadolu Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Asır Matbaacılık.
- Alparslan, M.** (2006). *II. Murşili ve Dönemi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arci, A.** (1979). Il dio Zawalli. Sul culto dei morti presso gli Ittiti, *AoF, 6*, 81-94.
- Arci, A.** (2007). The Soul Has To Leave The Land Of The Living, *Journal of Ancient Near Eastern Religions, 7(2)*, 169-195.
- Ardzinba, V.** (2010). *Eskiçağ’da Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, (Çev.) Orhan Uravelli, Kafdas Yayınları, Ankara.
- Arıkan, Y.** (1994). *Murşili’nin Veba Duaları (CTH 378)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bahadır, A.** (2007). *Jung ve Din*, İz Yayıncılık.
- Beckman, G.** (1983). *Hittite Birth Rituals*, StBot, 29, Otto Harrassowitz.
- Beckman, G.** (1996). *Hittite Diplomatic Texts*, SBL.
- Beckman, G.** (2010). On The Hittite Dreams, Itamar Singer (Ed.), *ipamati kistamati partitumatimis Luwian and Hittite Studies Presented to J. David Hawkins On The Occasion of His 70th Birthday*, 26-31.
- Black J. B., v.d** (1998-2006). *The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature (ETCSL)*. [Erişim: 13. 04. 2022, <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/>].

- Boley, J.** (2000). *Dynamics of Transformation in Hittite: The Hittite particles -kan, asta, and -san*, Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Biggs, D. R.** (1995). *Medicine, Surgery, and Public Health in Ancient Mesopotamia*, Jack M. Sasson (Ed.). *Civilizations of the Ancient Near East*, 3, Charles Scribner's Sons.
- Brinkman, J. A., vd.** (1989). *Chicago Assyrian Dictionary Volume Š*, The Oriental Institute of The University of Chicago.
- Butler, S. A. L.** (1998). *Mesopotamian Conceptions of Dreams and Dream Rituals*, Ugarit-Verlag.
- Byrd, A. M.** (2011). Deriving from the Divine: Hittite tesha-/zash(a)i-, *Historische Sprachforschung / Historical Linguistics*, 124, 96-105.
- Civil, M., vd.** (1973). *Chicago Assyrian Dictionary Volume L*, The Oriental Institute of The University of Chicago.
- Cooper, J. S. & Wolfgang, H.** (1983). The Sumerian Sargon Legend, *Journal of the American Society*, 103(1), 67-82.
- Crasso, D.** (2008). The Location of Ankuwa and The Geographic Connections with The Hittite Capital and Neighbouring Towns, *New Perspectives on The Historical Geograph and Topography of Anatolia in the II and I Millenium B.C.*, LoGisma, 87-97.
- CTH.** *Catalog der Texte der Hethiter.* [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uniwuerzburg.de/CTH/index_en.php].
- CTH 583.** *Kral Rüyaları.* [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uniwuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=583].
- CTH 584.** *Kraliçe Rüyaları.* [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uniwuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=584].
- CTH 585.** *Puduhepa'nın Yemini.* [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uniwuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=585].
- CTH 590.** *Rüya ve Yemin Fragmanları.* [Erişim: 02. 02. 2022, https://www.hethport.uniwuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=590].
- Çelebi, İ.** (2008). "Rüya", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, 306-309.
- de Martino, S.** (2006). *Hititler*, (Çev.) Erendiz Özbayoğlu, Dost Kitapevi, Ankara.

- de Roos, J.** (1998). Hittite Votive Texts, Aygül Süel (Ed.), *III. Hititoloji Kongresi Bildirileri (Çorum 16-22 Eylül 1996)*, 491-495.
- de Roos, J.** (2002). Vows Concerning Military Campaigns of Hattuşiliş III and Tudhaliyaş IV, *Gs Imperati*, 181-188.
- de Roos, J.** (2007a). *Hittite Votive Texts*, PIHANS, 109.
- de Roos, J.** (2007b). A New Fragment Of KUB 15.5+, M. Alparslan, A. M. Dinçol, B. Dinçol (Ed.), *Vita: Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan: Festschrift in Honor of BelkısDinçol and Ali Dinçol*, Ege Yayınları, 633-636.
- Demirel, S.** (2017). An Essay on Hittite Cultic Calendar Based Upon the Festivals, *Athens Journals of History*, 3(1), 22-32.
- Doğan Alparslan, M.** (2012). *Hitit Kralı II. Muwatalli: Kişiliği ve İcraatı: Filolojik Belgeler Işığında*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.
- Durand, J. M.** (1988). *Archives Épistolaires De Mari I/1*, Éditions Recherche sur les Civilisations.
- Edzard, D. O.** (1997). *Gudea and His Dynasty*, Toronto University Press.
- Erkut, S.** (1992). Hitit Çağının Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri, *Fs S. Alp*.
- Erkut, S.** (1998). Hititlerde AN.TAH.SUM^{SAR} Bitkisi ve Bayramı Üzerine Bir İnceleme. S. Alp, A. Süel (Ed.), *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (Çorum 16-22 Eylül 1996)*, 189-195.
- Erbaşı Seviç, F.** (2008). Hititlerde Yeraltı Dünyası, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 231-247.
- Evginer, N.** (2010). *Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Fiorella, I., de Martino, S., Franca, P. D.** (2002). *Anatolica antica: Studi in memoria di Fiorella Imperati*, LoGisma.
- Freud, S.** (2001). *Düşlerin Yorumu I*, (Çev.) Emre Kapkan, Payel Yayınları, İstanbul.
- Gavaz Sir, Ö.** (2012). *Hitit Krallarının Kült Gezileri Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler*, Tekmatsan Matbaacılık.

- Gelb, I. J., vd.** (1958). *Chicago Assyrian Dictionary Volume E*, The Oriental Institute of The University of Chicago.
- Gelb, I. J., vd.** (1959). *Chicago Assyrian Dictionary Volume D*, The Oriental Institute of The University of Chicago.
- Gelb, I. J., vd.** (1965). *Chicago Assyrian Dictionary Volume B*, The Oriental Institute of The University of Chicago.
- George, A. R.** (2003). *The Babylonian Gilgamesh Epic, Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts, I*, Oxford University Press.
- Goedegebuure, P.** (2014). *The Hittite Demonstratives: Studies in deixis, topics and focus*, Harrassowitz.
- Goetze, A.** (1957). *Kleinasien*, C. H. Beck.
- Gulia, T.** (2016). How They Take Away the Tears from Deity. A Ritual Ceremony in Hittite Sources. *Orientalia*, 85(1), 73-78.
- Gurney, O. R.** (1977). *Some Aspects of Hittite Religion*, Oxford University Press.
- Güterbock, H. G. & Hoffner, H. A.** (1989). *Chicago Hittite Dictionary Volume L-N*, The Oriental Institute of The University of Chicago.
- Güterbock, H. G. & Hoffner, H. A.** (1997). *Chicago Hittite Dictionary Volume P*, The Oriental Institute of The University of Chicago.
- Güterbock, H. G., vd.** (2019). *Chicago Hittite Dictionary Volume Š*, The Oriental Institute of The University of Chicago.
- Güven, E.** (2015). Rüyaların Dili: Psikolojide Rüya Çalışmaları, *Türk Psikoloji Yazıları*, 18(36), 18-25.
- Haas, V.** (1994). *Geschichte Der hethitischen Religion*, Brill.
- Haas, V.** (1996). Marginalien zu hethitischen Orakelprotokollen, *AoF*, 23(1), 76-94.
- Haas, V.** (2008). *Hethitische Orakel, Vorzeichen und Abwehrstrategien: Ein Beitrag zur hethitischen Kulturgeschichte*, Walter de Gruyter.
- Hallo, W. W.** (1983). Lugalbanda Excavated, *Journal of the American Oriental Society*, 103(1), *Studies in Literature from the Ancient Near East, by Members of the American Oriental Society, Dedicated to Samuel Noah Kramer*, 165-180.

- Hallo, W. W.** (2003). Letter-Prayer of King Sin-Iddinam to Nin Isina (1. 164), William W. Hallo (Ed.), *The Context of Scripture I: Canonical Compositions from the Biblical World, 1*, Brill, 232-233.
- Hamori, E. J.** (2018). Perchance to Dream, Esther J. Hamori (Ed.), *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East*, SBL, 1-8.
- Heffron, Y.** (2014). The Material Culture of Hittite ‘God-drinking’. *JANER*, 14(2), 164-185.
- Hoffner, H. A.** (1974). *Alimenta Hethaeorum: Food Production in Hittite Asia Minor*, American Oriental Society.
- Horst, K.** (1999). *Geschichte Des Hethitischen Reiches*, Brill.
- Hout, Th. P. J. v. d.** (1991). Hethitische Thronbesteigungsorakel und die Inauguraiton Tudhalijas IV, *ZA*, 81(1-2), 274-300.
- Hout, Th. P. J. v. d.** (1994). Träume einer hethitischen Königin: KUB LX 97 +² XXXI 71, *AoF*, 21(2), 305-327.
- Hout, Th. P. J. v. d.** (1998). *The Purity of Kingship: An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tuthaliya IV*, Brill.
- Hout, Th. P. J. v. d. & Zoest, C. H. v.** (2006). The Life and Times of Hattušili III and Tuthaliya IV: Proceedings of a symposium held in honour of J. de Roos, 12-13 December 2003 Leiden, NINO.
- Hutter, M.** (1997). Religion in Hittite Anatolia. Some Comments on “Volkert Haas: Geschichte der hethitische Religion.” *Numen*, 44(1), 74-90.
- Izre’el, S. S., & Itamar, S.** (1991). *Amurru Akkadian: A Linguistic Study*, 2Atlanta, Scholar Press.
- İmamoğlu, A.** (2010). B,azı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 23-29.
- Jacobsen, T.** (1987). *The Harps That Once... Sumerian Poetry in Translation*, Yale University Press.
- Kahya, Ö.** (2019). *Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya’da Rüya*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kapellrud, A. S.** (1959). The Interrelationship Between Religion and Magic in the Hittite Religion, *Numen*, 6(1), 32-50.

- Kınal, F.** (1983). *Eski Mezopotamya Tarihi*, A. Ü. D. T. C. F. Yayınları, Ankara.
- Kınal, F.** (1998). *Eski Anadolu Tarihi*, T. T. K. Basımevi.
- Klengel, H.** (1999). *Geschichte Des Hethitischen Reiches*, Brill.
- Kloekhorst, A.** (2008). *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Alexander Lubotsky (Ed.), Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, 5, Brill.
- Koç, İ.** (2003). *Hititler*, ODTÜ Yayıncılık.
- Kümmel, H. M.** (1967). *Ersatzrituale für den hethitischen könig*, Harrassowitz.
- Lebrun, R.** (1976). *Samuha Foyer religieux de l'empire hittite*, Instituut Orientalist.
- Lebrun, R.** (1980). *Hymnes et Prières Hittites*, Louvain-la-Neuve.
- Lebrun, R.** (2001). Propos concernant Urikina, Ussa et Uda. *Akten Des IV. Internationalen Kongress für Hethitologie: Würzburg, 4-8 Oktober 1999*. Otto Harrassowitz, 326-332.
- Lebrun, R.** (2014). *Présence et pouvoir hittites à Ougarit Le cas des DUMU.LUGAL*, Louvain-la-Neuve: Université Catholique de Louvain, Instituut Orientaliste.
- Lorenz, J. & Rieken, E.** (2011). Zur Bedeutung und Etymologie von hethitisch *ūnḫ*-, *Historische Sprachforschung / Historical Linguistic*, 124, 84-95.
- Lorenz, J.** (2013). "Lange Jahre" und Lebenszeit bei den Hethitern, L. Feliu, vd. (Ed.), *Time and History in the Ancient History: Proceeding of the 56th Rencontre Assyriologique Internationale at Barselona 26-30 July 2010*, 169-180.
- Masalçı, G.** (2012). *Hititlerin Kullandığı Bir Müzik Aleti: GIŠ^DINANNA*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- McQueen, J. G.** (2018). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, (Çev.) Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Memiş, E.** (2012). *Eskiçağda Mezopotamya En Eski Çağlardan Asur İmparatorluğu'nun Yıkılışına Kadar*, Ekin Yayınevi.
- Miller, J.** (2004). *Studies in the Origins, Development and Interpretation of the Kizzuwatna Rituals*, StBoT, 46.
- Miller, L. J.** (2010). Practice and Perception of Black Magic among the Hittites, *AoF*, Akademie Verlag, 37(2), 167-185.

- Mouton, A.** (2003). Usages Privés Et Publics De L'incubation D'après Les Textes Hittites, *JANER*, 3(1), 73-91.
- Mouton, A.** (2004a). Use of Private Incubations Compared to "Official" Ones in Hittite Texts, *Offizielle Religion, lokale Kulte und individuelle Religiosität: Akten des religionsgeschichtlichen Symposiums "Kleinasien und angrenzende Gebiete vom Beginn des 2. Bis zur Mitte des 1. Jahrtausends v. Chr."* (Bonn, 20-22. February 2003), Ugarit-Verlag, 293-300.
- Mouton, A.** (2004b). Le rituel de Walkui (KBo 32.176): quelques réflexions sur la déesse de la nuit et l'image du porc dans le monde hittite, *ZA*, 94, 85-105.
- Mouton, A.** (2006). KUB 22.61 (CTH 578): Comment traiter les yeux de Mon Soleil?, *WdO*, 36, 206-216.
- Mouton, A.** (2007a). *Rêves hittites. Contribution à une histoire et une anthropologie du rêve en Anatolie ancienne*, CHANE, 28, Brill.
- Mouton, A.** (2007b). Au sujet du compte rendu oraculaire hittite KBo 18.142, (Ed.) D. Groddek ve M. Zorman, *Tabularia Hethaeorum: Hethitologische Beiträge Silvin Košak zum 65. Geburtstag*, *DBH*, 25, 551-555.
- Mouton, A.** (2010a). Les 'Mauvais Rêves' En Anatolie Hittite: Mise En Contexte, J. M. Husser ve A. Mouton (Ed.), *Actes des journées d'étude l'UMR 7044 (15-16 Novembre 2007, Strasbourg)*, De Boccard, 41-52.
- Mouton, A.** (2010b). Hittite Witchcraft, Aygül Süel (Ed.). *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (25-31 Ağustos 2008, Çorum)*, Ankara, 515-528.
- Mouton, A.** (2018). Portent Dreams in Hittite Anatolia, Esther J. Hamori ve Jonathan Stökl (Ed.), *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East*, SBL, 27-42.
- Neu, E.** (1968). *Interpretation der hethitischen mediopassiven Verbalformen*, Otto Harrassowitz.
- Noegel, S.** (2001). *Dreams and Dream Interpreters in Mesopotamia and in Hebrew Bible (Old Testament)*, Kelly Bullkelet (Ed.), *Dreams. A Reader on Religious, Cultural, and Psychological Dimensions of Dreaming*, Palgrave.
- Oppenheim, A. L.** (1956). The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East with a Translation of an Assyrian Dream Book, *Transactions of the American Philosophical Society*.

- Pinch, G.** (1994). *Magic and Ancient Egypt*, British Museum Press.
- Otten, H.** (1981). *Die Apologie Hattusilis III: Das Bild der Überlieferung*, StBoT, 24, Otto Harrassowitz.
- Reyhan, E.** (2003). Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekilleri Üzerine Bir İnceleme, *AnAr*, 6(2), 111-142.
- Puhvel, J.** (1991). *Hittite Etymological Dictionary, Volume: 3: Words Beginning With H*, Mouton de Gruyter.
- Reyhan, E.** (2016a). Hitit Arşivlerinde Kizuwatna Kökenli “Tanrıları Çağırma Ritüelleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 1-38.
- Reyhan, E.** (2016b). Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri, *Turkish Studies*, 11(6), 89-114.
- Rüster, C. & Neu, E.** (1989). *Hethitische Zeichlexikon/Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy-Texten*, 2, Otto Harrassowitz.
- Savaş, S. Ö.** (2002). “Fırtına Tanrısı” ile “Boğa Kültü” Üzerine Bazı Gözlemler ve Yorumlar, *AnAr*, 5(1), 97-110.
- Schoul, M.** (2004). Hethitische Kutmusik: Eine Untersuchung der Instrumental- und Vokalmusik anhand hethitischer Ritualtexte und von archäologischen Zeugnissen, M. L. Leidorf.
- Schwemer, D.** (2001). (2001). *Die Wettergottgestalten Mesopotamiens und Nordsyriens im Zeitalter der Keilschriftkulturen: Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen*. Harrassowitz.
- Singer, I.** (2002). *Hittite Prayers*, SBL.
- Snell, C. D.** (2011). *Religion of The Ancient Near East*, Cambridge University Press.
- Susanne, G & Mouton, A.** (2014). Royal Rites of Passage and Calendar Festivals in the Hittite World. (Ed.) Alice Mouton & Julie Partrier, *Life, Death, and Coming of Age in Antiquity: Individual Rites of Passages in the Ancient Near East and Adjacent Regions*, NINO.
- Szpakowska, K.** (2003). *Behind Closed Eyes: Dreams and Nightmares in Ancient Egypt*, The Classical Press of Wales.

Szpakowska, K. (2007). Nightmares in Ancient Egypt. Jean-Marie Husser ve Alice Mouton (Ed.), *Actes des journées d'étude l'UMR 7044 (15-16 Novembre 2007, Strasbourg)*, DeBoccard, 21-39.

Szpakowska, K. (2011). Dream Interpretation in the Ramesside Age, Mark Collier ve Steven Snape (Ed.), *Ramesside Studies in Honour of K. A. Kitchen*, Rutherford Press.

Taracha, P. (2000). *Ersetzen und Entsühnen: Das mittelhethitische Ersatzritual für den Großkönig Tuthalija (CTH *448.4) und verwandte Texte*, Brill.

Torri, G. (2003). *La similitudine nella magia analogica ittita*, Herder.

Torri, G., Corti, C., Pecchioli Daddi, F. (2009). Central-North Anatolia in the Hittite Period: New Perspectives In Light Of Recent Research: Acts of The International Conference Held At The University of Florence, 7-9 February 2007, Herder.

Trémouille, M. C. (1994). *L'iconographie De La Déesse Hebat A La Lumiere Des Textes*, Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici, 34.

Trémouille, M. C. (1997). *dHebat Une Divinité Syro-Anatolienne*, LoGisma.

Türkoğlu, B. (2001). *Rüyaların Gizli Dili*, Sınır Ötesi Yayınları.

Ünal, A. (1974). *Hattuşili III Band 1*, TdH 3, C. Winter Universitätsverlag.

Ünal, A. (1974). *Hattuşili III Band 2*, TdH, 4, C. Winter Universitätsverlag.

Ünal, A. (1978). *Ein Orakeltext Über Die Intrigen Am Hethitischen Hof: (KUB XXII 60=Bo 2011)*, TdH, 6, C. Winter Universitätsverlag.

Ünal, A. (1987). *Review of KUB 55*, BiOr, 44.

Ünal, A. (1993). The Nature and Iconographical Traits of 'Goddess of Darkness', *Fs N. Özgüç*, 639-644.

Ünal, A. (1994). The Textual Illustration of the 'Jester Scene' On the Sculpture of Alacahöyük, *AS*, 44, 207-218.

Ünal, A. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu II*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ünal, A. (2013). Hititlerde Rüya, Meltem Doğan-Alparslan ve Metin Alparslan (Ed.). *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, Yapı Kredi Yayınları, *Fs Dinçol*.

Ünal, A. (2014). *Puduhepa ve Zamani: Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*, Hitit Üniversitesi Yayınları.

Ünal, A. (2016). Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük: Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Yücesoy, S. (2001). *Uykudaki Bilgelik Rüyalar*, Ruh ve Madde Yayınları.

Warbinek, L. (2001). Was The Hittite ^{MUNUS}ENSI A Dream Interpretress?, S. de Martino vd. (Ed.), *KASKAL: Rivista di storia, ambienti e culture del Vicino Oriente Antico*, 16, 53-74.

Zgoll, A. (2006). *Traum und Welterleben im Antiken Mesopotamien: Traumtheorie Und Traumpraxis Im 3/1 Jahrtausend V. Chr. Als Horizont Einer Kulturgeschichte Des Träumens*, Ugarit-Verlag.